

Peter Tirpák (ed.)

Katechéza – výzvy a impulzy

*Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej
pri príležitosti osláv Jubilejného roku Prešovskej archieparchie 2018*

*Tvoje z tvojho
tebe prinášame...*

Prešov 2018

Katechéza – výzvy a impulzy

Editor:

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Recenzenti:

Mons. prof. ThDr. Jozef Jarab, PhD.

ks. prof. dr hab. Tadeusz Panuś

© Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove

© Autori

Za jazykovú stránku textov zodpovedajú autori príspevkov.

ISBN 978-80-555-2004-9

OBSAH

<i>Peter Šturák</i>	
Úvodné slovo	5
<i>Ľubomír Petřík - Jaroslava Sedláková</i>	
Kerygma – spoločný menovateľ ohlasovania	7
<i>Peter Cap</i>	
Nová výzva Diecézneho katechetického úradu Prešovskej arcieparchie	24
<i>Andrzej Kielian</i>	
Znaczenie ikonografii w katechezie liturgicznej dzieci	28
<i>Ľubomíra Pružinská</i>	
Hrdinovia Cirkvi	46
<i>Gabriel Paľa</i>	
Mediálna výchova vs. náboženská výchova	55
<i>Peter Tirpák</i>	
Impulzy pre tvorbu pôstnych katechéz	74
<i>Vlastimil Bajuzík</i>	
Moje vzory – rok výročí prešovskej arcieparchie	93
<i>Natalia Walkowiak</i>	
Przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej w wychowaniu religijnym Marii Montessori	102
<i>Stanislav Maloš</i>	
Moje ruky pre druhého - spoločné dobro	117
<i>Roman Vitko</i>	
Aplikácia modelu blízkej prípravy snúbencov na manželstvo v rámci farskej katechézy v popradskom dekanáte	126
<i>Mária Molnárová</i>	
Milujúci Otec stvoril všetko	133
Zoznam autorov	142

Úvodné slovo

Vážení a vzácní hostia, milí organizátori dnešného podujatia, o. protosynkel a ctihodní spolubratia v kňazskej službe, milí študenti!

Dovoľte, aby som Vás všetkých ako dekan pozdravil a privítal na pôde Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Som veľmi rád, že Katedra aplikovanej edukológie, osobitne jeden z jej členov doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD. sa v Jubilejnom roku Prešovskej gréckokatolíckej archieparchie podujal na organizovanie dnešného podujatia, ktoré svojím zámerom je veľmi prospešné a aktuálne.

Osobitne oceňujem aj medzinárodný rozmer tejto konferencie nakoľko okrem našej teologickej fakulty a Diecézneho katechetického úradu Prešovskej archieparchie spoluorganizátormi aj dve inštitúcie zo zahraničia z Krakova a to: Pápežská univerzita Jána Pavla II. (UPJPII.) a Katechetický úrad metropolitnej kúrie v Krakove. Tým je zabezpečený dôležitý medzinárodný transfer poznatkov a skúsenosti v takejto dôležitej oblasti akou katechéza osebe jednoznačne je.

Cirkev totiž v každej dobe dbá na správne odovzdávanie kresťanského poznania a viery, aby každý človek cez ustavičné vzdelávanie a duchovné zdokonaľovanie sa došiel k plnej účasti na živote Ježiša Krista a to je v podstatou každej katechézy, či už školskej, mimoškolskej, farskej a podobne. Jednotliví prednášatelia vo svojich vystúpeniach priblížili rôzne aspekty katechézy. Môžeme to vyjadriť nasledujúcim prirovnaním. Na výstave je návštevníkom ponúknuté jedno umelecké dielo. Každý naň pozerá zo svojho uhla pohľadu, vidí v ňom niečo trochu iné, ale pre všetkých je oslovujúce. A tak aj pohľady na katechézu prinesú jednotliví prednášatelia podľa svojho uhla pohľadu a svojho špecifického zamerania, ale vyjadrujem presvedčenie, že budú pre nás všetkých oslovujúce a podnetné a v kontexte samotného pomenovania konferencie predstavujú aj výzvy a impulzy do budúcnosti. Osobne vítam aj zameranie prednášok v rámci už spomenutého Jubilejného roka sláveného z príležitosti 200. výročia zriadenia Prešovskej eparchie,

pretože mnohé osobnosti z jej histórie sú inšpiratívne svojím životom a hrdinskými postojmi aj pre dnešného mladého človeka.

Prajem všetkým účastníkom dnešného medzinárodného podujatia konaného na pôde našej Alma mater, či už z radov prednášajúcich, hostí alebo zúčastnených ako poslucháčov vzájomné obohatenie a spoločné nadšenie za katechézu, ktorá má nezastupiteľné miesto v živote Cirkvi aj dnes.

*Mons. prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
dekan GTF PU v Prešove*

Kerygma – spoločný menovateľ ohlasovania

Ľubomír Petrík – Jaromíra Sedláková

Abstrakt: V prednáške Kerygma – spoločný menovateľ ohlasovania jej autor zdôrazňuje, že spoločným menovateľom ohlasovania, obzvlášť homílie a katechézy, je kerygma. Vysvetľuje, že kerygma je nielen proces, ale aj osoba – ukrižovaný a vzkriesený Ježiš Kristus. Uvádza aj rozdiely medzi homíliou a katechézou, ako aj to, čo majú spoločné. Poukazuje aj na vývoj kerygmy v dejinách spásy.

KLúčové slová: Kerygma. Evanjelium. Ohlasovanie. Homília. Katechéza.

Abstract: In the lecture Kerygma – a common denominator of the preaching the author emphasizes that the common denominator of the preaching, especially of homily and catechesis, is kerygma. He explains that kerygma is not only a process, but also a person – the crucified and resurrected Jesus Christ. He also points out the differences between homily and catechesis and also what is mutual. He also points the development of kerygma in the history of salvation.

Keywords: Kerygma. Gospel. Preaching. Homily. Catechesis.

Ohlasovanie evanjelia – základné poslanie Cirkvi

Ohlasovanie evanjelia tvorí základ pôsobenia Cirkvi. Preto aj prvou povinnosťou kňazov je všetkým ohlasovať radostnú zvesť (porov PO 4). Ohlasovanie má rôzne podoby, možno ho uskutočňovať v rôznych rovinách, mnohými formami či spôsobmi, a to nielen zo strany kňazov, ale aj laikov.

Ohlasovanie, ktoré sa často stotožňuje aj s termínom kazateľská činnosť Cirkvi (kazateľstvo) alebo evanjelizácia (evanjelizačná činnosť Cirkvi), či služba slova (v širšom význame) je základné poslanie Cirkvi. Obsahuje všetky formy evanjelizácie, odovzdávania viery, zoznamovania a stretnutia sa s Bohom Ježišom Kristom a privádzania k nemu.

Ohlasovanie ustanovil Ježiš Kristus, keď povedal svojim učeníkom: „*Chod'te do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému stvoreniu*“ (Mk 16, 15). „*Oni sa rozišli a všade kázali*“ (Mk 16, 20). Ale Boh pripravoval svoj ľud na toto ohlasovanie počas celých starozákonných dejín spásy. Už vtedy, keď stvoril vesmír a zem, na ktorú postavil človeka a začal s ním komunikovať. Potom vedie

dialóg s patriarchami, sudcami, kráľmi a prorokmi. List Hebrejom hneď na začiatku zhrnie túto bohatú komunikáciu Boha s človekom v Izraeli takto výstižne: „*Mnoho ráz a rozličným spôsobom hovoril kedysi Boh otcom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch prehovoril k nám v Synovi*“ (Hebr 1, 1 – 2).

Ústredným prvkom Ježišovho poslania je ohlasovanie Božieho kráľovstva.¹ Tým kráľovstvom je však On sám. „Origenes označil Ježiša za zosobnené kráľovstvo – *autobasileia*.“² Teda Ježiš je nielen subjektom, ale aj objektom ohlasovania; on je ten, ktorý ohlasuje, aj ten, ktorý je ohlasovaný.

„Služba slova má rozličné formy primerané podmienkam, v ktorých sa vykonáva a cieľu, ktorý chce dosiahnuť. Jestvuje predovšetkým forma zvaná evanjelizácia alebo misionárske ohlasovanie, ktoré si predkladá za cieľ vzbudiť prvý úkon viery (porov. ChD 11, 13; AG 6, 13, 14), ktorým ľudia prijímajú Božie slovo. Nasleduje katechéza, ktorej cieľom je, aby sa pomocou vhodnej náuky viera u ľudí stala živou, rozvinutou a čínorodou (ChD 14). Jestvuje aj liturgická forma v rámci liturgického slávenia, najmä eucharistického (napr. homília) (porov. SC 33, 52; Inter Oecumenici 54). A napokon je teologická forma, čiže systematická rozprava o pravdách viery a ich vedecký výskum.“³

Môžeme povedať, že kazateľská činnosť Cirkvi, alebo aj ohlasovanie, služba slova (ak sa myslí v širšom zmysle), či evanjelizácia je veľkou množinou, teda je širším pojmom. Nejde len o samotnú činnosť kňaza, keď káže po evanjeliu. Do kazateľskej činnosti – do ohlasovania ako takého, teda do evanjelizácie patrí nielen homiletická činnosť, teda homília, ale aj iné formy kázne, tiež katechetická činnosť, teda katechéza v celej jej rozmanitosti, ktorú môže mať aj laik, ale aj svedectvo života Kristových učeníkov, odovzdávanie viery v rodine, aj charita a liturgia i slávenie sviatostí, misionárska služba, ale aj teologické vyučovanie a výskum.

Všetky tieto formy ohlasovania spája jeden spoločný menovateľ, ktorým je kerygma, aj keď v rôznej intenzite. Ba dokonca pri

¹ Porov. POSPÍŠIL, C. V.: *Ježiš z Nazareta, Pán a Spasiteľ*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 91.

² RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI.: *Ježiš Nazaretský. 1. diel. Od krstu v Jordáne po premenenie*. Trnava : Dobrá kniha, 2007, s. 66.

³ KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktórium 1971*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992, čl. 17.

niektorých formách ohlasovania je kerygma viac v úzadí, napr. pri tematických kázňach, v ktorých sa Božie slovo využíva iba inštrumentálne, alebo pri teologickom výskume, kde sa nachádza akoby v skrytosti, alebo napríklad pri charite, kde je na prvý pohľad zamľčaná. V každom prípade je však vo všetkých týchto formách ohlasovania prítomná.

V každom prípade je kerygma to, čo môžeme nazvať spoločným menovateľom ohlasovania. Aby sme sa naplno stotožnili s týmto tvrdením, potrebujeme si o kerygme povedať niečo viac.

Kerygma – ukrižovaný a vzkriesený Pán

Slovo *kerygma* pochádza z gréckeho slova *keryssein* a znamená hlásať, ohlasovať. Ale za týmto slovom sa skrýva celá skúsenosť Nového zákona, vychádzajúca už zo Starého zákona, a skúsenosť Cirkvi, viditeľná hlavne v jej prvotnom čase, keď ešte nebola prekrytá ničím iným.

Kerygma znamená zameranosť ohlasovania na veľkonočné mystérium, na Ježiša Krista, ktorý svojou smrťou dáva v nás umrieť starému človeku s jeho hriechmi a svojím zmŕtvychvstaním tvorí v nás nové stvorenie vo viere, nádeji a láske a uskutočňuje v nás spoločenstvo s Bohom a s bratmi, zahrnujúc doň aj našich nepriateľov. V kerygmatickom ohlasovaní sám Kristus volá, obracia a miluje hriešnikov. Kerygma je verejná proklamácia spásy skrze Ježiša Krista, ktorá nabáda k úplnej obnove a obráteniu. Kerygma úzko súvisí so svedectvom. V podstate sú tieto dve reality od seba závislé, pretože kerygmatické ohlasovanie nemožno oddeliť od osobnej skúsenosti s mocou ukrižovaného a zmŕtvychvstaleho Krista. „Kerygmatický aspekt svedectva je dimenzia, ktorá poskytuje ohlasovaniu stálu čerstvosť a novosť a musí byť jeho trvalým elementom.“⁴

Kerygma je určená tým, ktorí sú otrokmi strachu pred smrťou. Hriechom človek bytostne zakúsil smrť, spoznal, že hriech vedie k smrti, že ho ničí zvnútra. Hriech okolo človeka vytvára akýsi kruh smrti, z ktorého vlastnými silami nie je schopný vystúpiť, pretože ho zotročuje. Skúsenosť smrti, ktorú má hlboko v sebe, mu nedovoľuje milovať toho, kto ho ničí, zabíja, ponižuje.

⁴ Porov. KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, s. 83 – 84.

Smrť, o ktorej je tu reč, nie je smrť fyzická, biologická, ale bytostná, existenciálna. Kým sa tento kruh neprelomí, človek nemôže plniť Božiu vôľu. Nepomôžu ani povzbudená, ani vyhrážky. Tu prichádza ako konkrétna pomoc kerygma, ktorá je do tejto situácie smrti ponukou života zadarmo, lebo Ježiš Kristus svojou smrťou a zmŕtvychvstaním prelomil kruh smrti a dal nám život. Keď toto apoštoli zakúsili, ešte stále to neboli schopní ohlasovať, svedčiť o tom. Až keď boli naplnení Svätým Duchom, ktorý znútornil ich skúsenosť, otvárajú dvere a ohlasujú evanjelium. Svätý Duch v nich „aktivuje“ Ježiša ukrižovaného a vzkrieseného, túto živú skúsenosť a udalosť spásy.⁵

Benedikt XVI. jasne hovorí, že kerygmou je živá osoba, sám Ježiš Kristus: „Ved' slovo, ktoré ohlasujeme a počúvame, je Slovo, ktoré sa stalo telom (porov. Jn 1, 14) a má vnútorný vzťah k osobe Krista a sviatosťnej podobe jeho prítomnosti. Kristus nehovorí v minulosti, ale v našej prítomnosti, tak ako je aj prítomný v liturgickej činnosti.“⁶ A sv. Pavol výslovne hovorí, koho ohlasuje, keď píše – my ohlasujeme ukrižovaného Krista (porov. 1 Kor 1, 23). A na inom mieste uvádza: „Rozhodol som sa, že nechcem medzi vami viesť nič iné, iba Ježiša Krista, a to ukrižovaného“ (1 Kor 2, 2). A ešte: „Ale ak nebol Kristus vzkriesený, potom je márne naše hlásanie a márna je aj vaša viera“ (1 Kor, 15, 14).

Apoštoli teda ohlasovali ukrižovaného a vzkrieseného Ježiša Krista. Vedecká reflexia ľudského rozumu nad danosťami zjavenia prichádza až neskôr. Takéto vedecké systematické štúdium bolo potrebné až potom, ako sa objavili prvé rôzne spory a bludy. Reflexia rozumu je teda neskoršia ako kerygmatické ohlasovanie. Samozrejme, to neznamená, že by azda ohlasovanie a systematická teológia stáli proti sebe, ale platí, že prvá je kerygma, ktorá je základom každej teológie ako vedy o Bohu.

Homília

V ohlasovaní majú špecifické miesto predovšetkým dve formy, a to homília a katechéza, obzvlášť školská, ale aj jej iné modifikácie, napr. rodinná, farská, špeciálna a pod. Pretože na Grécko-

⁵ Porov. KYSELICA, J.: *Obnova farností cez neokatechumenát*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, s. 102 – 105.

⁶ BENEDIKT XVI.: *Sacramentum caritatis. Posynodálna apoštolská exhortácia*. Trnava : SSV, 2007, čl. 45.

katolíckej teologickej fakulte v Prešove študujú aj budúci grécko-katolícki kňazi, ktorí budú ohlasovať Ježiša Krista aj v homílii aj v katechéze, a pretože možno do určitej miery u niektorých kňazov vidieť nedostatočné rozlišovanie medzi týmito formami, ba aj ich zamieňanie alebo neadekvátne spájanie, chcem sa zamerať práve na tieto dve formy ohlasovania. Zároveň aj pre laických katechétoch je vhodné znova si uvedomiť dôležitosť kerygmy v katechéze. A aby mi nebolo pripísané, že som neobjektívny, zaujatý alebo, že si chcem „prihrievať svoju polievku“, predostriem najaktuálnejšie učenie Cirkvi, a to aspoň v základných bodoch.

Najprv niečo k homílii. *Posolstvo Božiemu ľudu na záver biskupskej synody o Božom slove* z 24. októbra 2008 hovorí, že „vrcholom ohlasovania je homília, ktorá je aj dnes pre mnohých kresťanov hlavným momentom stretnutia s Božím slovom.“⁷

Svätý Otec František v jednej z katechéz o liturgii počas generálnych audiencií, konkrétne 7. februára 2018 povedal: „Kristus si na doručenie svojho posolstva adresátom poslúži aj slovom kňaza, ktorý po evanjeliu prednáša homíliu (porov. Všeob. smernice Rímskeho misála, 65-66; Úvod k Lekcionáru, 24-27). Homília, veľmi odporúčaná Druhým vatikánskym koncilom ako súčasť samotnej liturgie (porov. Sacrosanctum concilium, 52), nie je nejakým príležitostným prejavom, nie je ani katechézou, ako táto, ktorú práve robím. A nie je ani prednáškou či lekciou. Homília je niečo iné. Čím je homília? «Je pokračovaním v dialógu medzi Pánom a jeho ľuďom» (Apoštolská exhortácia *Evangelií gaudium*, 137), aby našiel naplnenie v živote. Opravdivou exegézou evanjelia je náš svätý život! Pánovo slovo končí svoju púť tým, že sa v nás stelesňuje, uplatňujúc sa v skutkoch, tak ako sa to udialo u Márie a svätých.“⁸

V *Evangelií gaudium* sa Svätý Otec František homílii venuje, môžeme povedať, že na pápežský dokument priam nadštandardne a veľmi konkrétne od 135. po 159. článok. Ale aj ďalej v článkoch 160 až 175 hovorí o evanjelizácii na prehlbenie kerygmy a potom až po 185. článok sa zaoberá sociálnym rozmerom evanjelizácie.

⁷ BISKUPSKÁ SYNODA: *Posolstvo Božiemu ľudu na záver Biskupskej synody o Božom slove*. Trnava : SSV – Vojtech, spol. s r. o., 2009, čl. 7.

⁸ FRANTIŠEK: *Katechéza Svätého Otca: Pri evanjeliu a homílii Boh vedie s nami dialóg*. <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20180207036> (10.03.2018).

Okrem iného o homílii píše: „Treba pripomenúť, že «liturgické ohlasovanie Božieho slova, najmä v súvislosti s eucharistickým zhromaždením, nie je natoľko chvíľou meditácie a katechézy, ako skôr dialógom Boha so svojím ľudom; dialógom, v ktorom sa ohlasujú zázračné udalosti spásy a súvisle sa predkladajú požiadavky zmluvy.» V tom spočíva osobitné zhodnotenie homílie, ktoré vyplýva z jej eucharistického kontextu a spôsobuje, že homília prekonáva každú katechézu, pretože je najvyšším momentom dialógu medzi Bohom a jeho ľudom, ktorý predchádza sviatostnému prijímaniu. Homília je pokračovaním v dialógu medzi Pánom a jeho ľudom.“⁹

Tieto slová nepotrebujú nejaký špeciálny komentár, pretože sú veľmi zrozumiteľné. Homília je predĺžením proklamácie evanjelia. V nej kazateľ evanjelium, kerygmu aplikuje do života Božieho ľudu tu a teraz. Homília je integrálna súčasť liturgického slávenia, a preto sa nesmie vymykať z tohto rámca slávenia. Homília si vystačí s mocou Božieho slova. Podobne ako liturgia, ani liturgická homília nepotrebuje nič viac, ako sa dať objať Božou láskou a zotrvať v Božej oblažujúcej prítomnosti. Ten, kto ohlasuje homíliu, potrebuje stále znova prosiť o vieru v moc Božieho slova, ale aj prosiť o milosť porozumieť, o čo v homílii ide.

Súčasťou homílie je aj didaskália, teda vyučovanie Božieho ľudu, v ktorej vysvetľujeme ohlásenú kerygmu, rozložíme v nej Božie slovo ako lámeme chlieb, aby bol stráviteľný. Niektorí kňazi veľmi túžia po tom, aby mohli poučovať, vzdelávať ľudí. A je to legítimná túžba, pretože kňaz je aj učiteľom veriacich. A je na to priestor aj v homílii, ale vychádzajúc z kerygmy a k nej privádzajúc poslucháčov. Nemusíme preto hneď siahať po iných formách kázne, kde je veľakrát iba poučovanie a aj nebezpečenstvo sklznutia k moralizovaniu.

Katechéza

Teraz si všimnime katechézu. Svätý Otec František v *Evangelii gaudium* vysvetľuje katechézu aj týmito slovami: „Znovu sme objavili, že aj v katechéze základnú úlohu má prvé ohlásenie, čiže

⁹ FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium>, čl. 137, (09.03.2018).

«kerygma», ktorá musí stáť v centre evanjelizačného úsilia a každej snahy o cirkevnú obnovu. Kerygma je trojičná. Oheň Ducha Svätého sa daruje v podobe jazykov a vďaka nemu veríme v Krista, ktorý nám svojou smrťou i zmŕtvychvstaním odhaľuje a sprostredkúva nekonečné Otcovo milosrdenstvo. Na pery katechéty sa neustále vracia toto prvé ohlasovanie: «Ježiš Kristus ťa miluje, obetoval svoj život, aby ťa zachránil, a teraz žije po tvojom boku každý deň, aby ťa osvietil, posilnil a oslobodil.» Keď hovoríme, že toto ohlasovanie je «prvé», neznamená to, že stojí na začiatku a potom sa naň zabudne alebo že je možné ho nahradiť inými obsahmi, ktoré ho prevyšujú. Je prvým v kvalitatívnom zmysle, pretože je hlavným ohlasovaním, teda tým, ktoré treba vždy znovu rozličnými spôsobmi počúvať a stále nanovo ohlasovať počas katechézy, rozličnými formami, vo všetkých etapách a vo všetkých situáciách.¹⁰

Ďalej ešte viac rozvíja kerygmu v súvislosti nielen skatechézou, ale vôbec s ohlasovaním ako takým: „Nesmieme si myslieť, že v katechéze je možné opustiť kerygmu a uprednostniť formáciu, ktorá by mala byť «solídnejšia». Niet nič solídnejšieho, hlbšieho, istejšieho, konzistentnejšieho a múdrejšieho ako práve toto ohlasovanie. Celá kresťanská formácia je predovšetkým prehĺbením kerygmy, ktorá sa v nej stále viac a lepšie utužuje; bez prestania osvetľuje katechetickú prácu a zároveň umožňuje správne pochopiť význam akejkoľvek témy preberanej v katechéze. Je to ohlasovanie, ktoré zodpovedá túžbe po nekonečne, nachádzajúcej sa v každom ľudskom srdci. Centrálnosť kerygmy si vyžaduje určité vlastnosti ohlasovania, ktoré sú dnes všade potrebné: musí vyjadrovať zachraňujúcu Božiu lásku, ktorá predchádza morálne i náboženské povinnosti; nesmie vnucovať pravdu; má apelovať na slobodu; jeho súčasťou má byť opravdivá radosť, povzbudenie, životaschopnosť a harmonická celistvosť, ktorá ohlasovanie neredukuje na niekoľko doktrín – niekedy viac filozofických než evanjeliových. To si od hlásateľa evanjelia vyžaduje také dispozície,

¹⁰ FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. [https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium, čl. 164, \(09.03.2018\).](https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium, čl. 164, (09.03.2018).)

ktoré ohlasovanie umožňujú lepšie prijať: blízkosť, otvorenosť pre dialóg, trpezlivosť a srdečné prijatie, ktoré neodsudzuje.“¹¹

Tieto krátke, ale zároveň najaktuálnejšie pohľady Cirkvi na homíliu a katechézu – a hlavne na kerygmu v nich – sú veľmi dôležité pre pochopenie dominantného postavenia kerygmy ako kvalitatívne prvého a teda hlavného ohlasovania.

Homília a katechéza

Vyššie sme mohli vidieť, že homília a katechéza nie sú to isté, ale sú si ako formy ohlasovania veľmi blízke. Existujú skutočnosti, ktoré ich robia podobnými a skutočnosti, ktoré ich robia rozdielnymi.

Homília nie je katechézou, ako katechéza nie je homíliou, aj keď spolu úzko súvisia, nakoľko podobne ako homília aj katechéza je integrálnou súčasťou novej evanjelizácie. Aj homília, aj katechéza sú súčasťou kazateľskej činnosti Cirkvi – teda ohlasovania či evanjelizácie. Aj homília, aj katechéza majú súvis s kerygmou. Homília je v podstate kerygmou, ktorú prehľbuje a rozvíja viac skrze srdce. Nevylučuje však ani intelekt. Katechéza rozvíja kerygmu viac intelektuálne, ale nie je pre ňu vzdialené ani srdce poslucháča. Homília ponúka vždy nové a aktuálne ohlásenie kerygmy, kým katechéza už na ohlásenej kerygme buduje život viery ďalej.

Katechéza to robí systematicky, kým homília vždy aktuálne vychádzajúc z prečítaného – proklamovaného Božieho slova, resp. z liturgických textov alebo sláveného liturgického tajomstva s ohľadom na aktuálne potreby poslucháčov.

Kázať homíliu môže iba biskup, kňaz, prípadne diakon, kým katechézu môže podávať aj laik. Homília je integrálnou súčasťou liturgického slávania a má svoje exkluzívne miesto po evanjeliu, kým katechéza nie, aj keď môže mať miesto aj v liturgii.

Katechéza môže využiť rôzne didaktické pomôcky, kým homília, ako integrálna súčasť liturgie, si vystačí so silou ohlasovaného Božieho slova, ktoré je však nutné podávať s vierou a láskou, pútať, názorne, dynamicky a s parresiou. Hoci niektorí psychológovia

¹¹ FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium>, čl. 165, (09.03.2018).

via a sociológovia tvrdia, že moderný človek už prekonal civilizáciu slova a že teraz žije v civilizácii obrazov, nemôžeme sa dať odradiť od ohlasovania Božieho slova: „slovo ostáva stále aktuálne, najmä ak je nositeľom Božej moci.“¹²

Preto nie je správne z liturgickej homílie robiť katechézu, a to ešte aj s použitím rôznych didaktických pomôcok. Jednoducho tie k liturgickej homílii nepatria, pretože v liturgii môžu pôsobiť umele až teatrálne. Kazateľ, ktorý by na homíliu so sebou prinášal všelijaké predmety,¹³ skôr ako na ohlasovateľa homílie by sa podobal na animátora voľno-časových aktivít, učiteľa, katechéta, moderátora, dramaturga, režiséra, ba niekedy možno až na kúzelníka alebo herca. Keď by prípadne zapisoval nejaké body alebo definície či vysvetlenia na tabuľu alebo robil power pointovú prezentáciu, akoby zabudol na to, že homília nerozoberá viacero bodov, ktoré je potrebné sumarizovať a pamäťovo si ich osvojiť, ale jednu myšlienku rozvíja do hĺbky, nie do šírky. A úplne by zabúdal na to, že homília nie je prednáškou, ani katechézou, nie je rečou o Božom slove, ale je Božím slovom. Nikomu by ani nenapadlo, aby namiesto živého spevu cherubínskej piesne pustil v chráme nahrávku tohto liturgického spevu z nejakého zvukového nosiča. Niečo podobné by sa stalo v liturgii po evanjeliu, v exkluzívnom čase určenom pre homíliu, ktorá má svoje jasné zásady, zneužiť tento čas na niečo iné, čo nie je liturgickou homíliou. A ešte možno uviesť aj to, že dnes niektorých kňazov veľmi láka, aby všetko možné i nemožné natlačili do liturgie. Ved' predsa pastorálna teológia ponúka aj možnosti mimoliturgického života a stretávania sa veriacich, kde je priestor na ďalšie rozvíjanie viery aj pomocou vzdelávania, pozývania zaujímavých hostí, rôznych katechéz a prednášok či iných pastoračných aktivít. Homília nie je usposobená na takéto aktivity, pretože je veľmi špecifickým ohlasovaním, je najplnšou formou kázne. Kazateľ nemôže zabúdať na to, odkiaľ

¹² Porov. PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandi. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete* (08.12.1975). Trnava : SSV, 1999, čl. 42.

¹³ Otázne je aj to, kde má v takom prípade kňaz rôzne didaktické pomôcky pripravené počas svätej liturgie. Na oltári? Alebo na nejakom príručnom stolíku, alebo niekto plní službu asistenta a kazateľovi ich prináša a potom ich odnáša? Je to vhodné? A tiež je na zamyslenie, že ak by používal rôzne veci ako sú napr. kameň, drevo a pod., už si v byzantskej liturgii neumýva ruky, ktoré si umyl tesne pred slávením, na začiatku proskomídie.

prichádza viera, že sa rodí z počúvania Božieho slova, že je z hlásania (porov Rim 10, 17).

Prečo je súčasťou prípravy na homiletickú činnosť aj formálna homiletika? Aby poskytla možnosti Božie slovo ohlásiť, teda naratívne verbálne vyjadriť vo forme virtuálneho dialógu, názorne a pôsobivo. Ale predovšetkým by takýto kazateľ nie celkom správne vnímal, čo je sila kerygmy a že Božie slovo možno počuť, vidieť a dotknúť sa ho v Slove, ktoré sa stalo telom – v ukrižovanom a vzkriesenom Pánovi.

„Čo bolo od počiatku, čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo života. Lebo zjavil sa život a my sme videli, dosvedčujeme a zvestujeme vám večný život, ktorý bol u Otca a zjavil sa nám. Čo sme videli a počuli, zvestujeme aj vám, aby ste aj vy mali spoločenstvo s nami. Ved' my máme spoločenstvo s Otcom a s jeho Synom Ježišom Kristom. A toto píšeme, aby naša radosť bola úplná. A toto je zvesť, ktorú sme od neho počuli a vám zvestujeme: Boh je svetlo a niet v ňom nijakej tmy“ (1Jn 1, 1 – 5).

Sv. Pavol píše: *„Odvzdal som vám predovšetkým to, čo som aj ja prijal: že Kristus zomrel za naše hriechy podľa Písem; že bol pochovaný a že bol tretieho dňa vzkriesený podľa Písem, že sa zjavil Kéfasovi a potom Dvanástim“ (1Kor 15, 3 – 5).*

V Katechizme Katolíckej cirkvi je jasne uvedené: *„Odvzdávať kresťanskú vieru znamená predovšetkým ohlasovať Ježiša Krista s cieľom privádzať k viere v neho. Prví učeníci od začiatku horeli túžbou ohlasovať Krista: «My nemôžeme nehovoriť o tom, čo sme videli a počuli» (Sk 4, 20)“ (KKC 425).* Podstatou apoštolského kázania bola kerygma. Ako príklad môže slúžiť Petrovo a Pavlovo kerygmatické ohlasovanie, napr. v 2. a 13. kapitole Skutkov apoštolov. Ak ľudia ešte neprijali kerygmu, alebo podľa nej nežijú, potom ešte stále nie je čas na katechézu, aj keď niekedy môže mať homília katechetický ráz, napr. keď použijeme katechetickú didaskáliu,¹⁴ a podobne niekedy katechéza môže byť viac kerygmatická. *„Katechéza znamená podrobnejšie vysvetlenie katolíckeho učenia. Ak som v prvej fáze neprijal kerygmu, druhá fáza nie je pre*

¹⁴ Porov. VRABLEC, J.: *Homiletika. Homiletika základná a materiálna*. Trnava : SSV v CN Bratislava, 1987, s. 36. Porov. VRABLEC, J.: *Najplnšia forma kázne. Dodatok ku skriptám Homiletika pre poslucháčov homiletiky na CMBF v Bratislave*, 1990, s. 229 – 232.

*mňa ešte zaujímavá. [...] homília znamená oveľa viac, než len podávať katechézu. [...] katechéza vysvetľuje, čo je voda; zatiaľ čo kerygma vedie k prúdu živej vody. Skutočná homília kladie človeka k nohám Ježiša, ktorý uzdravuje a oslobodzuje.*¹⁵

Odlíšiť homíliu a katechézu sa môžeme učiť napríklad pri počúvaní, resp. čítaní homílií pápežov na jednej strane a ich katechéz napríklad počas stredajších audiencií na druhej strane. Na druhej strane katechéza ponúka vynikajúce príležitosti pracovať s rôznymi didaktickými pomôckami, robiť prezentácie, premietat filmy, kresliť, hrať sa, debatovať a iné. Ale ani pri katechéze nemožno opomenúť, že aj v nej „základnú úlohu má prvé ohlásenie, čiže «kerygma»,“ ktorú v nej nemožno opustiť.

A predsa môže niekomu napadnúť, či predsa len nie je možné niekedy aj počas homílie použiť nejaké názorné predmety. Najsprávnejšie a najistejšie je povedať, že nie. Ale v duchu výnimky, ktorá potvrdzuje pravidlo, by snád' bolo možné napríklad v homílii počas svätej liturgie s prítomnosťou detí začať homíliu v antropologickej indukcii použitím napríklad kľúčov alebo pomaranča alebo sviečky alebo nejakého obrázka a pod., a to v duchu toho, ako v antropologickej indukcii vychádzame od človeka. Poznáme minimálne štyri spôsoby – uviesť situáciu, nastoliť problém, položiť otázku alebo použiť prirovnanie. Ak by k vnímavosti detí napomohlo ukázať pritom nejakú didaktickú pomôcku, možno by to bolo možné, ale naozaj krátko a potom sa už venovať ohláseniu slova. Na konci, v antropocentrickej dedukcii sa už možno vrátiť k tomuto predmetu iba slovami, ktorými vyjadríme produkt homílie. Nebolo by však správne urobiť z takejto antropologickej indukcie pravidlo, skôr by mala zostať ako výnimočná, ba experimentálna forma. Aj deti možno predsa dostatočne oslovit' rozprávaním, ba možno ešte skôr ako dospelých. Učme sa však byť doslova dobrými rozprávačmi, ktorí dokážu zaujať – o to skôr, že ohlasujeme nie ľudské, ale Božie slovo, živého Krista. Preto stále platí, že najčistejšie je v homílii ohlasovať slovo a podporiť ho rečníckymi obrazmi.

¹⁵ VELLA, E.: *Oblečte si srdce Pastiera*. Bratislava : Per Immaculatam, 2011, s. 50 – 53.

Kerygma v Starom zákone

V Deuteronomiu čítame: „*Môj otec bol blúdiaci Aramejčan, potom v malom počte zostúpil do Egypta a býval tam; a vzrástol na veľmi veľký, silný a početný národ. Ale Egyptania nás trápili, prenasledovali a kládli na nás ťažké bremená. My sme volali k Pánovi, Bohu našich otcov, ktorý nás vypočul a obrátil svoj zrak na naše poníženie, na náš trud a na našu úzkosť, Pán nás silnou rukou a vystretým ramenom za veľkého strachu, znamení a zázrakov vyviedol z Egypta a voviedol nás na toto miesto, a dal nám krajinu, oplývajúcu mliekom a medom*“ (Dt 26, 5 – 9).

Tomuto textu, ktorý je s najväčšou pravdepodobnosťou najstarším alebo jedným z najstarších zápiskov Starého zákona¹⁶ – patrí k najstaršiemu jadrú dejín Izraela – sa zvykne hovoriť historické vyznanie viery, historické krédo a v Novom zákone mu zodpovedá kerygma.¹⁷ Preto sa môžeme stretnúť aj s pomenovaním uvedeného starozákonného historického vyznania viery ako kerygmy Starého zákona. Patrí aj medzi najstaršie časti Hagady.¹⁸ Uvedený text z Deuteronomia nie je len informáciou, ale správou, ba udalosťou, ktorá je od najstarších čias súčasťou kultu a od ktorej sa odvíjajú ďalšie udalosti viery Izraela. Obzvlášť Šema Izrael – שמע ישראל (Dt 6, 4).

V tomto kontexte nemôžeme prehliadnúť ani slová z knihy Genezis, ktorým hovoríme prvá blahozvest' – *protoevanjelium*: „*Nepriateľstvo ustanovujem medzi tebou a ženou, medzi tvojím potomstvom a jej potomstvom, ono ti rozšliape hlavu a ty mu zraníš päť*“ (Gn 3, 15). Svätí Otcovia a exegéti vedení sv. Pavlom (Rim 16, 20) vykladajú toto slovo vzťahujúc ho na Ježiša Krista. On zvíťazil svojou smrťou nad diablom (porov. KKC 411).¹⁹ V bežne zaužívanom pomenovaní tohto textu *protoevanjelium* a v tom, čo

¹⁶ Aj keď knihu Deuteronomium, ktorá vznikala etapovite, môžeme datovať až do VII. storočia pred Kristom, vďaka analýze možno povedať, že uvedený text je oveľa starší. Čo sa týka formulácie pochádza určite už z XI. storočia pred Kristom, ale čo sa týka obsahu, je ešte starší. Porov. *Škola kresťanskej viery 2*. <http://www.slideshare.net/rkrett/skola-krestanskej-viery-2> (14.08.2013).

¹⁷ Porov. 02. *Vyprávění – kerygma*. <http://www.pastorace.cz/Knihovna/02-Vypraveni-kerygma.html> (14.08.2013).

¹⁸ Porov. MÁTEL, A.: *Pesach, Pascha a Posledná večera*. Lúčky : Alija, 2008, s. 126.

¹⁹ Porov. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : SSV, 1998, s. 48. Poznámka ku Gn 3, 15.

so sebou prináša, sa skrýva kerygma, lebo evanjelium je Ježiš Kristus. Mohli by sme v podstate hovoriť o *protokerygme*.

Kerygma má teda svoj vývoj, ktorý súvisí s dejinami spásy. Samozrejme nie v tom zmysle, žeby sa vyvíjalo Božie slovo vo svojej podstate, alebo žeby sa azda vyvíjal sám Boh, ale v zmysle prípravy Božieho ľudu, aby v plnosti času sa Božie slovo mohlo stať telom (porov. Gal 4, 4). Michael Schmaus odvolávajúc sa na List Hebrejom 1, 1n hovorí, že Božie slovo bolo vyslovované v mnohých stupňoch a že boli celé dlhé obdobia Božieho mlčania. Teda Boh sa prihováral v priebehu dejín vždy s určitou intenzitou, „až kým sa dosiahla plnosť jeho zjavenia v Ježišovi Kristovi.“²⁰ Jasne túto skutočnosť pomenoval Druhý vatikánsky koncil, ktorý o starozákonnom pláne spásy hovorí, že „bol zameraný predovšetkým na to, aby pripravil, prorocky predpovedal (porov. Lk 24, 44; Jn 5, 39; 1 Pt 1, 10) a v rozličných predobrazoch naznačil príchod Krista, Vykupiteľa sveta, a jeho mesiášskeho kráľovstva (porov. 1 Kor 10, 11). Teda knihy Starého zákona, primerane stavu ľudstva v časoch, ktoré predchádzali vykúpeniu uskutočnenému Kristom, všetkým dávajú poznať Boha a človeka, ale aj akým spôsobom spravodlivý a milosrdný Boh zaobchodí s ľuďmi“ (DV 15). „Boh, ktorý inšpiroval knihy obidvoch zákonov a je ich pôvodcom, múdro zariadil, že v Starom zákone sa skrýva Nový a v Novom zákone sa odhaľuje Starý. Lebo i keď Kristus uzavrel novú zmluvu vo svojej krvi (porov. Lk 22, 20; 1 Kor 11, 25), predsa knihy Starého zákona, ktoré boli vcelku prevzaté do ohlasovania evanjelia, nadobúdajú a prejavujú svoj plný zmysel v Novom zákone (porov. Mt 5, 17; Lk 24, 27; Rim 16, 25 – 26; 2 Kor 3, 14 – 16), a ten zas objasňujú a vysvetľujú“ (DV 16).

V istom zmysle slova možno o kerygme povedať, že patrila k procesu odovzdávania viery už v starozákonnom čase. Ved' aj v Starom zákone platilo to, čo neskôr zapíše sv. Pavol, že viera je z počutia slova živého Boha, toho Slova, ktoré je od počiatku. Prípadná námietka, že o kerygme nemožno hovoriť v Starom zákone, pretože v jej jadre je Ježiš Kristus, sa stráca vo chvíli, keď si uvedomíme, že Ježiš Kristus – Mesiáš – je hlavnou postavou celých dejín spásy – v Starom zákone v očakávaní a v predobrazoch a v

²⁰ Porov. SCHMAUS, M.: *Božie zjavenie*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988, s. 80.

Novom zákone v ich naplnení. Ježiš Kristus je naplnením tejto kerygmy, tohto historického kréda, lebo v ňom – vo svojom jednorodenom Synovi – Boh v plnosti vystrel svoje mocné rameno a previedol človeka zo smrti do života. Teda, keď hovoríme o kerygme v čase Starého zákona, stále ju vnímame v kontexte Ježiša Krista. Podľa Schmausa má Starý zákon za cieľ sprítomniť v ľudských dejinách predjstvujúce Božie slovo. Je výhl'adom na deň Jahveho (Iz 2, 12; 49, 8; Joel 2, 1; Mal 3, 2), keď sa sám Boh zjaví v ľudských dejinách ako konajúci subjekt. „V Ježišovi Kristovi sa Božie slovo prejavuje nielen ako dejinná pôsobiacia sila, ale ako osobná skutočnosť v dejinách. [...] Nový zákon predpokladá to chápanie Božieho slova, ktoré sa rozvíjalo v Starom zákone, preberá ho a rozvádza ďalej.“²¹

Uvádzame tieto slová preto, aby bolo zjavné, že ak používame pomenovanie kerygma aj v Starom zákone, rozumieme, že ide o použitie v určitom prenesenom význame slova ako protokerygma, pretože kerygmou v plnosti je Ježiš Kristus. „V Ježišovi sa Božie slovo stalo definitívnym.“²² Avšak aj v Starom zákone, keď hovorí Boh, je to živé a účinné Božie slovo, ktoré mení život tých, ktorí v neho uveria. V tomto zmysle ho chápeme ako kerygmu. Príkladom za všetky iné môže byť slovo, ktoré počul a prijal Abrahám.

Kerygma v Novom zákone

Po tom, ako sme hľadali záblesky kerygmy v Starom zákone a prišli sme až k prelomovej udalosti Zvestovania, prichádzame ku kerygme v Novom zákone, kde je jej plnohodnotné miesto, ktoré má aj v čase Cirkvi.

Sv. Pavol píše: „Lebo keď svet v Božej múdrosti nepoznal svojou múdrosťou Boha, zapáčilo sa Bohu spasiť veriacich bláznovstvom ohlasovania“ (1Kor 1, 21). V gréckom texte však nie je uvedené bláznovstvom ohlasovania, ale bláznovstvom kerygmy: „επειδη γαρ εν τη σοφια του θεου ουκ εγνω ο κοσμος δια της σοφιας τον θεον ευδοκησεν ο θεος δια της μωριας του κηρυγματος σωσαι τους πιστευοντας.“ Aj tento zaužívaný preklad Svätého písma evokuje to, že kerygma je slovo, ktoré potrebujeme v rámci novej evanjeli-

²¹ SCHMAUS, M.: *Božie zjavenie*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988, s. 95.

²² SCHMAUS, M.: *Božie zjavenie*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988, s. 99.

zácie nanovo objaviť. Nová evanjelizácia nie je mysliteľná bez znovupoznania, resp. bez znovuobjavenia kerygmy. Ako keby sme sa tomuto slovu cieľavedome vyhýbali. Dá sa nahrádzať aj inými ekvivalentmi, ale práve toto slovo je veľmi špecifické a bolo by veľmi vhodné postupne nájsť jeho silnú výpovednú hodnotu v pôvodnej forme aj v našom jazyku, pretože kerygma je jedno z tých slov, ktoré prekladom strácajú na svojej výrečnosti a sviežosti.

Zvestovanie a Pascha – kerygma par excellence

Aby sme po starozákonnom pohľade na kerygmu došli k jej plnému objaveniu sa v Novom zákone, predkladáme najaktuálnejší príklad kerygmy – kerygmu *par excellence*, – ktorou je Zvestovanie Presvätej Bohorodičky (porov. Lk 1, 26 – 38). Archanjel Gabriel jej zvestuje kerygmu – správu, ktorá diametrálne mení jej život. Slovo sa v jej živote stalo telom. To nie je len informácia, ale reálna udalosť, ktorá sa však týka nielen jej, ale celého sveta. Istým spôsobom sa „zopakuje“ pri druhom slávnom príchode Krista, keď ho uzrú všetci a svet sa opäť zmení – definitívne sa skončí jeho časnosť a dejiny spásy sa naplnia – skončia sa posledné dni, ktoré začali vtelením Ježiša. Ten, kto uveril kerygme a zakúsil Božiu lásku, sa parúzie nebojí, lebo sa už nebojí ani smrti, ktorá bola víťazne premožená. Ježiš predsa prišiel, „aby smrťou zničil toho, ktorý vládol smrťou, čiže diabla, a vyslobodil tých, ktorých celý život zotročoval strach pred smrťou“ (Hebr 2, 14 – 15).

Zvestovanie Ježiša Krista vrcholí v jeho Pasche. Hovoriť kerygmaticky, a nie iba hovoriť o kerygme, nám môže pomôcť napríklad pohliadnutie na to ako hovorí svätý Pavol. On vždy hovorí skúsenostne, nie teoreticky. Keby sme sa ho opýtali, kto je pre neho Ježiš Kristus, povedal by nám svoju skúsenosť ako sa s ním stretol. Nehovoril by teoretické poučky.

Teologicky kerygma znamená ohlásiť to, čo vyšlo z Božích úst so svojím vnútorným usporiadaním a stavbou – to, čo hlásal Ježiš Kristus. Ohlásiť jednoducho radostnú zvesť, ktorá existovala a bola hlásaná v apoštolskej dobe, keď ešte neexistoval systém. Obsahom kerygmy je teda to, čo učí Ježiš a jeho Cirkev. Teda pravda, že Boh Otec posielal Syna, ktorý v Duchu Svätom privádza ľudí k Otcovi. Hlavnou kerygmou je to, že Ježiš Kristus za nás zomrel a vstal z mŕtvych, aby sme mali večný život! Forma kerygmy je jed-

noduchá. Je daná rečou Svätého písma. Boh nám nedal zjavenie v systéme. Ježiš nezostavil žiadnu katechizmovú otázku alebo vedeckú poučku či schému.²³ Toto majme pri ohlasovaní – obzvlášť homílie a katechézy – stále na pamäti, aby sme nezabúdali, že ohlasovať kerygmaticky znamená ohlasovať kristocentricky. V centre každého ohlasovania je kerygma – Ježiš Kristus. Následne, primerane tej ktorej forme ohlasovania, aj náuka, vzdelávanie, katechizovanie, poučenie. Vôbec pritom nejde o to, že by azda vzdelávanie nebolo dôležité, skôr o to, že musí byť postavené na dobrom, pevnom a jedinom základe, ktorým je živý Kristus.

Zoznam bibliografických odkazov

- BENEDIKT XVI.: *Sacramentum caritatis. Posynodálna apoštolská exhortácia*. Trnava : SSV, 2007, 128 s. ISBN 978-80-7162-659-6.
- BISKUPSKÁ SYNODA: Posolstvo Božiemu ľudu na záver Biskupskej synody o Božom slove. In: *Edícia Dokumenty Svätej stolice*. Trnava : SSV – Vojtech, spol. s r. o., 2009, 30 s.; spolu 256 s. ISBN 978-80-7162-751-7.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV – Vojtech spol. s r. o., 2008, 848 s. ISBN 978-80-7162-738-8.
- FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete*. Trnava : SSV, 2014, 202 s. ISBN 978-80-8161-044-8.
- FRANTIŠEK: *Katechéza Svätého Otca: Pri evanjeliu a homílii Boh vedie s nami dialóg*. <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20180207036> (10.03.2018).
- Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : SSV – Vojtech, spol. s r. o., 2007, 918 s. ISBN 978-80-7162-657-2.
- KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktorium 1971*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992.
- KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava : Dobrá kniha, 1998, 229 s. ISBN 80-7141-036-5.

²³ Porov. VRABLEC, J.: *Najplnšia forma kázne. Dodatok ku skriptám Homiletika pre poslucháčov homiletiky na CMBF v Bratislave*. Bratislava : 1990, s. 11 – 13.

- MÁTEL, A.: *Pesach, Pascha a Posledná večera*. Lúčky : Alija, 2008, 393 s. ISBN 978-80-970083-0-7.
- PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandi. Posynodálna apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete (08.12.1975)*. Trnava : SSV, 1999, 120 s. ISBN 80-7162-266-4.
- PETRÍK, L.: *Homiletika (nielen) pre gréckokatolíkov. Vybrané kapitoly zo základnej homiletiky. Upravené a rozšírené vydanie*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta, 2015, 313 s. ISBN 978-80-555-1517-5.
- PETRÍK, L.: *Kerygma v homílii a zrod živej viery. Teologicko-homiletická reflexia o význame kerygmy v kontexte novej evanjelizácie*. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2014. 311 s. ISBN 978-80-555-1221-1.
- POSPÍŠIL, C. V.: *Ježiš z Nazareta, Pán a Spasiteľ*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, 415 s. ISBN 80-7195-000-9.
- RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI.: *Ježiš Nazaretský. 1. diel. Od krstu v Jordáne po premenenie*. Trnava : Dobrá kniha, 2007, 391 s. ISBN 978-80-7141-579-4.
- SCHMAUS, M.: *Božie zjavenie*. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988, 520 s.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : SSV, 1998, 2618 s. ISBN 80-7162-236-2.
- Škola kresťanskej viery 2*. <http://www.slideshare.net/rkrett/skola-krestanskej-viery-2> (14.08.2013).
- VELLA, E.: *Oblečte si srdce Pastiera*. Per Immaculatam, 2011, 192 s. ISBN 978-80-970006-7-7.
- VRABLEC, J.: *Homiletika. Homiletika základná a materiálna*. Trnava : SSV v CN Bratislava, 1987, 212 s.
- VRABLEC, J.: *Najplnšia forma kázne. Dodatok ku skriptám Homiletika pre poslucháčov homiletiky na CMBF v Bratislave*. Bratislava : CMBF, 1990, 107 s.
02. *Vyprávění – kerygma*. <http://www.pastorace.cz/Knihovna/02-Vypraveni-kerygma.html> (14.08.2013).

Nová výzva Diecézneho katechetického úradu Prešovskej archieparchie

Peter Cap

Vo všeobecnosti možno povedať, že katechéza je výchova detí, mládeže a dospelých vo viere najmä vyučovaním kresťanskej náuky. Väčšinou sa deje organicky a systematicky s cieľom uvádzať veriacich do plnosti kresťanského života. Touto myšlienkou svätého Jána Pavla II. z Apoštolskej Exhortácie *Catechesi tradendae*, chcem v úvode predstaviť náš Diecézny katechetický úrad Prešovskej archieparchie a potom sa venovať jeho aktuálnej výzve.

Pápež Pius XI. dekrétom *Provido sane concillio*¹ zo dňa 12. januára 1935 žiada, aby každý sídelný katolícky biskup mal zriadený úrad pre katechizáciu. Berúc na vedomie slová pápeža Pia XI. a pre lepšiu organizáciu katechézy, sídelný biskup Prešovskej eparchie Mons. Ján Hirka zriaduje 1. októbra 1993 Diecézny katechetický úrad so sídlom v Prešove pre všetkých gréckokatolíkov na Slovensku. Práve v prebiehajúcom Roku výročí Prešovskej archieparchie si aj Diecézny katechetický úrad Prešovskej archieparchie /DKÚ/ pripomenie 25. rokov od svojho zriadenia.

Od prvých dní svojho vzniku sa DKÚ podieľal na dvoch hlavných úlohách vtedajšej doby a to, po prvé: prípravu vzdelávaní nových učiteľov náboženstva z laikov a následne vydávaní Kánonických katechetických misií a po druhé: príprave učebných pomôcok pre školskú katechézu. Konkrétne zastrešoval prípravu a následne vydanie učebnice a metodiky pre 7. ročník základnej školy s názvom – Kristus žije v dejinách Cirkvi.

V roku 1997 so vznikom Košického apoštolského exarchátu vzniká aj Diecézny katechetický úrad sv. prvomučeníka Štefana, ktorý zabezpečuje katechetickú činnosť na území dnešnej Košickej eparchie.

¹ PIUS XI.: *Provido sane concillio*. In: <https://www.ewtn.com/library/CURIA/CATTEACH.HTM> (23.04.2018).

Diecézny katechetický úrad úzko spolupracuje s Katechetickou komisiou Prešovskej archieparchie v ktorej má každý protopresbyterát svoje zastúpenie, s Diecéznymi katechetickými úradmi na Slovensku, s Katolíckym katechetickým a pedagogickým centrom so sídlom v Levoči, s Metodicko-pedagogickým centrom elokované pracovisko v Prešove, cirkevnými školami Prešovskej archieparchie a s cirkevnými i ostatnými organizáciami, ktoré majú vzťah ku katechéze.

Za obdobie týchto 25. rokov Diecézny katechetický úrad sa podieľal na vydaní a následnom obnovovaní Kánonických katechetických misií pre viac ako viac 700 žiadateľov, pripravil pre učiteľov náboženstva a náboženskej výchovy viac ako 200 odbornometodických vzdelávaní. Organizoval biblickú súťaž pre prvý stupeň základných škôl, ktorý organizuje len gréckokatolícka cirkev, biblickú olympiádu, kde od šk. roka 2004/2005 sa do protopresbyterských kôl zapojilo viac ako osem tisíc žiakov a študentov. V školskom roku 2008/2009 sme spustili projekt *Východní svätí* pre súčasnosť. Ide o výchovný katechetický projekt zameraný na spoznávanie života východných svätých a blahoslavených, ktorý je v každom školskom roku zameraný na jedného východného svätca alebo blahoslaveného, ktorého život a dielo si zapojení súťažiaci naštudujú a výtvarne zrealizujú. Súťažiaci sa môžu zamerať na životopis, dielo, či posolstvo daného svätca. V tomto školskom roku je to práve osoba, chrám, udalosť z dvestoročnej histórie Prešovskej eparchie.

Konferencia biskupov Slovenska na svojom 67. plenárnom zasadnutí dňa 28. októbra 2010 schvaľuje nové Kurikulum predmetu katolícke náboženstvo/náboženská výchova pre všetky stupne základných a stredných škôl, čím vytvára pracovné pole pre autorov metodických pomôcok, učebníc a pracovných zošitov. Z jednástich autorov učebníc a pracovných zošitov sú šiesti za gréckokatolícku cirkev, z toho štyria za Prešovskú archieparchiu a dvaja za Košickú eparchiu. Táto práca bola úspešne zavŕšená a dnes žiaci a študenti na hodinách náboženstva/náboženskej výchovy používajú nové učebné pomôcky. Avšak treba podotknúť, že myšlienka autorov jednotlivých učebníc sa stratila. Ak bol autorom učebnice gréckokatolík, tak následne sa robil transfer učebnice na západný obrad a opačne pri autorovi západného obradu sa robil transfer na východný obrad, spôsobom, že s zamenili obrázky, zmenila sa

terminológia z Svätý Duch na Duch Svätý, zo svätá liturgia na svätá omša a podobne. Nedá sa jednoznačne povedať, že to bolo zlé alebo, že tieto učebnice neplnia svoj účel, ale ako povedal jeden z autorov: „*moja predstava o učebnici bola tým pozmenená.*“ Uvedené pripomienky, následné metropolitné zhromaždenie gréckokatolíckej cirkvi na všetkých úrovniach a v nekonečnom dôsledku dlhé dišputy o zavádzaní jednej z tradícií východných cirkví v Prešovskej metropolii – rozdávanie eucharistie deťom a nemlúvňatám dalo impulz k započatiu prác na školských pomôckach v duchu tradícií východnej cirkvi.

V roku 2015 Diecézne katechetické úrady Prešovskej archieparchie a Košickej eparchie ponúkli učiteľom náboženstva/ náboženskej výchovy dotazník v ktorom sa mali vyjadriť o svojich skúsenostiach so súčasnou špirálovitou štruktúrou učebných osnov, ktorá je kombináciou cyklickej štruktúry s lineárnou a pôvodnou štruktúrou lineárnych osnov náboženstva/ náboženskej výchovy z roku 1992. Uvedená štruktúra vychádzala z predpokladu, že prvé ohlasovanie prebieha v rodine a predpokladala náboženskú skúsenosť. Výsledky spomínaného dotazníka požadujú návrat práve k tejto lineárnej štruktúre. So získanými výsledkami a s následným zavedením starobylej praxe rozdávania východnej cirkvi – rozdávanie eucharistie deťom a nemlúvňatám od 1. septembra 2017 sa oba katechetické úrady obrátili na Radu hierachov Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku o dovolenie a požehnanie prác na nových učebných osnovách a následne pomôckach pre školskú katechézu v duchu tradície východných cirkví.

Rada hierarchov na svojom 24. riadnom zasadnutí dňa 8. júna 2017 vyhlásila Výberové konanie pre autorov učebných pomôcok pre školskú katechézu pre Katolícku cirkev východného obradu. Prvé stretnutie novovymenovaných autorov sa uskutočnilo 24. januára 2018 v priestoroch Gréckokatolíckeho arcibiskupského úradu v Prešove. Pracovná skupina pri svojej práci má možnosť nahliadnuť do učebných pomôcok z našich eparchií z Poľska, Maďarska, Spojených štátov amerických i Pravoslávnej cirkvi na Slovensku. Na tomto stretnutí sa predstavili výsledky už spomínaného dotazníka, rozobrali sa osobné skúsenosti autorov, keďže väčšina z nich už má skúsenosti s prácou na teraz používaných učebniciach a pracovných zošitoch a načrtol sa plán pre tvorbu nového kurikula. Do konca tohto školského roka je myšlienka realizovať

pracovnú verziu kurikula, ktorá bude posunutá odborníkom z oblasti liturgiky, katechetiky, morálky, cirkevných dejín a dogmatiky na našej Gréckokatolíckej teologickej fakulte. Po zapracovaní pripomienok bude Kurikulum predložené Rade hierarchov našej cirkvi na jej jesennom zasadnutí na schválenie. Následne do konca kalendárneho roka bude schválené kurikulum predstavené našim učiteľom náboženstva/náboženskej výchovy na prípadné pripomienkovanie. Od začiatku budúceho roka 2019 sa pristúpi k práci na učebniciach a pracovných zošitoch. Uvedomujúc si túto zodpovednosť, ale i radosť z toho, že tvoríme to čo je pre nás blízke, v čom od malička vyrastáme sme vďační Bohu za túto príležitosť uvádzať veriacich do plnosti kresťanského života v duchu východnej tradície na poli školskej katechézy. Iste, plány sú smelé avšak bez Božej pomoci, zanietenosti autorov i našich modlitieb to nebude možné.

Znaczenie ikonografii w katechezie liturgicznej dzieci

Andrzej Kielian

Abstrakt: Artykuł ukazuje znaczenie chrześcijańskiej ikonografii w katechezie liturgicznej dzieci. Dzięki sztuce przekaz wiary odbywa się nie tylko za pomocą słowa (*fides ex auditu*), ale także poprzez obrazy (*fides ex visu*). W liturgii obrazy, symbole, gesty i przedmioty mają ścisły związek ze słowami. Trzeba poznać ich znaczenie, by świadomie uczestniczyć w kulcie liturgicznym. Wyjaśnieniu tego znaczenia służy temu lekcja religii w szkole, a jej program, obowiązujący w Polsce (2010), zakłada pracę z obrazem w wychowaniu liturgicznym. W katechizmach archidiecezji krakowskiej nieliczne dzieła sztuki chrześcijańskiej wprowadzają uczniów w rozumienie sakramentów i przeżywanie roku liturgicznego. Z analizy wynika, że sztuka chrześcijańska jest niezbędna w wychowaniu liturgicznym. Podręczniki do religii powinny w większym stopniu uwzględnić ikonografię chrześcijańską, tłumaczyć jej znaczenie i ukazywać związki z liturgią w czytelny dla dzieci sposób.

Słowa kluczowe: Chrześcijaństwo. Ikonografia. Liturgia. Katecheza. Dzieci.

Abstract: The paper shows the impact of Christian iconography on the liturgical catechesis of children. The faith transmission takes place not only by means of words (*fides ex auditu*), but also through paintings (*fides ex visu*). In the liturgy, images, symbols, gestures and ritual objects are closely related to prayers and readings. One has to discover their meaning in order to appreciate the liturgical assembly. This is the crucial aim of the liturgical education based on the General Directory for Catechesis and implemented in the CRE curriculum in Poland (2010) and the textbooks used in the Archdiocese of Krakow. It can be estimated however that a few works of Christian iconography are used there within sacramental and liturgical preparation. The analysis shows that although Christian art is indispensable in liturgical education, Polish RE textbooks for children should take the iconography more into account, explain its meaning and show connection with the liturgy in a child-readable way.

Key words: Christian iconography. Liturgy. Children catechesis. Religious education.

Ikonografia Bożego Narodzenia jest znana niemal wszystkim od dzieciństwa. Stajenka, żłóbek, pasterze, mędrcy ze Wschodu, ucieczka do Egiptu... Obrazy te zawierają jednak wiele symboli, które przestały być czytelne dla współczesnych chrześcijan. Katecheza jest okazją do wyjaśnienia chrześcijańskiej symboliki młodemu pokoleniu katolików.

W niniejszym artykule podejmiemy próbę syntetycznego określenia miejsca ikonografii chrześcijańskiej w katechezie, ukazania jej roli w liturgii oraz znaczenia w wychowaniu liturgicznym dzieci na podstawie założeń programowych katechezy Kościoła katolickiego w Polsce.

Znaczenie ikonografii w katechezie

Relacja między katechezą i przekazem słowa Bożego a sztuką religijną ma swoje głębokie korzenie. Stary Testament zawiera mnóstwo symboli literackich, obrazów, opowieści i poezji, z odniesieniami do muzyki i tańca, z opisem bogatej sztuki i architektury, co miało miejsce w kręgu kultury nie uznającej sztuki figuratywnej. Następnie Jezus dokonał cudownego wzbogacenia tej idei, posługując się obrazami, gdy nauczał w przypowieściach i metaforach. W ten sposób polecenie Mistrza z Nazaretu: „Idźcie więc i nauczajcie” (Mt 28,19) zostało przekazane dzięki tekstom Ewangelistów i ubogacone w żywych obrazach *Biblii ubogich* (*Biblia pauperum*)¹. W wypowiedzi do artystów w 1981 r. Jan Paweł II stwierdził: „Wraz z Ewangelią sztuka weszła do historii”². Obraz, zapisany na całunie, stał się wzorcem dla starożytnej ikonografii świętego Oblicza oraz dla tradycyjnej ikonologii bizantyj-

¹ Grzegorz Wielki (zm. 604) pisząc m. in. do biskupa Marsylii Serena, aby nie niszczył malowideł i obrazów, wskazywał, iż służyć one w kościele tym, którzy są analfabetami i odczytują z nich treści, których nie potrafią odnaleźć w księgach. Powtórzył to w swych zaleceniach synod w Arras ok 1025 r. podkreślając, że obraz jest literaturą dla niewykształconych. Malarstwo nazywano „literaturą laików” (*laicorum litteratura*) lub „literaturą niewykształconych” (*litteratura illiterati*). CHAŁUPNIAK R.: *Arcydzieła malarstwa w katechezie*, Opole: RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2013, s. 56-57; LIEDTKE A.: *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Poznań: Pallottinum, 1961, s. 50, 77.

² „Con i Vangeli l'arte è entrata nella storia. Dai piccoli centri della Galilea e della Giudea la gente accorreva per ascoltare il messaggio. E Gesù operò il mirabile rivestimento, modello, diremmo con parole moderne, il racconto in maniera che si potesse, oltre che ascoltare, vedere. Parlò del pastore che aveva perduto la sua pecorella, del seminatore che aveva seminato il seme in terreni diversi, del figlio prodigo che si era allontanato da casa. E gli ascoltatori capivano subito che si trattava di loro, pecorelle smarrite, semi che avrebbero dovuto fruttificare, figlioli ricercati dall'amore del Padre.” JAN PAWEŁ II: *Discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al Convegno Nazionale Italiano di Arte Sacra*, Lunedì 27 aprile 1981, [w:] http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1981/april/documents/hf_jp-ii_spe_19810427_arte-sacra.html (19.03.2018).

skiej, która przez wieki była skierowana na podkreślanie oblicza Zbawiciela.

Sztuka figuratywna miała od początku duże znaczenie jako wyraz wiary. Pierwsi chrześcijanie malowali ściany swoich grobowców i zdobili kościoły obrazami głoszącymi ich wiarę. Wśród obrazów z postaciami biblijnymi były piękne kompozycje winorośli, ptaków i kwiatów. Nie tylko rzymskie katakumby przedstawiały liczne sceny stanowiące same w sobie odrębne katechezy na temat Chrystusa i Maryi. Freski z Dura Europos ukazują postaci ze Starego Testamentu oraz symbole miłosierdzia i paruzji. Liturgia z kolei została opracowana tak by zawierać procesję, śpiew i uroczyste obrzędy. Podobnie jak kapłani w świątyni Salomona, tak duchowni chrześcijańscy przywdziali specjalny strój, aby dodać splendoru tej scenerii. Współczesne, XX-wieczne świątynie, ze względu na nierozważną pogoń za abstrakcjonizmem oraz pozornym ubóstwem, z punktu widzenia katechetycznego stały się niemal nieme. Konstrukcje z żelbetonu ulegały wpływom protestanckim i miały negatywny wpływ na kult świętych oraz na sztukę figuratywną w ogóle³.

Nie każdy obraz można zaliczyć do ikonografii chrześcijańskiej. Decyduje o tym treść przedstawienia. Po pierwsze, ikonografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu (*eikōn*⁴) wyraża to, co Pismo Święte przekazuje za pośrednictwem słów. Sam termin „sztuka chrześcijańska” został wprowadzony na oznaczenie twórczości artystycznej inspirowanej chrześcijaństwem oraz przeznaczonej dla celów kultu i użytku wierzących. Z przekazu słowa (*fides ex auditu*) zrodziła się szeroko rozumiana literatura chrześcijańska. Przekaz wiary odbywał się jednak od początku także za pomocą obrazu (*fides ex visu*). W katechezie Kościoła, zarówno wschodniego jak i zachodniego, w odmienny nieco sposób, posługiwano się i słowem, i obrazem. Wschód, traktując równorzędnie ikonę i słowo, nadał ikonograficznym przedstawieniom treści religijnych charakter dogmatyczny. Zachód z kolei, ceniąc

³ JENSEN R.: *The Substance of Things Seen. Art, Faith and the Christian Community*, Eerdmans: Grand Rapids (MI), Cambridge 2004, s. 78; BALBONI D.: *Sztuka chrześcijańska* [w:] GEVAERT J., MISIASZEK K. (red.): *Słownik katechetyczny*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2007, s. 870-871.

⁴ Od IX wieku wytworzył się nowy typ obrazów dewocyjnych, czyli ikon Chrystusa, Matki Bożej i poszczególnych świętych. Liedtke, s. 58.

bardziej przepowiadanie słowem, dopuszczał obraz raczej jako ilustrację prawd objawionych oraz medium w historycznym zapamiętywaniu wydarzeń, zwłaszcza heroicznych losów męczenników i świętych. Od samego początku chrześcijaństwo nadało zatem sztukom plastycznym, obok kultycznej i ornamentальной, także funkcję hodegetryczną, czyli pastoralną, ewangelizacyjno katechetyczną⁵. Według Soboru Nicejskiego II z 787 roku, przedstawienie artystyczne orędzia ewangelicznego służy potwierdzeniu, że Syn Boży stał się człowiekiem i prawdziwe było Wcielenie Odwiecznego Słowa. Byłoby zatem pewnym zubożeniem tradycji, gdyby ikonografia chrześcijańska miała pełnić jedynie funkcję dekoracyjną, gdyby ikony i obrazy miały być jedynie ozdobą mieszkań, kaplic i kościołów. Obraz malarski był rozumiany jako mający udział w boskim bycie, a kryterium jego wartości kryło się w podobieństwie do transcendentnego wzoru. Katechizm przypomina, cytując jednego z ikonodulów, Jana Damasceńskiego: „Piękno i kolor obrazów pobudzają moją modlitwę. Jest to święto dla moich oczu, podobnie jak widok natury pobudza me serce do oddawania chwały Bogu” (KKK 1162). Kontemplacja świętych obrazów, połączona z medytacją słowa Bożego i śpiewem hymnów liturgicznych, należy do harmonii znaków celebracji, aby celebrowane misterium wycisnęło się w pamięci serca, a następnie znalazło swój wyraz w nowym życiu chrześcijan (por. KKK 1162).

Myśl Karla Rahnera otwiera nas na szerokie rozumienie ikonografii chrześcijańskiej. Nawet obraz, który nie ma wyraźnego religijnego charakteru, może w istocie być obrazem religijnym wtedy, gdy pomaga widzowi w przeżyciu religijnego doświadczenia transcendencji. Rahner podkreślał, że widzenie jest podstawowym elementem wszystkich aktów religijnych, a zadaniem chrześcijanina jest nauczyć się patrzeć miłosnymi oczyma, jeśli wyznaje Chrystusa nie tylko jako Słowo, ale także jako obraz Boga. Byłoby zatem naiwnością teologiczną uznawać, że tylko akty ściśle religijne sprzyjają utrzymaniu zbawczej relacji z Bogiem⁶. Oprócz teologicznego znaczenia obrazów pozbawionych bezpośrednich i wyraźnych motywów religijnych, niemiecki teolog wskazywał na

⁵ Chałupniak, s. 44-45.

⁶ THIESSEN G. E.: *Karl Rahner: Toward a Theological Aesthetics*. [w:] MARMION D., HINES M. E. (red.), *The Cambridge Companion to Karl Rahner*, Cambridge: University Press 2005, s. 227-228.

rolę ikonograficznej reprezentacji wydarzeń z historii zbawienia i uważał je za konieczne dla chrześcijańskiej pobożności. Nie są to już obrazy abstrakcyjne, lecz zasadniczo zrozumiałe dla wszystkich, odnoszące się wprost do historii zbawienia. Pomagają uchwylić przesłanie Biblii i przypominają treść opowieści z Ewangelii. Pełnią w związku z tym funkcję dydaktyczną, gdyż niezastąpionym sposobem poznania danej osoby jest widzieć, a nie tylko słyszeć tę osobę; portretu nie da się całkowicie zastąpić biografią. To samo dotyczy wydarzeń historycznych związanych ze zbawieniem⁷. Idzie to w parze z treścią, jaką odnajdujemy w Katechizmie Kościoła Katolickiego, gdzie czytamy: „Ikonografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu wyraża orędzie ewangeliczne, które Pismo święte opisuje za pośrednictwem słów. Obraz i słowo wyjaśniają się wzajemnie”(KKK 1160). *Fides ex auditu* znajduje zatem swe naturalne dopełnienie w formie przekazu *fides ex visu*.

Rahner wyróżnia jeszcze ikony jako obrazy kultyczne. Są one czymś więcej niż zwykłe obrazy religijne, ponieważ są przedmiotem kultu i cieszą się oficjalną aprobatą, są istotnym elementem aktu religijnego. Ze względu na tę funkcję, ikona może być ceniona wyżej niż inne obrazy religijne. W tym sensie może ona sama być «czczona», choć zdajemy sobie sprawę z faktu, iż cześć należy tylko do rzeczywistości reprezentowanej przez ten obraz. W nomenklaturze Rahnera kult wspólnoty związany z danym obrazem to warunek niezbędny dla ukonstytuowania aktu religijnego za pomocą zmysłów, jakie posiada dana osoba. Wychowanie do życia wspólnoty chrześcijańskiej zakłada wspólną modlitwę (Mt 18,19), zatem ikona pełni tu funkcję jednoczącą w oparciu o zbiorowy szacunek⁸. Ikony są ważne w katechezie, zwłaszcza w ich wspólnototwórczym wymiarze oraz w praktykowaniu modlitwy. W ten sposób umożliwiają skuteczną realizację dwóch spośród sześciu zadań stojących przed katechezą Kościoła: nauczaniu modlitwy i wychowaniu do życia wspólnotowego⁹. Modlitwa przed ikoną ma szczególne znaczenie, gdy rozważa się ją w obu aspektach – modlitwy prywatnej, osobistej oraz wspólnotowej. Ikony i święte ob-

⁷ RAHNER K.: *The Theology of the Religious Meaning of Images*, [w:] RAHNER K.: *Theological Investigations*, vol. XXIII, New York: Crossroad 1992, s. 157.

⁸ RAHNER K.: *The Theology of the Religious Meaning of Images*, s. 159-161.

⁹ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA: *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (15 sierpnia 1997), 85, 86.

razy, które znajdują się w kaplicach i kościołach, a także w domach, mają wspomagać nasze uwielbienie. Słowo i obraz to zatem dwie komplementarne metody ewangelizacji dzięki którym dociera do nas prawda, że Bóg do końca umiłowiał świat i jest Bogiem wiernym¹⁰.

Ikonografia pełni istotną rolę w kształtowaniu osobistych i wspólnotowych form oddawania czci Bogu. Zarazem przyczynia się do występowania na tym polu dosyć wyraźnych różnic interkonfesyjnych. R. Jensen opisuje je w następujący, egzemplaryczny sposób: „Jedną z rzeczy, o które często proszę uczestników wykładów o kulturze i sztuce, jest pójście ze mną do greckiego kościoła prawosławnego, w którym uczestniczymy w liturgii, a następnie mamy okazję porozmawiać z miejscowym duszpasterzem i zadać mu kilka pytań. Przychodząc, obserwuję reakcje moich uczniów, kiedy widzą członków zgromadzenia, wchodzących i pozdrawiających małe malowane obrazy w przedsionku lub w świątyni, zapalając świece, pochylając się przed nimi, a nawet całując ikony. Podczas nabożeństwa wierni niekiedy wstają i zbliżają się do jednego ze świętych obrazów, zapalają świecę i odmawiają modlitwę, jakby był to dla nich prywatny moment kultu podczas modlitwy wspólnotowej. Wielu moich uczniów nigdy nie widziało czegoś podobnego, a ja wyczuwam ich oszołomienie, ciekawość, dyskomfort, a czasem nawet niepokój. Niektórych spośród nich porusza ten przejaw pobożności. (...) Środowisko wolnego kościoła Nowej Anglii, w którym większość moich uczniów praktykuje, szczeni się zdecydowaną prostotą i jasnością stylu, bez względu na to czy jest on formalny czy nieformalny. Tradycyjny budynek kościelny jest jasny i przestronny, ściany odsłonięte, a dekoracja minimalna”¹¹. Relacja zachodząca pomiędzy kultem i ikonografią ma zatem charakter zwrotny. Oddawanie czci Bogu samo w sobie stanowi element sztuki, a z drugiej strony jej wytwory, dzieła sztuki, profilują charakter aktu religijnego¹².

¹⁰ PEK K.: *Ikona liturgiczna i święty obraz*, [w:]

<https://opoka.org.pl/biblioteka/T/trans/slownik/ikona.html> (3.03.2018).

¹¹ Jensen, s. 51

¹² MARTLAND T.R.: *Religion as Art. An Interpretation*, Albany: State University of New York Press, 1981, s. 70-73.

Wykorzystanie ikonografii w katechezie liturgicznej

Katechizm Kościoła Katolickiego ujmuje związek liturgii i katechezy w kategoriach szczególnego uprzywilejowania i wzajemnej niezbywalności: „Liturgia jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Jest więc uprzywilejowanym miejscem dla katechezy Ludu Bożego. Katecheza z natury swej jest związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów, gdyż właśnie w sakramentach, a zwłaszcza w Eucharystii, Jezus Chrystus najpełniej działa w celu przemiany człowieka” (KKK 1074). Relacja katechezy i liturgii wydaje się być wręcz konstytutywna dla żywotności kultu chrześcijańskiego. Liturgia i katecheza stanowią bowiem dwa wymiary jednego posłannictwa Kościoła. W atmosferze autonomii, wciąż zachodzi pomiędzy nimi wzajemne dopełnianie się. Z jednej strony, katecheza winna prowadzić do „pełnego, świadomego i czynnego udziału w liturgii”, z drugiej zaś „liturgia jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią prawdziwie chrześcijańskiego ducha”¹³. Zatem soborowa konstytucja „usilnie zaleca katechezę ściśle liturgiczną”¹⁴. Liturgia zaś jest światem znaków, które muszą stać się czytelne i zrozumiałe. Niewidzialne misterium zbawcze, sprawowane w liturgii za pośrednictwem widzialnych znaków domaga się odpowiedniej katechezy, która dostarcza nie tylko samego wyjaśnienia i wiedzy na temat sprawowanych obrzędów, ale zarazem ma być katechezą pogłębiającą wiarę uczestników zgromadzenia liturgicznego¹⁵.

Tytułem pewnego dopowiedzenia, warto zilustrować opisaną wyżej znaczenie katechezy liturgicznej zobrazowaną przez R. Jensen sceną, mającą miejsce w cerkwi prawosławnej, kiedy to po nabożeństwie jedna z jej studentek, baptystka, zapytała celebransa: „Zastanawiałam się nad kadzidłem. Asystujący Ci mężczyzna dokonywał okadzenia, stojąc tuż przed podwyższeniem na początku nabożeństwa. – Tak – odpowiedział ojciec Mikołaj, wyjaśniając, że diakon w ten sposób oddawał cześć świętym obrazom. –

¹³ SOBÓR WATYKAŃSKI II: Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963), 14.

¹⁴ *Sacrosanctum Concilium*, 35.

¹⁵ SOBECZKO H. J.: *Liturgia i katecheza*, [w:] CHAŁUPNIAK R., KOCHEL J., KOSTORZ J., SPYRA W. (red.): *Wokół katechezy posoborowej*, Opole: RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2004, s. 272-276.

Wierzmy, że ikony uobecniają świętych, których przedstawiają i dlatego napełniamy powietrze wokół nich słodkim zapachem kadzidła. Wtedy studentka zauważyła, że diakon również okadzał stół ołtarzowy za ikonostasem. – Tak, czcimy także postaci eucharystyczne – chleb i wino. One również są obrazem Boga. Wreszcie powiedziała: – Okadzałeś także ludzi w ławkach, nawet mnie. – Tak, ponieważ ty też jesteś obrazem Boga”¹⁶. Katecheza liturgiczna, w jakiejkolwiek formie by się miała odbywać, stawia sobie za cel przede wszystkim zrozumienie przez katechizowanych ekonomii sakramentalnej (por. KKK 1135). Bez tego straciłaby swoją rację istnienia: „życie sakramentalne ubożeje i bardzo szybko zostaje sprowadzone do zewnętrznego rytualizmu, jeśli nie jest oparte na pogłębionej znajomości znaczenia sakramentów, a sama katecheza, jeśli nie jest ożywiana życiem sakramentalnym, przybiera formę czystego intelektualizowania”¹⁷. Stąd też wśród sześciu kluczowych zadań stawianych katechezie przez *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, znajduje się wychowanie liturgiczne: „Kościół gorąco pragnie, by wszyscy wierni chrześcijanie byli przygotowani do uczestniczenia pełnego, świadomego i czynnego, jakiego domagają się natura samej liturgii i godność ich kapłaństwa chrzcielnego. Dlatego katecheza, oprócz ukazywania znaczenia liturgii i sakramentów, powinna wychowywać uczniów Jezusa Chrystusa do modlitwy, dziękczynienia, czynienia pokuty, odmawiania modlitw z ufnością, do ducha wspólnoty, właściwego zrozumienia symboliki, ponieważ wszystko to jest konieczne do prawdziwego życia liturgicznego”¹⁸.

Ekspresja wizualna, zdaniem R. Jensen, jest tak podstawowa dla naszego uwielbienia jak modlitwa, to kluczowy sposób, w jaki oddajemy Bogu cześć. „Tworząc sztukę, ofiarujemy pierwsze owoce, najlepsze, jakie posiadamy, dla źródła wszelkiego dobra. To akt oddania, ofiara wdzięczności za obfitość piękna danego nam najpierw w Stworzeniu. Wygląd miejsca kultu z kolei zasadniczo kształtuje nasze doświadczenie religijne, zarówno w sposób świadomy, jak i nieświadomy. W takim wymiarze, w jakim sztuka jest

¹⁶ Jensen, s. 52-53.

¹⁷ JAN PAWEŁ II: Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (16 października 1979), 23.

¹⁸ KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA: *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (15 sierpnia 1997), 85.

obecna w tej przestrzeni, głoszone słowo jest zarazem widziane, jak i słyszane¹⁹. Sztuka sakralna, reprezentując zatem rzeczywistość ponadczasową i pozaprzestrzenną, objawia ją odbiorcom «tu i teraz». „Jest jak gdyby ostatnim ogniwem przekazywania Ewangelii, docierającym do człowieka w momencie, kiedy patrząc na dzieło sztuki przeżywa treść religijną. Chrystus z rzeźbionego krzyża, ujęty w religijnym przeżyciu, dlatego właśnie subiektywnie nie jest ani dziełem sztuki ani jakimkolwiek innym człowiekiem, ale Chrystusem, że Chrystus autentyczny jest pozaczasowy i pozaprzestrzenny a Jego moc kontaktuje z konkretem. Dlatego też mistycy rozmawiają z Chrystusami z drewnianych krucyfiksów”²⁰. S. Dziekoński zaznacza, iż malowidła, rzeźby, ryciny poświęcone zagadnieniom religijnym pełnią podwójną funkcję: liturgiczną i dydaktyczną, tworząc w ten sposób niejako pomost między Bogiem i człowiekiem. Mistrzowie sztuki chrześcijańskiej stali się tłumaczami piękna i dobroci objawiającego się Boga Odkupiciela. Arcydzieła ukazywały w sposób bardzo prosty i czytelny prawdy chrześcijańskie. Używając powszechnie znanego języka zgłębiały ich znaczenie. Poprzez swe piękno, głębię, liryzm wielokrotnie robiły większe wrażenie, niż najgorętsze przemówienie²¹. Włączając jednak sztukę sakralną w katechezę trzeba liczyć się z możliwościami odbioru katechizowanego.

Ikonografia w programie katechezy liturgicznej dzieci

Katecheza liturgiczna, która ma na celu wprowadzenie w misterium Chrystusa (będąc «mistagogią»), przechodząc od tego, co widzialne, do tego, co niewidzialne, od znaku do tego, co on oznacza, od «sakramentów» do «misteriów», jest zadaniem katechizmów lokalnych i regionalnych. (por. KKK 1075). Mając z kolei na uwadze związek liturgii i sztuki, jest konieczne, aby słowu towarzyszyły obrazy, symbole, kolory, śpiew, muzyka, barwne opowiadania. Postulat ten zauważają autorzy podręczników do nauczania religii, tworząc między innymi bogatą szatę graficzną oraz proponując szeroką paletę pomocy do nauczania religii, opartych

¹⁹ Jensen, s. 80.

²⁰ STRZELECKA M. K.: *Teologia sztuki sakralnej*, „Studia Theologica Varsaviensia” (1968) nr 2, s. 61.

²¹ DZIEKOŃSKI S.: *Sztuka sakralna jako temat katechetyczny*, „Studia Theologica Varsaviensia” (2003) nr 2, s. 103, 105-106.

na obrazie. Sytuacja ta daje równocześnie duże możliwości dla włączenia w katechezę dzieci i młodzieży sztuki sakralnej²².

Wykorzystanie dzieł sztuki w katechizmach powinno w umiejętny sposób łączyć wizualny i werbalny sposób przekazu. Według R. Jensen „jeśli sztuka wizualna jedynie ilustruje tekst, to ogranicza wyobrażeniowe zaangażowanie czytelnika w fabułę, skupiając jego uwagę na gotowych obrazach. Wprawdzie istnieje powiedzenie, że «jeden obraz jest wart tysiąca słów», jednak obrazów i słów nie da się zrównoważyć ilościowo; ich zadania są zasadniczo inne. Ilustracje nie są w stanie oddać całości opowiadania ani wszystkich jego znaczeń podobnie jak opis słowny dzieła sztuki nie miałby sensu bez samego tego dzieła. Gdy zaś artysta próbuje stworzyć dosłowne, wizualne streszczenie tekstu, wtedy sztuka cierpi, ponieważ zwykle powstają bardzo proste lub płytkie obrazy. Stąd też obrazy po prostu nie mogą – i nie powinny – zastępować słów. Choć bardzo odmienne w sposobie ich działania, obydwa modele (wizualny i werbalny) są interaktywne i współzależne”²³.

Ekspozycja obrazów, rysunków i ilustracji staje się jedną z istotnych metod pracy na lekcji religii w edukacji wczesnoszkolnej. Uzasadnione jest to także bogactwem symboliki chrześcijańskiej oraz mentalnością audiowizualną uczniów, oznaczającą iż znaczna część zdobywanych i przyswajanych przez nich informacji dokonuje się poprzez oglądanie obrazów i ilustracji. To one także wprowadzają ich w sferę *sacrum*, opisaną za pomocą języka gestów, znaków i symboli, niepoddającą się bezpośredniemu badaniu, jednak dla umysłu dostępną poprzez twórczość artystyczną, język, rytuały czy praktyki religijne²⁴. Obraz jest zatem jedną z bram pozwalających doświadczyć «*sacrum*». Przy doborze pomocy katechetycznych w postaci dzieł sztuki o tematyce religijnej trzeba wziąć pod uwagę, by były one zgodne z prawdą historyczną i treścią ewangeliczną, unikając stosowania dzieł fantastycznych i odbiegających od rzeczywistości biblijnej. Nie oznacza to zarazem, iż katecheta ma podawać gotowe treści. Dziecko powinno zostać

²² Dziekoński, s. 110.

²³ Jensen, s. 86.

²⁴ KIELIAN A.: *Znaczenie ilustracji w wychowaniu moralnym uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Studium na przykładzie serii katechizmów dla klas I-III* Wydawnictw św. Stanisława BM oraz WAM, „Studia Katechetyczne” (2016) t. 12, s. 273.

postawione przed koniecznością wyczucia Tajemnicy. „Prawdy i byty niewyobrażalne ze swej istoty nie powinny być uzmysławiane (czyni się to w sposób zresztą bardzo niedoskonały, często wręcz fałszywy)... Na pytanie, czy «można narysować Pana Boga», odpowiemy: «Nie, nie można. Narysować możemy tylko to, co On stworzył, piękny i wielki świat... Bog jest zbyt wielki, by można Go było zamknąć w obrazie uczynionym ręką ludzką... On nie jest do narysowania, jest Niepojęty, Nieogarniony»”²⁵. W podobny sposób ujmuje to Katechizm: „Święty obraz, ikona liturgiczna, przedstawia przede wszystkim Chrystusa. Nie może ona przedstawiać niewidzialnego i niepojętego Boga; dopiero Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało ową «ekonomię» obrazów”(KKK 1159).

Celem użycia obrazu w katechezie jest więc wywołanie przeżycia religijnego i estetycznego, nie zaś uzmysłowienie tego, co wykracza poza zmysły. „Piękno sztuki jest więc jak gdyby ujawnieniem się Boga poprzez piękno relatywne, ograniczone”²⁶. Aby sztuka wywołała w dziecku przeżycie estetyczne i religijne, musi być wykorzystana w katechezie z zastosowaniem odpowiednich kryteriów. Należy najpierw zwrócić uwagę na piękno tkwiące w przyrodzie, pochodzące od samego Stwórcy, by następnie pokazywać dzieła stworzone przez człowieka, przedstawiające zarówno tematykę świecką, jak i religijną. Trzeba także stosować obrazy czytelne dla wieku rozwojowego dziecka oraz pozwalać na swobodną interpretację, a następnie kierować aktywnością ucznia. Zbytne przeładowanie pokazami, obrazami, pomocami wizualnymi, czy skomplikowaną architekturą, może wywołać «chaos wrażeń» w wyobraźni dziecka, zaciekawionego wszystkim, co go otacza. Prezentowane rzeczy nie mogą zawierać zbyt wielu szczegółów. Jako pomoc katechetyczną należy wybierać obrazy proste, które będą w stanie wywołać w dziecku zaciekawienie i przeżycie religijne²⁷. Młodsze dzieci koncentrują się na kolorach i ich zastosowaniu, a starsze dzieci będą zainteresowane technikami i mediami wykorzystywanymi w przedstawieniach. Dzieci czasami interesują się historią przedstawioną przez obraz, a czasem także historią kryjącą się za obrazem. Innym razem interesują ich cie-

²⁵ NADROWSKI H.: *Wartość wychowawcza sztuki religijnej i sakralnej*, „Katecheta” (1973) nr 5, s. 208.

²⁶ Strzelecka, s. 56.

²⁷ Dziekoński, s. 115:

lesne wizerunki postaci w obrazie lub rzeźbie. Kontekst pracy jest dla nich tak samo ważny, jak odwołanie się do ich wyobraźni. Trzeba także wykorzystać każdą okazję, by zaznajamiać dzieci z kościołem parafialnym, z jego historią, stylem, zabytkami, wystrojem. Wskazane jest organizowanie wycieczek do prawdziwie wartościowego od strony artystycznej obiektu sakralnego, tak tradycyjnego, jak i nowoczesnego²⁸.

W Polsce w ramach szkolnej lekcji religii w zakresie metodyki nauczania program przewiduje odwołanie się do pracy z obrazem w klasie II szkoły podstawowej, a celem głównym nauczania religii w tejże klasie czyni wprowadzenie katechizowanych w przeżywanie roku liturgicznego²⁹. Podobnie, w klasie III, wprowadzając uczniów w rozumienie i współuczestniczenie w Eucharystii, zwraca się uwagę, obok metod ekspresyjnych, na „medytację i opowiadanie treści obrazu, znaku lub przedmiotu”³⁰. W korelacji z edukacją plastyczną jednym z celów lekcji religii w klasach II i III jest poznawanie wybranych dzieł architektury i sztuk plastycznych należących do dziedzictwa kultury³¹. W klasie IV zaś praca z obrazem podyktowana jest poznawaniem wybranych zagadnień z historii zbawienia. Stąd też uczniowie poznają dzieła architektury i sztuk plastycznych inspirowane Biblią i należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, a odbywa się to również w korelacji z plastyką³².

Założenia programowe realizowane są w praktyce poprzez treści zawarte w podręcznikach do nauki religii w szkole przeznaczonych dla uczniów, jak też w podręcznikach metodycznych, których adresatami są katecheci – nauczyciele religii. W katechizmach wydanych przez Wydawnictwo św. Stanisława BM w Krakowie ikonografia jest wykorzystywana szerzej dopiero od klasy V szkoły podstawowej. W podręczniku dla klasy III w tematach realizujących zadanie wychowania liturgicznego zamieszczone zostały tylko trzy obrazy malarstwa chrześcijańskiego (Tabela 1).

²⁸ Nadrowski, s. 207.

²⁹ KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI: *Program nauczania religii*, Kraków: WAM, 2010, s. 50-51.

³⁰ *Program nauczania religii*, s. 60.

³¹ *Program nauczania religii*, s. 61.

³² *Program nauczania religii*, s. 67-68, 73.

Strona	Autor dzieła	Podpis tytuł) dzieła – gdy go brak: co przedstawia	Temat jednostki lekcyjnej	Wskazówki na wykorzystanie dzieła w podręczniku oraz w podręczniku metodycznym	Realizowane zadania według podstawy programowej katechezy ³³
61	---	Zwiastowanie	Pan Jezus jest z nami	Obydwa tematy dotyczą omówienia poszczególnych części Mszy Świętej. Pierwszy wyjaśnia znaczenie pozdrowienia „Pan z wami”, drugi opisuje moment ofiarowania darów, rozpoczynający liturgię eucharystyczną.	– uczeń opowiada o tym, co dzieje się podczas poszczególnych części Mszy Świętej;
102	---	Chrystus na krzyżu	Z Jezusem ofiarujemy się Bogu Ojcu		– wyjaśnia podstawowe gesty, znaki i symbole liturgiczne
157	---	Cudowny połów ryb	Radość ze zmartwychwstania	Lekcja ukazuje radosny fakt zmartwychwstania w oparciu o J 21,1-12, a reprodukcja obrazu ma unaocnić uczniom analizowane wydarzenie biblijne.	– uczeń wskazuje elementy świętowania Wielkanocy

Tabela 1.: Wykorzystanie ikonografii chrześcijańskiej w katechizmie dla klasy III szkoły podstawowej: PANUŚ T. - KIELIAN A. - BERSKI A. (red.): *Przyjmujemy Pana Jezusa*, Kraków : Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2014.

W zdecydowanej większości tematów realizujących zagadnienia katechezy liturgicznej w klasach I – III szkoły podstawowej katechizmy wydawnictwa św. Stanisława wykorzystują materiał ilustracyjny opracowany i dedykowany dla tych publikacji nie korzystając z dorobku ikonografii chrześcijańskiej. Ta w bardziej znaczący sposób uobecniata jest w wyższych klasach szkoły podstawowej. Należy jednak pamiętać o artystycznym znaczeniu ilustracji, o której S. Szuman mówił: „Ilustracja dla dzieci – tak samo jak literatura dla dzieci – nie jest sztuką dla dorosłych, która zniża się do poziomu dzieci, lecz jest odrębnym, społecznie doniosłym rodzajem sztuki”³⁴. W Tabeli 2 zawarte zostały informacje analizujące wykorzystanie ikonografii chrześcijańskiej w katechizmie dla klasy V szkoły podstawowej w części dotyczącej wychowania li-

³³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków: WAM, 2010, s. 29-30.

³⁴ SZUMAN S.: *Ilustracje w książkach dla dzieci i młodzieży. Zagadnienia estetyczne i wychowawcze*, Kraków: Wiedza-Zawód-Kultura, 1951, s. 92.

turgicznego. Pozwala to na uchwycenie głównych wątków tematycznych, które prezentowane są uczniom w oparciu o dorobek sztuki chrześcijańskiej.

Strona	Autor dzieła	Podpis (tytuł) dzieła – gdy go brak: co przedstawia	Temat jednostki lekcyjnej	Wskazówki wykorzystania dzieła w podręczniku oraz w podręczniku metodycznym	Realizowane zadania według podstawy programowej katechezy ³⁵
29	--	- Chrzest Pana Jezusa	Przechodzimy przez Morze Czerwone	Przejście przez Morze Czerwone było dla Izraelitów wyzwoleniem z Niewoli Egipskiej – poprzez Chrzest każdy z wierzących staje się nowym stworzeniem wyzwolonym z niewoli grzechu. Chrystus daje nam przykład, Ten który nie potrzebuje przyjmuje Chrzest z rąk Jana Chrzciciela.	– Uczeń wyjaśnia znaczenie sakramentu chrztu świętego.
34	Jacopo Tintoretto	„Mojżesz sprawia, że woda tryska ze skały” (1577)	Czy może ze skały wytrysnąć woda?	Obraz pomaga wizualnie przyjrzeć się temu co dawniej przeżyli Izraelici na pustyni Judyckiej, wyprowadzenie ze skały wody – zapowiedź Chrystusa, który w miłosierdziu swoim udziela nam obfitości Bożej łaski.	– Uczeń posługuje się symbolami, odczytuje je i interpretuje; – Uczeń wskazuje biblijne podstawy sakramentów.
66	Tycjan	„Jan Chrzciciel” (1540)	Czego oczekuję?	Temat katechezy nawiązuje i wprowadza w adwent, tym samym przedstawione na obrazach postacie są tymi, które w Słowie Bożym (Stary Testament) wprowadzają nas w ten okres liturgiczny. Oczekiwanie na narodzenie Jezusa i zmiana swojego postępowania, myślenia, życia. Anioł przekonuje Józefa, że Maryja jest w stanie błogosławionym za sprawą Ducha Świętego.	– Uczeń wskazuje proste teksty liturgiczne odnoszące się do roku liturgicznego; – wskazuje związki okresów liturgicznych z życiem chrześcijańskim
66	Raffaello Santi	„Prorok Izajasz”, (fresk, 1511-12)			
67	---	Ikona Matki Bożej			
69	Anton Raphael Mengs	„Sen Józefa” (ok. 1773-74)			

³⁵ Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, s. 40-41.

					jańskim; – wskazuje, jak może czynnie, świado- mie włą- czyć się w liturgię roku Koś- cioła.
123	Rem- brandt van Rijn	„Powrót syna marnot- rawnego” (1668)	Ojciec miłosier- ny	Obraz ukazuje Pana Boga jako Ojca, który cieszy się z powrotu syna marnot- rawnego. Ciekawostka – w podręcz- niku ucznia – wyjaśnie- nie detalu – dłoni miło- sierneho Ojca	Uczeń wskazuje konsekwen- cje wynika- jące z sak- ramentu pokuty.
135	Cara- vaggio	„Złożenie do grobu.” (1602- 1603)	Jezus Chrystus Nową Paschą	Wielkanoc świętem wyzwolenia. Ukazanie znaczenia Paschy w Starym Testamencie oraz Chrystusa złożonego w ofierze jako nasza Pascha (1 Kor 5,7)	Uczeń integruje wydarzenia biblijne z liturgią.
139	----- -----	Baranek paschalny (mozaika)	Oto Baranek Boży	Baranek z przebitym bokiem i wytryskującą krwią, ściekającą do kielicha używanego podczas Eucharystii; nawiązanie do Mszy Świętej jako ofiary Chrystusa.	Uczeń wyjaśnia znaczenie Eucharystii w życiu chrześcija- na; Uczeń wskazuje konsekwen- cje wynika- jące z Eucha- rystii.

Tabela 2.: Wykorzystanie ikonografii chrześcijańskiej w katechizmie dla klasy V szkoły podstawowej: PANUŚ T. - KIELIAN A. - BERSKI A. (red.): *Wierzmy w Pana Boga*, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2013.

Wymienione w Tabelach 1 i 2 tematy nie wyczerpują wszystkich związanych z wychowaniem liturgicznym zawartych w analizowanych podręcznikach, a jedynie te, w których nawiązuje się i wykorzystuje motywy ikonografii chrześcijańskiej. Z pewnością prezentacja uczniom i wyjaśnianie im symboliki liturgicznej wymaga przemyślanego i umiejętnego stosowania pomocy z zakresu sztuki chrześcijańskiej, jednak jest niezbędnym elementem wychowania liturgicznego dzieci, w którym kształtowanie wiary za pomocą słów i obrazów pełni istotną rolę w przygotowaniu do świadomego i czynnego udziału w liturgii Kościoła. Wydaje się, że

trzy dzieła sztuki w podręczniku dla klasy III szkoły podstawowej i dziewięć w podręczniku dla klasy V to zbyt mała ilość, by mówić o istotnej roli ikonografii w wychowaniu liturgicznym podczas szkolnej lekcji religii. Należy zatem uzupełnić te braki poprzez zastosowanie metod pracy z obrazem przygotowanym indywidualnie przez katechetę, wizyty w świątyniach, wycieczki szkolne i parafialne, które wprowadzą uczniów w bogactwo i piękno zarazem ikonografii jak i liturgii chrześcijańskiej.

Zadania stojące przed katechezą liturgiczną, celem realizacji jej podstawowego założenia, są zatem wielorakie, zróżnicowane i ukazujące wielowymiarowość liturgicznych aspektów życia Kościoła. Kluczową rolę w wypełnieniu tych zadań odgrywa właściwa metodologia oraz umiejętne stosowanie środków dydaktycznych. Obok słowa, muszą bowiem pojawić się także obrazy, w tym te, które z kultem liturgicznym związane są od początku chrześcijaństwa. Różnorodność stosowanych metod i środków wypływa z samej różnorodności metod komunikacji zawartych w samych akcie liturgicznym. Pisał o tym papież Benedykt XVI wskazując, iż liturgia, „(...) ze swej natury zawiera różnorodność środków komunikacji, które prowadzą do zaangażowania się całej ludzkiej istoty. Prostota gestów i umiarkowanie znaków przewidzianych w określonym porządku i w czasie liturgii przekazują i angażują wiernych bardziej niż sztuczne, niestosowne dodatki”³⁶. Odnosząc się do kwestii sztuki sakralnej, a w szczególności do malarstwa i rzeźby, przypomniał, że religijna ikonografia powinna być nakierowana na sakramentalną mistagogię, będącą zasadniczym celem katechezy liturgicznej. W tym też kierunku zmierzać muszą wszelkie wysiłki podejmowane zarazem przez twórców programów i podręczników nauczania religii, jak i samych katechetów, którzy dla swoich uczniów są «mistagogami», czyli wprowadzającymi ich w głębsze rozumienie zarówno sztuki jak też religii oraz kształtującymi ich właściwe poczucie Tajemnicy.

³⁶ BENEDYKT XVI: Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (22 lutego 2007), 40.

Bibliografia

- BALBONI D.: *Sztuka chrześcijańska* [w:] GEVAERT J., MISIASZEK K. (red.): *Słownik katechetyczny*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2007.
- BENEDYKT XVI: Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (22 lutego 2007)
- CHAŁUPNIAK R.: *Arcydzieła malarstwa w katechezie*, Opole: RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2013.
- DZIEKOŃSKI S.: *Sztuka sakralna jako temat katechetyczny*, „Studia Theologica Varsaviensia” (2003) nr 2.
- JAN PAWEŁ II: Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (16 października 1979)
- JAN PAWEŁ II: *Discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al Convegno Nazionale Italiano di Arte Sacra*, Lunedì 27 aprile 1981, [w:] http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1981/april/documents/hf_jp-ii_spe_19810427_arte-sacra.html (19.03.2018).
- JENSEN R.: *The Substance of Things Seen. Art, Faith and the Christian Community*, Grand Rapids (MI), Cambridge: Eerdmans 2004.
- KIELIAN A.: *Znaczenie ilustracji w wychowaniu moralnym uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Studium na przykładzie serii katechizmów dla klas I-III* Wydawnictw św. Stanisława BM oraz WAM, „Studia Katechetyczne” (2016) t. 12.
- KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI: *Program nauczania religii*, Kraków: WAM 2010.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI: *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków: WAM 2010.
- KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA: *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (15 sierpnia 1997)
- LIEDTKE A.: *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Poznań: Pallottinum, 1961.
- MARTLAND T.R.: *Religion as Art. An Interpretation*, Albany: State University of New York Press, 1981.
- NADROWSKI H.: *Wartość wychowawcza sztuki religijnej i sakralnej*, „Katecheta” (1973) nr 5.

- PANUŚ, T. – KIELIAN, A. – BERSKI, A. (red.): *Przyjmujemy Pana Jezusa*, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2014.
- PANUŚ, T. – KIELIAN, A. – BERSKI, A. (red.): *Wierzimy w Pana Boga*, Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM, 2013.
- PEK K.: *Ikona liturgiczna i święty obraz*, [w:] <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/trans/sloownik/ikona.html> (3.03.2018).
- RAHNER K.: *The Theology of the Religious Meaning of Images*. [w:] RAHNER K.: *Theological Investigations*, vol. XXIII, New York: Crossroad 1992, s. 149-161.
- SOBECZKO H. J.: *Liturgia i katecheza*, [w:] CHAŁUPNIAK R., KOCHEL J., KOSTORZ J., SPYRA W. (red.): *Wokół katechezy posoborowej*, Opole: RW WT Uniwersytetu Opolskiego, 2004, s. 272-276.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II: Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963)
- STRZELECKA M. K.: *Teologia sztuki sakralnej*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” (1968) nr 2, s. 51-68.
- SZUMAN S.: *Ilustracja w książkach dla dzieci i młodzieży. Zagadnienia estetyczne i wychowawcze*, Kraków: Wiedza-Zawód-Kultura 1951.
- THIESSEN G. E.: *Karl Rahner: Toward a Theological Aesthetics*. [w:] MARMION D., HINES M. E. (red.), *The Cambridge Companion to Karl Rahner*, Cambridge: University Press 2005, s. 225-234.

Hrdinovia Cirkvi **(Príprava vyučovacej hodiny na I. stupni základnej školy)**

Ľubomíra Pružinská

Abstrakt: Zmyslom príspevku je ponúknuť prípravu vyučovacej hodiny na I. stupni základnej školy s dôrazom na špecifiká ml. školského veku akými sú názornosť, hravosť a praktický život. Téma vyučovacej hodiny znie: Hrdinovia Cirkvi.

Kľúčové slová: Príprava na vyučovaciu hodinu. Hrdina. Hrdinovia dnešnej doby. Blahoslavení biskupi - P. Gojdič, V. Hopko. Cnosti hrdinstva: vytrvalosť vo viere, statočnosť, bojovnosť.

Abstract: Meaning of that work is offer the preparation of the lesson at 1st grade of Elementary grammar school with accent specification at younger school age, as clearness, playing and practice life. The topic is: The Heroes of Church.

Key words: preparations of lessons, heroes of today, blessed Bishop P. P. Gojdič, V. Hopko, virtue of heroism: perseverance in faith, bravery, pugnacity

Každodenná práca so žiakmi na hodinách náboženskej výchovy vyžaduje celú osobnosť katechéta/kňaza. Dieťa na I. stupni základnej školy je ako špongia, ktorá saje nielen obsah našich slov, ale celkový spôsob, ako svoju vieru žijeme prejavujúcu sa v našich postojoch, názoroch i spôsoboch správania. V čase krízy rodiny sa nemožno spoliehať na spoluprácu rodičov. V otázkach viery zlyháva jej pôsobenie. Často krát je pôsobenie na hodinách náboženskej výchovy jediným cieleným pôsobením. Preto je práca so žiakmi hlavne na I. stupni náročná, no o to vd'ačnejšia.

Prax ukazuje, že podmienky vyučovania náboženstvá na všetkých školách nie sú ideálne (na vidieckych školách prevažuje spájanie ročníkov, kde je plnenie cieľov jednotlivých ročníkov komplikované) a vyžaduje dobrú pripravenosť a zbehosť vyučujúceho (kňaza, katechéta).

Ponúkaná príprava vyučovacej hodiny ponúka širší priestor i možnosti: príprava je určená pre 4. ročník (na konci školského roka), no možno ju menšími úpravami použiť i v spájaných triedach. Dôležité je uplanenie *názornosti, hravosti a prepojenosti na praktický a deťom blízky život.*

Škola: Základná škola

Trieda: 4.ročník

Tematický celok: SVEDECTVO NÁDEJE

Téma: Hrdinovia gréckokatolíckej cirkvi

Cieľ hodiny : Vnímať v živote blahoslavených biskupov (P. Gojdiča, V.Hopka) svedectvo nádeje

Kognitívny: *Vysvetliť zmysel hrdinstva v rokoch prenasledovania grkat. cirkvi na príklade osobnosti bl. Biskupov P. Gojdiča a V. Hopku. Pomenovať skutky ich hrdinstva.*

Afektívny: *Uvedomiť si význam a podstatu skutočného hrdinstva a hodnotu hrdinov v minulosti*

Psychomotorický: *Snaha o hrdinstvo v bežnom živote – povzbáhať k sebe, kamarátom, rodičom.*

Organizačná forma: skupinová, individuálna

Vyučovacie metódy: výklad, rozprávanie, rozhovor

Učebné pomôcky: tabuľa, písacie potreby, obrázky /detských hrdinov, bl. biskupov, PP prezentácia, farebné lístky

Kľúčové pojmy: hrdina, hrdinovia dnešnej doby, prenasledovanie, cnosti hrdinstva: vytrvalosť vo viere, statočnosť, bojovnosť

PRIEBEH VYUČOVACEJ HODINY:

Úvodná časť

Úvod vyučovacej hodiny tvorí privítanie a zápis do triednej knihy. V úvode vyučujúci prednesie krátku strelnú modlitbu zameranú na cieľ danej vyučovacej hodiny.

Motivácia

Motivačnú časť možno realizovať dvojakým spôsobom – variant A alebo variant B. Je možné skombinovať A+B, čo záleží od charakteru a zloženia triedy.

Variant A:

Deti sedia na stoličkách (na koberci) v polkruhu pre zatvorenou tabuľou. Učiteľ otvorí tabuľu, na ktorej je nakreslená časová priamka (viď obr. 1) Prepokladom je, že deti sú oboznámené s daným pojmom. Ak nie, učiteľ vysvetlí jej podstatu jednoducho – čiara, na ktorej sú zaznamenané významné udalosti nášho života – „kalendár nášho života“ od narodenia až po súčasnosť.)

„Táto naša čiara je zatiaľ prázdna a ničím zaujímavá...no dnes ju spoločne zaplníme rôznymi zaujímavými udalosťami.”

Vyučujúci následne rozvedie rozhovor. Učiteľ drží v ruke papierovú hviezdičku, ktorú pripne na tabuľu na začiatok priamky. „Viete, čo znamená hviezda?” Hviezda sa objavila pri narodení Ježiša, hviezdou sa označuje narodenie človeka, (náhrobné kameň). Na našej priamke to bude symbolizovať narodenie každého z nás (deti si na lístok napíšu svoje meno a dátum narodenia - ak nevedia, učiteľ pod hviezdu napíše spoločný rok narodenia a svoj lístok pripne pod hviezdu.) Nakoniec učiteľ prilepí v porovnaní s ostatnými lístkami väčší lístok s dátumom **1818** a žiakom vysvetlí, že v tomto roku sa narodila rodina veriacich – **Gréckokatolícka cirkev na čele s biskupom-biskupstvo v Prešove**. Vyučujúci pokračuje v rozhovore ..

Čo významné sa vám ešte prihodilo a mohli sme si zaznamenať na našu čiaru?:.... (pripne obrázok školy + rok, kedy do nej nastúpili a podľa uváženia môže spolu so žiakmi doplniť ešte zopár udalostí).

Následne vyučujúci na časovú priamku pripne *červené lístky s rokom 1950-1989*...a zdôrazní, že to bolo veľmi dôležité obdobie pre biskupstvo i celú Grkat. cirkev. Od žiakov nevyžadujeme pamätanie si časových údajov.

Následne vyučujúci na časovú priamku pripne *červené lístky s rokom 1950-1989*...a zdôrazní, že to bolo veľmi dôležité obdobie pre biskupstvo i celú Grkat. cirkev. Od žiakov nevyžadujeme pamätanie si časových údajov.

Variant B:

Deti sedia na stoličkách v polkruhu pred zatvorenou tabuľou, na ktorej je výrazne napísané slovo **HRDINA**. Učiteľ začne rozhovor:

„Ako rozumieš slovu? Aký je hrdina? Čo robí hrdina podľa teba? Kto je pre teba hrdinom?”

Po krátkom vstupnom rozhovore učiteľ deťom otvorí tabuľu, na ktorej sú obrázky známych detských hrdinov (viď obr.2). Zmyslom je pochopené hrdinstvo známych rozprávkových hrdinov preniesť na hrdinstvo blahoslavených (Nasleduje rozhovor, v ktorom deti pomenúvajú obrázky postavičiek a hovoria, prečo sú hrdinami.....)

Patrí tam aj obrázok mamy/otca? Áno/ nie a prečo?

Okrem rozprávkových hrdinov poznáš aj nejakého hrdinu vo svojom okolí?

Ja vám dnes predstavím dvoch hrdinov, ktorých nenájdete v televízií. Boli ľuďmi obyčajnými, rovnako akými sme aj my. (odtiahne obrázky na tabuli a do stredu medzi ne pripne obrázok bl. biskupov Gojdiča a Hopka). To, ako žili, ako konali a ako sa správali v ťažkých situáciách nakoniec spôsobilo, že vynikli a zažiarili ako hrdinovia, ale až po svojej smrti.”

III. Expozícia

V expozičnej časti sa vyučujúci zameria na podstatu hrdinstva blahoslavených biskupov Gojdiča a Hopka s dôrazom na dobu, v ktorej žili.

Obaja „hrdinovia”, o ktorých si dnes povieme (bolo ich však viac) žili v ťažkej dobe.....Prečo?

- veriaci ľudia nemohli slobodne navštevovať cerkov, tak ako vy teraz

- deti nemohli mať hodiny náboženstvá tak ako vy teraz

- nemohli si pozrieť pekný náboženský film v škole tak ako vy teraz.

Hovoríme tomu, že kresťania boli prenasledovaní pre svoju vieru. Viete, čo znamená toto slovo?(špehovať ho, nedovoliť mu, brániť mu, naháňať, zakazovať niečo, nútiť do niečoho.)

Tí, ktorí sa nechceli vzdať viery v Boha, boli zatváraní do väzenia - mučili ich tam a ubližovali im, ako keby urobili niečo zlé, a pritom, to prekážalo len politikom, ktorí vládli.

Prečo sú pre nás hrdinami? Poďme spolu rozmýšľať a hľadať odpovede.

V podobe Power Pointovej prezentácie sa deti krátko zoznámia s biskupmi– Gojdič, Hopko (odporúčam aktívne zapojiť žiakov do čítania textu v prezentácií)

IV. Fixácia

Prečo sú pre nás hrdinami?

Vyučujúci vedie rozhovor so žiakmi a citlivo reaguje na postrehy a názory detí. Vyzdvihne 3 cnosti – tie sú veľkými písmenami napísané na lístočkoch, ktoré pripne na tabuľu.

Verili, aj keď určite prežívali strach, nevzdali sa Boha a viery – **boli VYTRVALÍ vo viere a bojovali** za správne hodnoty – boli **BOJOVNÍKMI** - čo raz povedali, za tým si stáli, nemenili názor podľa situácie, či im vyhovuje alebo nie, pomáhali prenasledovaným a zachraňovali ich, statočne trpeli, keď im bolo ubližované bez toho, aby sa sťažovali – boli **STATOČNÍ!**

Chceli by ste byť takými hrdinami?

Môžem aj ja – ty – on, ona - byť hrdinom dnes?

Ako? Sme ešte len malí, ale všetci môžeme robiť veci primerané nášmu veku – „nemusíme robiť veľké veci, iba malé veci s veľkou láskou“

Obrázky (viď obr. 3, 4, 5) ukazujú konkrétnu podobu cností v živote detí, t.j. čo konkrétne znamená byť statočný, bojovný a vytrvalý. Spolu s deťmi vyučujúci triedi jednotlivé prejavy ku konkrétnym cnostiam takto:

Som **VYTRVALÝ**, ak:

- prežehnám sa pred krížom, cerkvou?
- smelo pozdravím druhého človeka pozdravom gréckokatolíka Sláva Isusu Christu?
- modlím sa pravidelne, rád chodím na hodiny náboženstva?
- pomáham a poslúžim v chráme/cerkvi (pomoc s výzobou, miništrovanie)?

Budem **BOJOVNÝ**, ak:

- bojujem za dobrú známku v škole,
- neklamem, hovorím vždy pravdu,
- zastanem sa kamaráta, ak mu niekto robí zle
- pomôžem kamarátovi (s učením), rodičom s domácimi práca mi priznám sa, keď som urobil niečo nepekne....

Budem **STATOČNÝ**, ak:

- neojkám pri maličkostiach (vyrážka, malé odreniny, návšteva lekára, injekcia...)
- dokážem v tichosti bez reptania vydržať, ak nedostanem hneď to, čo by som chcel

V. Aplikácia

V tejto časti je možno použiť viacero možností:

- a) Skladanie puzzle – rozstrihané obrázky bl.Gojdiča a Hopka, ktoré potom žiaci pripnú na nástenku
- b) Vyfarbovanie obrázkov bl. Gojdiča a Hopka – mladšie deti
- c) Tvorba nástenky „**Ja ako hrdina**“ (viď obr.6) , s ktorou žiaci môžu pracovať dlhšie obdobie.

Cieľom tejto aktivity je aplikovať 3 hrdinské cnosti do svojho života (doma , v škole, medzi kamarátmi). Žiak napíše na lístok ako sa mu darilo byť hrdinom "doma" a naplňať svoj život vytrvalosťou, bojovnosťou, statočnosťou.

VI. Záver

Je nevyhnutnou súčasťou každej vyučovacej hodiny. Na hodinách náboženskej výchovy sa sústreďíme na slovné hodnotenie priebehu vyučovacej hodiny. Súčasťou záverečnej časti je modlitba žiaka, zvlášť strelná krátka modlitba vychádzajúca zo srdca dieťaťa.

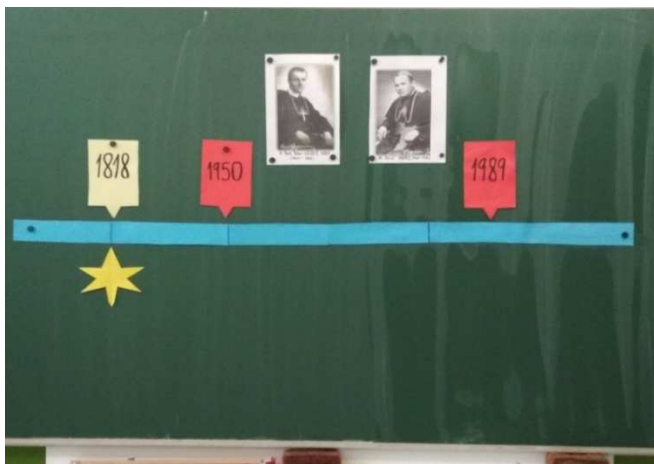
Podstatu hrdinstva dnešnej doby odzrkadľuje myšlienka Matky Terezy : „**Nesnaž sa robiť veľké veci, len malé veci s veľkou láskou**“.

Ak sa budeme snažiť o naplnenie týchto slov v našom každodennom živote i v práci s deťmi, dokážeme lepšie pochopiť hrdinstvo blahoslavených *biskupov P. Gojdiča a V. Hopku – hrdinov našej Cirkvi*.

Zoznam použitej literatúry

DIECÉZNY KATECHETICKÝ ÚRAD PREŠOVSKÉJ ARCHIEPARCHIE: *Prezentácia „Hrdinovia - grkat. mučeníci v rokoch neslobody 1939-1989*. In: <http://www.dku.grkatpo.sk/>

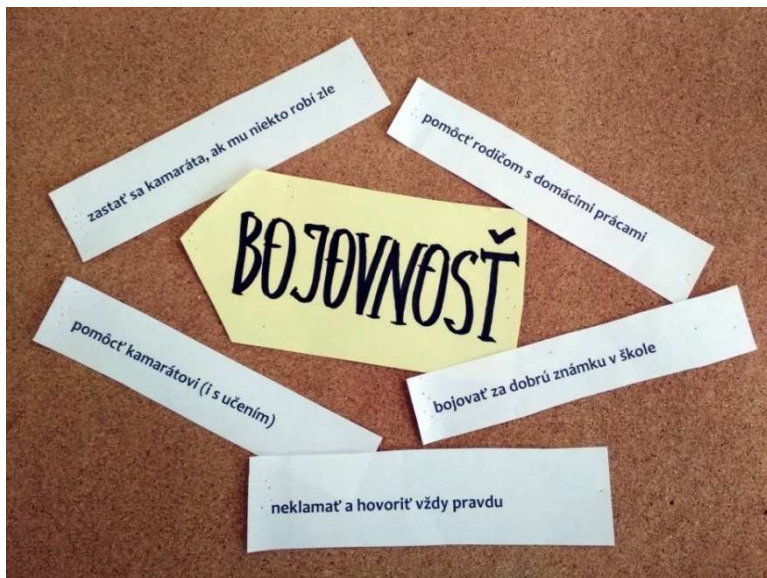
PRÍLOHA

Obr. 1 – Časová priamka na tabuli

Obr. 2 – Detskí hrdinovia

Obr. 3 - Bojovnosť

Obr.

4 – Vytrvalosť

Obr. 5 – Statočnosť

Obr. 6 – Ja ako hrdina (nástenka)

Mediálna výchova vs. náboženská výchova

Gabriel Paľa

Abstrakt: *Médiá sú fenomén, ktorý vážne ovplyvňuje nie len svet mladých a pracuje na ich osobnosti. Toto je dôvod vážnych reálnych problémov vzdelávať kritických príjemcov mediálnych produktov. Tento príspevok má za cieľ zdôrazniť symbiotické mediálne problémy medzi didaktickými pri vyučovaní náboženskej výchovy.*

Kľúčové slová: *Vzdelávanie. Médiá. Mediálna komunikácia a vzdelávanie.*

Abstract: *Media are the phenomenon, which seriously influences the world not only of youth and it works on their personality. This is the reason of high actual problems to educate the critical recipient of medial products. This submission aims to emphasize the symbiotic medial problems between didactic while teaching religious education.*

Keywords: *Education. Media. Medial communication and education.*

Podstatou náboženskej výchovy je podporovať a rozvíjať vychovávaných k plnosti rozvoja osobnosti tak, aby zúčastňujúc sa na kresťanskom vytváraní sveta boli schopní zároveň dosiahnuť konečný cieľ človeka. Cieľom náboženskej výchovy musí byť priviesť človeka k plnosti života. Úlohou náboženskej výchovy je prezentovať dieťaťu svet, ktorému môže dôverovať ako predpoklad k tomu, aby mohlo získať dôveru v seba. Všetky výchovné námahy v náboženskej výchove smerujú k tomu, aby vychovávaný prijal a rešpektoval Boha vo svojom živote. Osobitnou charakteristikou školského vyučovania náboženstva je skutočnosť, že má prenikať do prostredia kultúry a vstúpiť do vzťahu s ostatným poznaním. Má predkladať kresťanské poslanstvo a kresťanskú udalosť tou istou serióznosťou a hĺbkou, ako ostatné predmety predkladajú svoje poznatky. Podľa adresátov a kontextu školy sa jeho poloha môže meniť.

Ľudský rozum, najmä detí a dospievajúcej mládeže, má si pomocou systematického vyučovania osvojiť základné poznatky a obsah pravdy, ktorú nám Boh zjavil a ktorú sa Cirkev v priebehu dlhých dejín snažila stále bohatšie vyjadrovať. „Cieľom vyučovania má byť to, aby si ľudia navykli na kresťanský život, a že nemá byť

rozumového rázu. Evanjelizačné úsilie môže veľa získať katechetickým vyučovaním v kostole, v školách, v kresťanských rodinách a vôbec všade, kde je to len možné, ale za predpokladu, že katechéti majú k dispozícii vhodné učebnice. Vyučovacie metódy majú byť primerané veku, vzdelaniu a schopnostiam tých, ktorým sa látka predkladá.“¹

Vzťah medzi školským vyučovaním náboženstva a katechézou je vzťahom odlišnosti a dopĺňania sa: „Je neoddeliteľné spojenie, a zároveň jasná odlišnosť medzi vyučovaním a katechézou.“ Osobitnou charakteristikou školského vyučovania náboženstva je skutočnosť, že má prenikať do prostredia kultúry a vstúpiť do vzťahu s ostatným poznaním. „Usiluje sa skutočne využiť prvky vedomostí a výchovy, aby evanjelium vniklo do mentality žiakov a zharmonizovalo ich kultúru vo svetle viery. Má predkladať kresťanské posolstvo a kresťanskú udalosť s tou istou serióznosťou a hĺbkou, s ako iné disciplíny predkladajú svoje poznatky. Pomocou interdisciplinárneho dialógu kladie základy, posilňuje, rozvíja a dopĺňa výchovné pôsobenie školy.“²

Veľmi dobrým príkladom interdisciplinárnosti je pôsobenie médií alebo iných informačno-komunikačných technológií pri vyučovaní náboženskej výchovy (náboženstva). Pod pojmom médiá máme na mysli dnes dominujúce elektronické prostriedky. Človek je stvorený ako bytosť spoločenská a komunikatívna. Konštatuje to sám Stvoriteľ, keď po stvorení prvého človeka Adama, ktorému vdýchol nesmrteľnú dušu – svoj obraz hovorí: „*Nie je dobré byť človeku samotnému...*“ (Gn 2, 18). Médiá sú prostriedky komunikácie. Týmito prostriedkami môžeme obohacovať svoj vnútorný život, budovať nové vzťahy a prispievať k väčšej medzilidskej jednote a vzájomnosti. V tomto zmysle chápe Cirkev médiá ako Božie dary a je im pozitívne naklonená. Súčasne musíme byť obozretní a vedieť, že médiá nie sú automaticky pozitívnym fenoménom. Médiá samy nekomunikujú, nikoho nemilujú ani nevzdelávajú, len pomáhajú tieto hodnoty rozvíjať v nás. A môžu slúžiť opačne. „*V modernej spoločnosti majú spoločenské komunikačné prostriedky prvoradú úlohu v oblasti informácie, šírenia kul-*

¹ PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi*, apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. Zvolen : Zdrúženie Jas, 1992, čl. 44.

² KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*. Trnava : SSV, 1999, čl. 73.

túry a výchovy. Táto úloha narastá v súvislosti s technickým pokrokom, šírkou a rozmanitosťou podávaných správ a s vplyvom na verejnú mienku.“ (KKC čl. 2493). Ján Pavol II. často hovorí o médiách, nielen ako o prostriedkoch novej evanjelizácie, ale tiež ako o kľúčí vzdelávania tak, aby sme pochopili súčasný svet. Svätý Otec zdôrazňuje práve to, že svet potrebuje silné volanie evanjelia: prichádza nová evanjelizácia. Pri tejto úlohe je potrebné zamerať pozornosť na jeden zvláštny sektor, a tým sú masmédiá. „*Pri plnení svojho výchovného poslania sa Cirkev usiluje používať všetky vhodné prostriedky, ale najväčšiu pozornosť venuje tým, ktoré sú jej vlastné, a medzi nimi je na prvom mieste vyučovanie katechizmu. Katechéza osvecuje a posilňuje vieru, udržuje život podľa ducha Kristovho, privádza k povedomej a činnej účasti na liturgickom tajomstve a pobáda k apoštolskej činnosti. Cirkev pripisuje veľký význam aj iným prostriedkom a snaží sa ich povzniesť a preniknúť svojím duchom: ide o prostriedky, ktoré sú spoločným vlastníctvom ľudstva a majú veľkú výchovnú a vzdelávaciu účinnosť, ako sú spoločenské komunikačné prostriedky, rozmanité kultúrne alebo športové spolky, mládežnícke organizácie a zvlášť školy.*“³

Vyučovanie náboženstva má prenikať do prostredia kultúry a vstúpiť do vzťahu s ostatným poznaním a sprítomňovať evanjelium v osobnom procese asimilácie kultúry. Usiluje sa využiť prvky vedomostí a výchovy, aby evanjelium vniklo do mentality žiakov a zharmonizovalo ich kultúru vo svetle viery. Má figurovať ako školský predmet s tými istými požiadavkami systematickosti, ako u ostatných predmetov. Vyučovanie sa uskutočňuje v rôznych súvislostiach školy. Sú rôzne modely školského vyučovania náboženstva. „Vyučovanie náboženstva má pomáhať žiakom lepšie chápať kresťanské poslanstvo vo vzťahu k veľkým existenčným problémom, ku chápaniu života a k hlavným zásadným morálnym problémom, s ktorými sa dnes stretávajú ľudia. Hľadajúci žiaci sa môžu presne dozvedieť, čo je viera v Ježiša Krista. Ak sú žiaci neveriaci, vyučovanie náboženstva má črty misijného ohlasovania evanjelia, aby sa mohli rozhodnúť pre vieru, ktorej katechéza potom pomáha dozrievať v rámci spoločenstva. Kresťanská výchova v rodine, katechéza a školské vyučovanie náboženstva sú vzájom-

³ DRUHÝ Vatikánsky koncil: Gravissimum educationis (čl. 43). In: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_decl_19651028_gravissimum-educationis_en.html.

ne vnútorne spojené v službe kresťanskej výchovy detí, dospievajúcich i mladých.“⁴ Aj na hodinách náboženstva si žiaci môžu osvojiť správne využívanie masmédií a multimédií v živote. *„Náležité používanie spoločenských komunikačných prostriedkov, ktoré sú k dispozícii záujemcom rozličného veku a vzdelania, vyžaduje od nich primeranú a osobitnú výchovu a pripravenosť. Preto treba napomáhať, množiť a viesť podľa kresťanských zásad podujatia, ktoré sledujú tento cieľ – najmä ak sú určené pre mladých – v katolíckych školách každého stupňa a seminároch.“*⁵ „Je tiež dôležité, aby ľudia vo všetkých sférach Cirkvi používali internet k tvorivému plneniu svojich povinností a ako pomoc naľňať misijnú úlohu Cirkvi. Otočiť sa chrbtom zo strachu z techniky alebo pre iné príčiny nie je akceptovateľné, pri pohľade na mnohé pozitívne možnosti internetu. Priamy prístup k informáciám dáva Cirkvi možnosť k hlbšiemu dialógu so súčasným svetom.“(CI, čl. 10) „Prítomnosť Cirkvi na internete má hlboký význam. Sieť je najväčším zdrojom informácií. Úlohou Cirkvi je pomoc pri

Je naozaj potrebná mediálna výchova v náboženskej výchove

Pokus o zavedenie mediálnej výchovy do školského kurikula súvisí s tým, ako hlboko prenikli masmédiá do nášho života, akým historickým vývojom prešli a aké sú ich funkcie v spoločnosti. Na masmédiá ako súčasť vzdelávacieho systému sa nahliada dvoma dominantnými spôsobmi: Médiá ako edukačný prostriedok a médiá ako edukačný objekt. A práve pri médiách ako edukačných objektoch sa začína mediálna výchova. V návrhu koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike, v projekte Milénium si autori za jeden z cieľov výchovy a vzdelávania vymedzujú kurikulárnu transformáciu, v rozsahu ktorej navrhujú ako jeden z budúcich obsahov výučbu multimediálnej komunikácie. Je zjavné, že priestor na mediálnu výchovu na Slovensku, aj napriek množstvu vyučovaných predmetov v rámci učebných osnov jestvuje. V zahraničí sú v tejto oblasti okrem štátnych orgánov aktívne i mimovládne a cirkevné organizácie. U nás sa rozhodovanie o konkrétnejšej podobe mediálnej výcho-

⁴ ŠKANTÁR, J., SPUCHLÁK, J. : *Katechéza na Slovensku a v Spišskej diecéze*. Spišské podhradie, 2001, s. 10.

⁵ IM, čl. 16.

vy deje na úrovni Ministerstva školstva SR, ktoré by malo poskytnúť odpovede napríklad na takéto otázky: Bude sa mediálna výchova vyučovať na základných a stredných školách? Ak áno, v akej podobe? Ako samostatný predmet alebo ako mediálna problematika pričlenená k predmetom? Ak k predmetom, ku ktorým? atď.⁶

Dôležitým sa v tejto súvislosti javí rozlišovanie masmédií ako edukačných prostriedkov, keď ich vnímame ako pomôcky pri výchove a vzdelávaní, alebo ako prostriedky uľahčujúce spoločenskú a medziľudskú komunikáciu, a masmédií ako edukačných objektov, keď učíme žiakov a študentov správne tvoriť obsah a prijímať produkt masmédií. Z uvedeného vyplýva, že médiá ako edukačné prostriedky a prostriedky spoločenskej komunikácie by patrili do oblasti „multimediálnej komunikácie,“ ako edukačné objekty by však patrili do mediálnej výchovy. Z toho hľadiska sa javí lepšie zaradiť mediálnu výchovu ako súčasť výučby náboženstva a poťažne vytvoriť samostatný predmet multimediálna komunikácia, ktorého náplň nebude edukačná. Ak totiž prijmeme názor, že mediálna výchova sa má vyučovať ako samostatný predmet, celkom ľahko sa môže stať, že sa dostaneme do podobnej situácie ako tomu bolo pri pokusoch zavádzať do vyučovacieho procesu výchovu sexuálnu. Akú záruku budú mať kresťanský rodičia, že ich deti dostanú mediálnu výchovu v zhode s ich náboženským a mravným presvedčením?⁷

Ako prvé prípravné hlásanie evanjelia, tak aj katechéza a ďalšie prehľbovanie viery sa bez prostriedkov spoločenskej komunikácie nemôže zaobiť.⁸ Škola a Cirkev naozaj potrebujú používať tieto účinné prostriedky na ohlasovanie evanjelia.

Svätý Otec Ján Pavol II. vo svojej encyklike *Redemptoris missio* hovorí o potrebe reevanjelizácie. Je potrebné nanovo evanjelizovať pokrstených. Mnohých už sekularizácia natoľko pohltila, že masmédiá sú pre nich jediným zdrojom informácie a formácie. Táto skutočnosť zasahuje nielen dospelých, ale ešte vo väčšej

⁶ Porov. GRYGA, J.: Mediálna výchova? Až keď bude hitom... In: *Otázky žurnalistiky* 2001. Bratislava, č. 1-2. s. 84 – 85.

⁷ Porov. PRIBULA, M.: *Mediálna výchova v školskej katechéze*. Ružomberok : PFKU, 2003, s. 66 – 67.

⁸ Porov. Pavol VI., *Evangelii nuntiandi*, apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete, Združenie Jas, Zvolen 1992, čl. 45.

miere deti a mládež. Ak chce Cirkev týchto ľudí osloviť, nemôže obísť masmédiá. Je povolaná vychovávať k múdrosti pri konzumácii ich produktov a rovnako ich používať ako prostriedky výchovy.⁹ V tejto evanjelizačnej snahe však neslobodno opomenúť popri hlásaní evanjelia celým masám ľudí, osobné hlásanie evanjelia. Takého prípady by sa nemali vyskytovať. Zároveň nemožno nedoceniť tých kňazov a katechétov, ktorí osobnými pastoračnými rozhovormi a cez sviatosť pokánia ohlasujú evanjelium.¹⁰

Schopnosťou multiplikovať podávané informácie sa pedagogická a edukačná funkcia masmédií znásobuje. Ak kultúrna báza modernej epochy je ekonomicko-materiálna, je jasné, že najrozvinutejšie rozmery, ktoré sú najviac podrobené starostlivosti, budú tie spojené so zmyslovosťou. V tomto zmysle je výrečný prechod od univerzity k televízii, ktorý sa uskutočnil ako odraz vývoja mentality. Keď racionalita mala kľúčovú úlohu vo vývoji, študovalo sa. Dnes je dôležité, aby študovali len niektorí na ovládanie svetového vývoja, ostatní musia byť skôr multiplikátormi konzumu. Pre väčšinu stačí stredná úroveň štúdia, kým všetci musia byť podrobne mohutnej a efektívnej reprezentácii vlny módy. Tu sa masmédiá, televízia stávajú víťaziacim prostriedkom. To, čo sme definovali ako módu je niečo, čo zakladá svoju moc na televízii, pretože je to práve televízia, čo ponúka uskutočnenie, sen, ktorý sa stal skutočnosťou na obrazovke, a teda predstavuje prototyp, cieľ, na ktorý sú upriamené všetky túžby. Táto moc televízie sa neuplatňuje vo fyzickom svete objektov, ale vo svete obrazov, myšlienok, celkom novým spôsobom čo do kvantity, kvality a rýchlosti transformácie. Telo ako najzraniteľnejšia, najtrpiacejšia časť človeka má túto potrebu spásy seba vlastnú. Je to ako neustále upriamená pozornosť na verifikovanie toho, aby mala vždy nejaký oporný bod pre spásu. Obraz, ktorý sa predstavuje vždy ako figuratívny, s telom, sa telu javí vždy ako uspokojenie jeho túžby po spáse. A pre toto je svet obrazov oveľa mocnejší ako ten konceptuálny, logický... Tieto obrazy založené na fikcii vzbudzujú u človeka stav, ktorý je dobre využiteľný ekonomickým konzumu.

⁹ Porov. JÁN PAVOL II.: RM č. 33

¹⁰ Porov. SPUCHLÁK, J.: *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikčných prostriedkoch*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2001, s. 31.

mom: vediac, že tento svet nejestvuje, nechá ho jestvovať vo svojich túžbach. Ak je jeho zmyslom príjemný, túži po ňom on, ak nie je príjemný, túži po tom, aby sa uskutočnil pre toho, koho nemá rád. Z tohto hľadiska je pravdivé tvrdenie jedného z veľkých pozorovateľov súčasnej talianskej kultúry, ktorý hovorí, že Taliansko je dnes také, aké sme videli v televízii pred dvadsiatimi rokmi. To, čo dnes vidíme v televízii, sa zajtra stane realitou. Naše túžby totiž vyvolávajú jestvovanie toho, čo pozeráme. Takto prichádzajú ako-by „nárazy vetra“ návrhy, ktoré sa realizujú na planetárnej úrovni.¹¹

Aby mladý človek dokázal v dnešnom hodnotovom chaose tieto najrozličnejšie „nárazy vetra“ odrážať, je veľmi dôležité jeho uvedenie do duchovnej prípravy a formácie takým spôsobom, ktorý má za úlohu vzbudiť jeho kritický zmysel a formovať jeho svedomie tak, aby sa obrnil proti každej manipulácii, a to aj, alebo predovšetkým, voči manipulácii televíznej a mediálnej vôbec, zvlášť vtedy, keď ide o urážanie pravdy a morálky. V žiakoch a študentoch je potrebné vypestovať, aby *„podľa svojho osobného a slobodného výberu (...) v spoločenskej komunikácii napomáhali všetkému, čo sa vyznačuje čnosťou, vedou a umením, a vystríhali sa všetkého, čo by mohlo dať na to príležitosť, alebo čo by mohlo viesť pre zlý príklad do nebezpečenstva iných, alebo by hatilo dobrú produkciu a napomáhalo zlej.“* (porov. IM, čl. 9) Na základnú duchovnú formáciu prijímateľov by mala zavčas a neustále okrem rodiny dohliadať katechéza a škola, najmä škola katolícka (porov. IM, čl. 16), ktorá sa má zaoberať komunikačnými prostriedkami buď príležitostne v rámci predmetov bežného vyučovania, alebo v rámci samostatného predmetu. Pri výchove je potrebné všímať si vplyv prostredia, v ktorom človek žije, pretože práve prostredie veľmi pôsobí na výchovu dieťaťa, ale značný vplyv má i na dospelého. Touto oblasťou sa podrobne zaoberá špeciálny odbor pedagogiky: sociológia dieťaťa. Na vývoj každého človeka pôsobí vplyv prostredia prírodného i spoločenského. Akékoľvek vonkajšie vplyvy teda nazývame prostredím. Edukačným prostredím rozumieme tú časť objektívneho sveta, ktorá má na dieťa skutočne vplyv. Je to najmä prostredie rodinné, kamarátske, školské a ne-

¹¹ Porov. RUPNIK, M.: Otázka kultúry. In: *Spiritualita, formácia a kultúra*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 158.

skôr verejné. Prostredie pôsobí rôzne: harmónia alebo disharmónia medzi rodičmi, na ulici je kostol, ale tiež aj kino a rôzne výkladné skrine. Jedno dieťa vábi viac kostol, iné zasa kino. Jedno dieťa zaujímajú v kníhkupectve vyložené knihy s mravne hodnotným obsahom a iné dieťa zasa zaujímajú knihy s opačným obsahom. Podobne je to aj v iných oblastiach. Preto pedagogické prostredie nie je len objektívnym pojmom, ale zároveň aj pojmom subjektívnym.¹²

Každý druh média, najmä masmédiá, má dôležitú úlohu pri sprostredkovaní informácií, správ, rôznych náučných a zábavných programov, pričom využívajú slovo, obraz a zvuk, ktorými pôsobia na sluch a zrak, na rozumovú a citovú stránku svojich konzumentov, nielen dospelých, ale aj detí a mládeže. Každý masovokomunikačný prostriedok je vo svojom pôsobení na osobnosť špecifický. Rozhlas ako najrozšírenejší masový prostriedok na svete môže zohrať, napokon zohráva, dôležitú úlohu, keďže prebúdza estetický cit pre krásu materinskej reči, pre výraz a intonáciu ľudského hlasu, pre všetky hudobné formy a štýly. Rozhlasová hra rozvíja predstavivosť poslucháča a zvyšuje sluchový cit. Televízia a film sa obracajú súčasne na zrak a sluch poslucháča, na jeho rozum, city a ovplyvňujú celú psychickú stránku človeka. Približujú rôzne formy komunikácie. Všetky tieto technické masové prostriedky obohacujú zážitkovú sféru ľudskej osobnosti a súčasne umožňujú osvojovať si poznatky z rozličných oblastí. Ich vzdelávacia a výchovná funkcia je nesporná.

Mnohé výskumy realizované v 60-tych rokoch v oblasti výskumu vplyvu masovokomunikačných prostriedkov na deti a mládež v mnohých krajinách (Poľsko, Nemecko, Holandsko, Anglicko, Kanada, USA a i.), priniesli cenné poznatky o pozitívnom, ale i negatívnom výchovnom pôsobení v rozvoji osobnosti dieťaťa. Zo záverov vyplýva, že ich pôsobenie vo voľnom čase na rozumovú (vzdelávaciu) stránku detí je všeobecne hodnotené pozitívne, avšak nejednoznačne v kladnom zmysle sa dá vyjadriť o ich pôsobení na mravný rozvoj osobnosti, telesný a biologický. Uvedené technické prostriedky, ktoré sa využívajú, sú dnes cen-

¹² KUTARŇA, J.: *Pedagogika*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, s. 42.

nou pomocou v procese výchovy a vzdelávania v školách i mimo školy.¹³ K tejto skupine patria metódy, ktoré využívajú názorné a technické prostriedky, ktoré ovplyvňujú dosiahnutie cieľa a rozvoj viery pri katechéze. Je to napr. metóda pozorovania a metóda predvádzania – demonštrácie.¹⁴

Moderná technika nám poskytuje audiovizuálne pomôcky ako film, televíziu alebo video. Rozhlas, magnetofón a gramofón sú auditívneho charakteru, diapozitívy vizuálneho.

Pretože stúpa význam týchto technických pomôcok pri evangelizácii a katechetickej činnosti aj u nás, budeme im venovať trochu viac pozornosti. Audiovizuálne pomôcky majú svoju zvláštnu didaktickú zákonitosť. Keď sa prevedie analýza vzájomnej interakcie katechéty a katechizovaných, zistíme, že sa zmení pomer medzi pedagógom a študentom a pomer žiaka k realite a k učeniu vôbec.

Väčšina didaktikov pre spoločenské komunikačné prostriedky je toho presvedčenia, že osobné sprostredkovanie vo výučbe a technické sprostredkovanie nemajú tú istú hodnotu. Osobný kontakt sa nedá rovnocenne nahradiť technickou pomôckou, pretože audiovizuálny prostriedok nespĺňa funkciu cieľavedomého konania, nijako neinterpretuje skúsenosti konzumenta. To všetko sa predpokladá. Teda pri používaní týchto pomôcok zostáva pri katechéze základom jazykového interakčného sprostredkovania. Oznamovacie prostriedky môžu do istej miery vyrovnať a doplniť katechétyvu nedostačujúcu odbornosť, ale napriek tomu zostáva na ňom potrebné plánované riadenie vzdelávacieho a výchovného postupu. V praxi to znamená, že katechéta zostáva so svojimi žiakmi stále v kontakte a vykonáva s nimi kritickú analýzu programu.

Čo obsahuje taká analýza? Je potrebné si uvedomiť, že vo vzťahu audiovizuálneho oznamovacieho prostriedku voči príjemcovi jestvujú tri roviny: Je to jednak sugestívny spôsob podania, ďalej sú to ideologické výpovede a po tretie spoločenská súvislosť.

Je možné hodnotiť samotnú štruktúru programu a jeho protiklady. Týka sa napr. proporcionality záberov (celkové pohľady,

¹³ Porov. HAVRAN, J.: *Pedagogika*. Košice : PdF UPJŠ Prešov, 1992, s. 48.

¹⁴ Porov. NOVÁKOVÁ, C.: *Katechetika*. Praha : Katechetické stredisko pražského arcibiskupstva, 1991, s. 84.

details, šoty) a vzájomného pomeru medzi obrazom a rečou. Divák pri televízii, filme alebo videu zostáva v podstate pasívny. Existuje aj možnosť využitia audiovizuálnych pomôcok pre katechizovaných aktívnym spôsobom. V tomto prípade sa žiaci staršieho veku stávajú tvorcami, ktorí zostavujú z hotových materiálov nový program, nahrávku na magnetofón alebo videokazetu. Toto aktívne používanie audiovizuálnych pomôcok má dve didaktické funkcie: mladí sa precvičujú v obsluhu technického prístroja, naučia sa svoje informácie objektivizovať, zachytiť fakty a ohodnotiť svoj vlastný zorný uhol.

Zároveň sa rozvíjajú partnerské vzťahy medzi katechizovanými bez dominantného dirigovania pedagógom.

V dnešnej dobe môžeme ľahko pochopiť, že tlač je prvým prostriedkom spoločenskej komunikácie, ktorá sa charakterizuje na základe týchto vlastností: *aktuálnosť*, *všestrannosť*, *periodicita*, *verejný charakter* a *vierohodnosť*. Tieto vlastnosti sa vzťahujú na tlač katolícku, vzhľadom na jej evanjelizačné poslanie.

Využitie tlače pri ohlasovaní Božieho slova sa vo veľkej miere chápe ako predĺženie ambóny alebo katechetickej sály. To, čo je v hovorenom slove prchavé, v písanom slove predlžuje životnosť, trvá oveľa dlhšie, čo umožňuje častejšie stretnutie sa s Božím slovom. Zdá sa, že tlač je dobrým miestom na rozprávanie o rôznych prejavoch života Cirkvi a pohyboch v Cirkvi, o ľudoch, u ktorých je viditeľné svedectvo viery. Takto môže tlač plniť *evanjelizačný cieľ*, ktorým je vzbudiť vedomie spolupatričnosti, prináležitosti do daného miesta spoločenstva veriacich a Cirkvi. Takto sformulovaná úloha tlače nevyčerpáva všetky jej možnosti. Cez písané slovo sa treba prihovoriť nielen k veriacim praktizujúcim katolíkom, ale tiež, a predovšetkým k tým, ktorí stoja na okraji Cirkvi, k pochybujúcim a tiež k neveriacim.

Zdá sa, že túto úlohu môže plniť náboženská publicistika, ktorá si zasluhuje zvláštnu pozornosť a zvlášť tá, ktorá je umiestnená v nenáboženskej či v nekonfesijnej tlači. Úlohou náboženskej publicistiky je predovšetkým vzbudiť povedomie samostatného myslenia, hľadanie zdôvodnenia vlastnej viery všade tam, kde je to možné a potrebné. Publicistika sa nemusí zaoberať textami výsostne kresťanskými. Môžu to byť texty hovoriace o hodnotách, ktoré nie sú v rozpore s kresťanskými, ako sú: za-

chovanie ľudskej dôstojnosti, spravodlivosti, ochrana slabých, ochrana životného prostredia a pod.

Ani v písanej katechéze či evanjelizácii však nemožno celkom vynechať hovorenie o Bohu. Jestvuje totiž nebezpečenstvo obmedzenia sa na tzv. náboženské správy, v ktorých sa hovorí o otázkach cirkevnej disciplíny, o dušpastierských problémoch, o skutočných či vymyslených problémoch a ťažkostiach pri praktizovaní morálnych noriem. V tomto prúde slov, v tej pseudoreligióznej terminológii sa stráca podstata náboženskej pravdy. Boh, človek, vzťah Boha a človeka – to všetko všeobecne chýba v náboženských rozhovoroch. V každom ohlasovaní je potrebné začínať najväčšími pravdami ako sú jestvovanie Boha, zmysel života atď. Ohlasovanie nie je možné nahradiť servisom náboženských informácií.

Adresátom ohlasovania cez rádio, televíziu aj internet, ktorý doplní slovný odkaz obrazom a zvukom, môžu byť aj neveriaci, náhodní poslucháči alebo takí veriaci, ktorí sa dištancujú od náboženstva alebo Cirkvi. Preto predmetom ohlasovania nemôžu byť kázne alebo katechéza, ale skôr príhovory, v ktorých sa v prvom rade prihliada na každodenné skúsenosti zo života ľudí. Poslucháč má získať impulzy, aby v svojich každodenných skúsenostiach postrehol hlbší, náboženský rozmer svojho života. V tejto forme ohlasovania nemôžeme preberať jazyk a argumentáciu typickú pre kazateľov v kostole. Ak ostane jazyk taký zbožný, že prestane byť komunikatívny môže vyprovokovať obvinenie z náboženského bl'abotania, namiesto toho, aby vzbudzoval odozvu, ohromoval a stimuloval zmenu postojov. Pri katechéze sa dajú spoločenské komunikačné prostriedky využiť rozmanitým spôsobom. Poslúžia k demonštrácii rôznych fáz vývoja javov, pri plánovaní nových tematických celkov a vstupu do nového obsahového okruhu. Videokazeta pútavo zasahuje problémovú katechézu, podnecuje motiváciu katechizovaných.

Film a video dávajú aj možnosť znázorniť ťažko prístupné náboženské obsahy, dokážu odhaľovať rôzne roviny vieroučných právd. Tradičnému náboženskému jazyku sa vytyka, že mu súčasný mladý človek nerozumie. Audiovizuálne pomôcky dokážu pomôcť vyjadrovať obrazom kombinovaným so zvukom rôzne skúsenosti, priania, pocity, obavy a pod. Sprístupňujú takto v človeku hlbinné dimenzie, ktoré razia cestu k náboženskej pravde. Ozna-

movacie prostriedky môžu aj podporovať emócie. Tie patria rovnako k základným životným a náboženským skúsenostiam. Obsah musí byť odovzdaný za pomoci symbolov, obrazov, príkladov. Môže tu byť aj nebezpečenstvo, lebo obraz nemôže celkom nahradiť objektívny výklad viery a kresťanských zásad. Preto poslucháč nemôže ostať iba na úrovni vedomosti obrazu, symbolov, ale musí pochopiť pravdu odovzdávanú za pomoci obrazu. Skutočnosť Božieho slova iste nemôže byť závislá výlučne a len od obrazovtornosti, ale je to tiež pomocný prostriedok, ktorý nemožno zanedbať.¹⁵

Náboženská edukácia

Úlohou katolíckej výchovy je priviesť človeka ku kresťanskej dokonalosti a k zrelosti vo viere. Dokumenty Magistéria nás nabádajú aj k tomu, aby vyučovanie katolíckeho náboženstva prebiehalo systematicky a na dostatočnej odbornej úrovni. Nemá to byť len odovzdávanie faktografických údajov (právd viery), ale má to byť preniknutie a odovzdanie celého človeka Kristovi. Súčasné učebné osnovy náboženstva/náboženskej výchovy sa pripravovali po páde totality v časovej tiesni, kedy nebol dostatok ani časového a ani materiálneho priestoru na profesionálne spracovanie systému náboženského vzdelávania. Je potešujúce, že v rámci starostlivosti o dobro Katolíckej cirkvi sme zaregistrovali úsilie o prepracovanie týchto osnov a to práve v čase už rozbehnutej reformy školstva s dôkladným prebudovaním obsahu vzdelávania, ktorý bude rešpektovať potreby žiakov a moderné vzdelávacie trendy. Súčasťou týchto trendov je aj mediálna výchova ako reakcia na nové trendy v médiách, ako reakcia na nový obsahový kontext médií.

„Na zasadnutí Rady pre spoločenské komunikačné prostriedky Konferencie biskupov Slovenska, ktorá sa konala v Bratislave dňa 11. novembra 2002 v diskusii zaznela otázka o mediálnej výchove na základných a stredných školách. Aj keď sa názory na zavádzanie mediálnej výchovy do výchovno-vzdelávacieho procesu aj

¹⁵ Porov. NOVÁKOVÁ, C.: *Katechetika*. Praha : Katechetické stredisko pražského arcibiskupstva, 1991, s. 85.

*u členov tejto rady značne líšili, neodškriepiteľným zostáva fakt, že dnešná mladá generácia mediálnu výchovu potrebuje.*¹⁶

V súvislosti s vyššie spomínanou potrebou zaradenia mediálnej výchovy ako súčasti výučby rôznych predmetov je potrebné implementovať obsah mediálnej výchovy do náboženskej výchovy. Vyžaduje si to však dôsledné spracovanie koncepcie a tvorivý prístup. V školskej katechéze je dostatok priestoru, v ktorom prostriedky spoločenskej komunikácie nachádzajú svoje miesto, jednak ako edukačné predmety a rovnako aj ako edukačné objekty, nakoľko oni sú integrálnou súčasťou dnešnej spoločnosti a označujú sa za dôležitý nástroj socializácie človeka.

Nakoľko katechéza má pomôcť formovať život človeka podľa Kristových zásad, nemá to byť iba teoretizovanie izolované od praktického života, ale musí vychádzať z konkrétnych životných podmienok a musí byť na tieto podmienky aplikovaná. Preto sa účinná katechéza opiera o predpoklad, že obsah ohlasovania sa nachádza v samotnom živote človeka. Musí si všímať všetky potreby človeka a učiť veriacich hľadiť kresťansky na všetky ľudské otázky a všetko vysvetľovať v duchu kresťanstva. Úlohou katechézy je výchova k napodobňovaniu Krista. Človek má vždy príležitosť k pretváraniu samého seba, k vytváraniu vlastnej identity. Svojím ľahostajným postojom voči súčasným a novým formám ohlasovania viery, umožníme túto identitu deformovať. Naopak, výchova k adekvátnemu využívaniu prostriedkov spoločenskej komunikácie inšpiruje človeka k odvráteniu sa od toho, čo nie je pravé a dobré.¹⁷

Aký postoj teda zaujať k mediálnej komunikácii, ako si poradiť v spleti ponúkaných mediálnych produktov? Ako chrániť mládež pred nesprávnym výberom ponuky? To je vlastná úloha mediálnej výchovy.

Médiá prinášajú zmeny, ktoré menia od základu naše pohľady na okolitý svet. Mediálne technológie a digitálna technika umožňujú vznik nových multimediálnych služieb a aplikácií, ktoré kombinujú zvuk, obraz a text, ktoré sú prostredníctvom teleko-

¹⁶ PRIBULA, M.: *Mediálna výchova v školskej katechéze*. Ružomberok : PF KU, 2003, s. 68.

¹⁷ PRIBULA, M. Miesto mediálnej edukácie v pedagogicko-teologickej príprave budúcich katechetov. In: *Katechetika – Historie – Teologie II*. Ed. J. Szymeczek. Ostrava : KSV PFOU, 2005, s. 98.

munikácii prístupné kdekoľvek na svete. Prenikanie týchto nových informačno-komunikačných technológií do všetkých úrovní ekonomiky a spoločenského života je to, čo zmenilo našu spoločnosť na "informačnú spoločnosť". Dnes sa na každom kroku stretávame so zmenami, ktoré nám prináša "informačná spoločnosť". Informatizácia spoločnosti nie je len technologickým záležitosťou - svojím záberom a dôsledkami sa stáva najmä ekonomickým, legislatívnym, regulačným, sociálnym, politickým a etickým problémom. Informatizácia má však aj negatíva, ktoré devalvujú hodnotu voľného času, ktorého máme v uponáhľanom čase tak málo. Je potrebné zamýšľať sa nad úlohou médií pri využívaní voľného času, a dbať na to, aby bola iba doplnková, nie fundamentálna.

Pápež sv. Ján Pavol II. v jednom zo svojich listov k Svetovému dňu spoločenských dorozumievacích prostriedkov hovorí: *„Možnosti komunikácie medzi jednotlivcami a skupinami vo všetkých častiach sveta nikdy neboli také veľké, ako pri súčasnom rozvoji informačných technológií. Súčasne je však paradoxné, že práve sily, ktoré môžu viesť k lepšiemu dorozumeniu, môžu tiež zapríčiniť nárast odcudzenia a egocentrizmu. Naša doba je teda časom ohrozenia i nádeje. Žiadny človek dobrej vôle si neželá, aby ohrozenie prevládlo, a tak zapríčinilo ešte väčšie ľudské utrpenie.“*¹⁸ V posledných desaťročiach, kedy bádať hlboký morálny, duchovný, teda aj etický úpadok, vyplynula otázka, čo je príčinou náhleho odklonu od toho, čo je morálne správne a dobré. Čo spôsobuje mravný úpadok dnešnej mládeže, ktorá prezentuje neviazané vzťahy, voľnosť, slobodu, vraždy nenarodených detí, sobášne rovnakých pohlaví? Väčšiu časť viny preniesli mnohí veriaci, ale aj neveriaci na komunikačné prostriedky, ako je rozhlas, televízia a internet, pričom táto časť populácie sa zvyčajne snažila odsúdením týchto informačných technológií zbaviť povinnosti, ktorá im prislúcha. A tak vidia v médiách len pôsobenie zla, diabla, sveta, odmietajú ich využitie, pričom často zabúdajú, že príčinou mnohého zla sú často oni sami, svojou nečinnosťou.

V predchádzajúcich osnovách náboženskej výchovy schválených cirkevnou hierarchiou v roku 1991 sa vo všetkých stupňoch nachádza iba veľmi malá časť mediálnej problematiky, ktorá sa

¹⁸ JÁN PAVOL II.: *Posolstvo k 33. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. Bratislava : Archív Komisie pre masmédiá pri KBS, 1999, čl. 2.

týka všeobecného cieľa - formovania zdravého postoja k masovokomunikačným prostriedkom. Obsah mediálnej výchovy sa zúžil do témy životný štýl v 9. ročníku. Cieľom bolo poukázať na to, aký životný štýl presadzujú médiá.

Naopak, nové osnovy náboženskej výchovy/náboženstva (NV/N) na Slovensku umožňujú pedagógovi takéto mediálne témy aktualizovať a implementovať aj do hodín NV/N na školách. V každom ročníku základnej školy sa nachádza minimálne jedna téma (časť obsahov), v ktorej je možné aplikovať mediálnu výchovu. V schematickej forme uvádzam zoznam tém, do ktorých je možné včleniť mediálne obsahy v rámci osnov náboženstva/ náboženskej výchovy:

Základné školy

1. ročník Ročníková téma: Cesta lásky

- 2. téma: Príchod Ježiša – posla lásky, zvestovanie
- 5. téma: Moje miesto v Božej rodine – ohnisko lásky, komunikácia v rodine

2. ročník Ročníková téma: Cesta dôvery

- 3. téma: Človek dôveruje Bohu - dialóg s Bohom

3. ročník Ročníková téma: Cesta viery

- 1. téma: Pád človeka a znovuzrodenie, osobný hriech
- 5. téma: Rozhovor s Bohom – rast viery, komunikácia s Bohom

4. ročník Ročníková téma: Poznávanie nádeje

- 3. téma: Sviatosti nám dávajú nádej na večný život, spytovanie svedomia
- 5. téma: Svedectvo nádeje, svedkovia nádeje – svedkovia nádeje v médiách

5. ročník Ročníková téma: Poznávanie cez dialóg

- 1. téma: Boh hovorí k človeku - misia Cyrila a Metoda
- 4. téma: Náš dialóg s Bohom - komunikácia prostredníctvom sveta symbolov

6. ročník Ročníková téma: Poznávanie pravdy

- 3. téma: Svedomie ako hlas pravdy - pravda v etike, etika v médiách

7. ročník Ročníková téma: Sloboda človeka

- 4. téma: Dôsledky nepravdy slobody - dôsledky nepravdy slobody v živote jednotlivca a spoločnosti
- 5. téma: Angažovanosť v Cirkvi - kresťanská angažovanosť

6. téma: Angažovanosť Cirkvi v spoločnosti - osveta cirkvi v spoločnosti v minulosti a dnes

8. ročník Ročníková téma: Dôstojnosť človeka

1. téma: Ľudská dôstojnosť - budovanie vzťahov – televízni hrdinovia

2. téma: Sebaúcta - sebaaprijatie (identifikácia) – pseudorealita filmového hrdinu

5. téma: Kultúra života spoločnosti

6. téma: Kultúra života jednotlivca - môj rebríček hodnôt, životný štýl, kultúra života, kultúra smrti

9. ročník Ročníková téma: Zodpovednosť človeka

1. téma: Vzťahy v rodine – prezentácia rodinných vzťahov v médiách

2. téma: Vzťahy medzi chlapcami a dievčatami - prezentácia partnerských vzťahov v médiách

4. téma: Svätosť – povolanie ku svätosti - prežívaná ľudskosť v jednote s Bohom

6. téma: Stávam sa zodpovedným za svoju vieru - zodpovednosť v konkrétnej životnej situácii

Stredné školy

1. ročník Ročníková téma: Moje vzťahy

4. téma: Cesta vykupiteľského diela - cesta do Emauz

6. téma: Cesta človeka k Bohu v bratskom spoločenstve viery - povolanie a nasledovanie

2. ročník Ročníková téma: Moje hodnoty

3. téma: Šírenie kresťanských hodnôt v Európe - šírenie kresťanstva

5. téma: Pramene plnohodnotného života - Ježiš vypočuje modlitbu viery

3. ročník Ročníková téma: Moja identita

5. téma: Poznávať seba vo svetle Ježiša Krista - sila slova

4. ročník Ročníková téma: Môj život v láske

2. téma: Smerovanie k pravde - poslanie Cirkvi, učiť pravdu

V týchto témach je možné nachádzať prienik mediálnej problematiky a náboženskej výchovy, v ktorom je možné realizovať prvky mediálnej edukácie a to nielen prostredníctvom prostriedkov mediálnej komunikácie, ale aj využitím konkrétnych príkladov

z mediálneho prostredia v prospech prezentovanej témy náboženskej výchovy. Som presvedčený, že týmto spôsobom sa témy náboženskej výchovy stanú plastickejšími, nie čo do obsahu, ale čo sa týka plasticity do pochopenia. Doba, v ktorej súčasne žijeme je doba obrazov, zážitkov a konzumu rôzneho druhu. Nemôžeme sa tejto dobe prispôsobovať v oblasti hodnotových reálií, ale diagnostikou tejto doby vieme správne a účinne stanoviť stratégiu pri výchove a vzdelávaní.

Záver

Mediálna problematika je v súčasnej spoločnosti veľmi aktuálnou a dôležitou témou. Nové a moderné technológie sa stávajú samozrejmosťou nielen pre dospelých, ale aj pre deti a mládež. O to viac práve oni potrebujú byť schopní kritického postoja voči médiám a čeliť ich manipuláciám kreovaním zdravého vlastného úsudku skutočnosti okolo seba. Profesor Zasepa vo svojej knihe „Media, człowiek, społeczenstwo“ uvádza vlastné motto ako riešenie mediálnej gramotnosti: „Rodina, żyjąca nad morom, neuchráni dzieťa przed utopieniem, kiedy wybuduje okolo swojego domu wysoki mur. Najważszą istotą jest nauczyć dzieťa pływać.”¹⁹ Pre nás to znamená naučiť jedinca vystaveného mediálnemu tlaku orientovať sa v tzv. „mediálnom chaose” prostredníctvom kvalitnej mediálnej výchovy a dobre formovaného svedomia, čo je možné sklbiť aj v rámci niektorých tém a obsahu náboženskej výchovy. Prvým a konečným adresátom médií je človek, nakoľko iba on dokáže prijať a analyzovať posolstvo. Dokáže selektovať pravdu od nepravdy, čítať medzi riadkami, rozhodnúť sa pre niečo a proti niečomu. Iba človek ako homo sapiens, stvorený na obraz Boha, dokáže smerovať ku konečnému cieľu. Je vybavený stvoriteľskou silou, aby aj cez média formoval a pretváral tento svet. Človek je teda formovateľný a Boh ho neprestal formovať ani v tomto čase. Božie slovo je účinné a pôsobí.²⁰ Pápež sv. Ján Pavol II. v jednom zo svojich listov k Svetovému dňu spoločenských dorozumievacích prostriedkov hovorí: „*Możliwości komunikacji między jednostkami a grupami we wszystkich częściach świata nigdy nie były tak wielkie, jak*

¹⁹ ZASEPA T., *Media, człowiek, społeczenstwo*, Sw.Pavla, Czestochowa 2000, s. 88.

²⁰ Porov. SLIVKA, D.: Vzťah svätého písma v učení katolíkov, pravoslávnych a protestantov. In: *Zborník teologických štúdií No 3*. Prešov : Pro Communio, 2007, s. 45.

pri súčasnom rozvoji informačných technológií. Súčasne je však paradoxné, že práve sily, ktoré môžu viesť k lepšiemu dorozumeniu, môžu tiež zapríčiniť nárast odcudzenia a egocentrizmu. Naša doba je teda časom ohrozenia i nádeje. Žiadny človek dobrej vôle si neželá, aby ohrozenie prevládalo, a tak zapríčinilo ešte väčšie ľudské utrpenie.”²¹

Zoznam bibliografických odkazov

- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Gravissimum educationis (čl. 43).
In:
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_decl_19651028_gravissimum-educationis_en.html.
- GRYGA, J.: Mediálna výchova? Až keď bude hitom... In: *Otázky žurnalistiky 2001*. Bratislava, č. 1-2. s. 84 – 85.
- HAVRAN, J.: *Pedagogika*. Košice : PdF UPJŠ Prešov, 1992, s. 48.
- JÁN PAVOL II.: *Posolstvo k 33. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. Bratislava : Archív Komisie pre masmédiá pri KBS, 1999.
- KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné direktórium pre katechizáciu*. Trnava : SSV, 1999, čl. 73.
- KUTARŇA, J.: *Pedagogika*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, s. 42.
- NOVÁKOVÁ, C.: *Katechetika*. Praha : Katechetické stredisko pražského arcibiskupstva, 1991, s. 84.
- Pavol VI., *Evangelii nuntiandi*, apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete, Združenie Jas, Zvolen 1992, čl. 45.
- PRIBULA, M. Miesto mediálnej edukácie v pedagogicko-teologickej príprave budúcich katechétov. In: *Katechetika – Historie – Teologie II*. Ed. J. Szymeczek. Ostrava : KSV PFOU, 2005, s. 98.
- PRIBULA, M.: *Mediálna výchova v školskej katechéze*. Ružomberok : PFKU, 2003, s. 66 – 67.
- RUPNIK, M.: Otázka kultúry. In: *Spiritualita, formácia a kultúra*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 158.

²¹ JÁN PAVOL II.: *Posolstvo k 33. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. Bratislava : Archív Komisie pre masmédiá pri KBS, 1999, čl. 2.

SLIVKA, D.: Vzťah svätého písma v učení katolíkov, pravoslávnych a protestantov. In: *Zborník teologických štúdií No 3*. Prešov : Pro Communio, 2007, s. 45.

SPUCHLÁK, J.: *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikačných prostriedkoch*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2001, s. 31.

ŠKANTÁR, J., SPUCHLÁK, J.: *Katechéza na Slovensku a v Spišskej diecéze*. Spišské podhradie, 2001, s. 10.

ZASĘPA T., *Media, człowiek, społeczeństwo*, Sw.Pawła, Czestochowa 2000, s. 88.

Impulzy pre tvorbu pôstnych katechéz

Peter Tirpák

Abstrakt: „Daj mi múdrosť nášho východného obradu, nech sa ho pridržam, nech ho obnovujem a rozvíjam.“¹ Tento úryvok z modlitby metropolitu Andreja Šeptického za Božiu múdrosť jasne smeruje k hľadaniu a túžbe obnoviť hĺbku byzantskej tradície, ktorá je v mnohom inšpirujúca nielen v oblasti liturgiky, ale vo všetkých teologických disciplínach, ktoré rozvíjajú ducha Východnej cirkvi. Katechéza, ako ju dnes poznáme, vychádza z radostnej zvesti Ježiša Krista – z kerygmy. Tá bola odjakživa žitá apoštolmi a Otcami Cirkvi, ktorí ju ohlasovali aj dnes inšpirujúcim spôsobom. Predmetný príspevok vysvetľuje zmysel katechézy a ponúka konkrétne diela Otcov pre tvorbu pôstnych katechéz.

Kľúčové slová: Katechéza ako cesta. Príprava na pôst. Otcovia Cirkvi. Patristika.

Abstract: „Give me the wisdom of our eastern ceremony, to keep it, to renew and develop it.“ This fragment from the pray of metropolitan Andrey Septicky for God's wisdom clearly leads to the search and the desire to restore the depth of the Byzantine tradition, which is inspiring not only in the range of liturgy, but in all theological disciplines that develop the spirit of the Eastern Church. Catechesis, as we know it today, comes from the glad tidings of Jesus Christ - from kerygma. It always has been lived by the apostles and Fathers of the Church, who have announced it in still inspiring way. This contribution explains the meaning of catechesis and offers concrete works of the Fathers for the creation of fasting catechesis.

Key words: Catechesis as a way. Preparing for fasting. Fathers of the Church. Patrology.

Katechéza – cesta pre tých, čo sa rozhodnú ísť za Pánom

Ak chceme katechézu zadefinovať z hľadiska procesu, ide o systematicko-organický proces. Systematickosť znamená postupné odhaľovanie tajomstva spásy, pričom už v starom zákone Boh odhaľuje ľuďom tajomstvo o sebe. V novom zákone Ježiš Kristus postupne a pomaly učí svojich učeníkov. Táto systematickosť sa má preukazovať aj v úlohe katechéto, ktorých cieľom je postupne vovádzať do tajomstva spásy. Organickosť znamená vní-

¹ TYMO, M.: Analýza prameňov byzantskej hymnografie ako kľúč k obrodeniu a rozvoju liturgickej modlitby Cirkvi. In: BOHÁČ, V. – MOJZEŠ, M. – FEJERČÁKOVÁ, O. – ANDREJČÁKOVÁ, P. – TKÁČ, M. (eds.): *Ad fontes liturgicos III. Liturgické hnutie ako dôsledok návratu k liturgickým prameňom*. Prešov : GTF PU, 2012. s. 121.

mať proces katechézy v jednom celku. Nie je dobré viesť katechézu len čisto príležitostne, podľa chuti, či nechuti. Katechéza má byť viac než vyučovanie a nemá byť tiež iba teoretické rozprávanie. Má to byť osobné stretnutie sa s Ježišom Kristom. Nemožno predsa nasledovať niekoho, koho nestretnem. Existenciálna otázka človeka „prečo žijem?“ a „prečo som práve tu a v tomto čase?“ je fundament pre katechézu. V katechéze nielen učíme, ale aj ohlasujeme, nielen informujeme, ale aj zapalujeme. Preto je dôležitá stála obnova metód a výrazových prostriedkov katechézy. Ak nie je známy cieľ (života, katechézy) – nemôže byť logicky známa ani cesta. Každá katechéza teda musí vychádzať z jasného cieľa (kam a ku komu smeruje), pričom musí plniť isté úlohy a má byť zameraná na konkrétnych adresátov.

Exhortácia sv. Jána Pavla II., ktorá sa zaoberá katechézou v súčasnosti, ponúka čitateľom veľa nápaditých myšlienok, na ktorých je hodné stavať základ toho, čo je vlastne katechéza a aké je jej smerovanie. Spomína sa v nej, že Cirkev vždy pokladala katechézu za jednu z prvoradých povinností, pretože zmŕtvychvstalý Kristus prv než sa vrátil k Otcovi, dal apoštolom posledný príkaz, aby učili všetky národy zachovávať všetko, čo im prikázal.² Pod týmto príkazom Ježiša Krista je obsiahnutá skutočnosť, že Cirkev chce neustále budovať dialóg, ktorý je založený na láske, trpezlivosti, добрôte a pravde. Ak sa pozeráme do histórie Cirkvi, vidíme, že prvým najväčším zástancom obnovy katechizácie v období Druhého vatikánskeho koncilu bol pápež Pavol VI., ktorý v spolupráci s posvätnou Kongregáciou pre klérus odobril *Generálne direktorium katechézy*. To pobáda a orientuje obnovu katechézy v celej Cirkvi. Tá istá kongregácia v jednom zo svojich dokumentov píše, že „*katechéza je osobitne vhodným prostriedkom, aby (katechizovaný) vo svojom živote spoznal Boží plán, aby hľadal posledný zmysel života a dejín, a tak postavil osobný a spoločenský život do svetla a do rámca požiadaviek Božieho kráľovstva, a aby poznal tajomstvo Cirkvi ako spoločenstva tých, čo veria v evanjelium.*“³ Práve s katechézou súvisí vnútorný rast Cirkvi, ako i dobro

² JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae* (čl. 1). Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993.

³ POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktorium*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992, s. 12.

jednotlivcov.⁴ Podobne túto ideu proklamuje aj Katechizmus Katolíckej cirkvi, ktorý pripomína, že katechéza má svoje miesto v pastoračnej službe, nakoľko ide do hĺbky a týka sa základov tak ľudského, ako aj kresťanského života (KKC 282). Ide vlastne o cestu v duchovnom živote. Charakteristika pojmu „cesta“ sa veľmi často vyskytuje v žalmoch ako synonymum nasledovania Pána podľa Božieho zákona.

Pôst – cesta k dokonalosti

Liturgický rok obsahuje veľmi široké spektrum čo do slávania sviatkov a období, ktoré s ich spomienkou súvisia. Zvlášť je tomu na kresťanskom Východe, ktorý neostáva iba pri spomienke „jedného dňa“ slávania daného sviatku. Už samotný význam prípravy na blížiaci sa sviatok upriamuje veriacich na plné prežitie dejín spásy, ktoré sa v tom-ktorom sviatku približujú a pripomínajú. Napr. predsviatok svätého Bohozjavenia nášho Pána, Boha a Spasiteľa Ježiša Krista (samotný sviatok je 6. januára) sa začína sláviť večierňou⁵ už 2. januára. Hymnické texty večierne nielen tohto sviatku pochádzajú od veľkých byzantských hymnografov, ktorí žili v období od 6. do 9. storočia. Jedná sa o Romana Sladkopevca, Sofróna Jeruzalemského, Germána Konštantínopolského, Andreja Krétskeho, Jána Damaského, Jozefa Hymnografa. Ich obsah pripravuje veriacich na prijatie tej skutočnosti, v ktorej si nanovo uvedomujú význam a hodnotu krstu a prijatia Svätého Ducha, ktorý je potrebný pre schopnosť duchovného napredovania. Potvrdzujú to i slová: *„Radostne spievajme piesne pred sviatkom slávneho krstu nášho Boha, lebo ten chce ako človek v tele prísť k svojmu Predchodcovi a prosiť o spasiteľný krst, aby dal príklad všetkým. Osvecuje ich svätou vierou a dáva účasť na Svätom Duchu.“* V samotnom dni slávania sviatku sa zasa v textoch večierne umocňuje podakovanie a oslava Boha za dielo vykúpenia: *„aby si spasil zblúdilého človeka, neštitíš sa prijať podobu služobníka. Ty, náš Boh*

⁴ JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae* (čl. 18). Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993.

⁵ Večiereň je večernou modlitbou cirkvi byzantského obradu. Táto liturgická modlitba je súčasťou časoslova - dennej modlitby cirkvi. Hodnota takejto modlitby je vyššia než hodnota súkromnej modlitby (napr. ruženca, Ježišovej modlitby, improvizovanej modlitby vlastnými slovami a pod.), pretože na tejto modlitbe má účasť celá cirkev. ŠKOVIERA, A.: *Večiereň – modlitba Cirkvi*. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/klk/vecieren.html> (08.04.2017).

a Vládca, prijal si aj našu úbohosť. Svojím krstom si nám dal právo na odpustenie hriechov. Preto ťa vebíme. Kriste, Bože náš, sláve tebe.

Aj keď predošlé riadky nenaznačovali nič o pôstnom období, bolo potrebné pristaviť sa pri duchu východnej modlitby, ktorú treba vnímať a objavovať nie iba rozumom, ale najmä srdcom. Iba v tomto stave nového žasnutia nad obdobiami liturgického roka dokážeme objavovať novú hĺbku a mystérium Východu.

Príprava na slávenie sviatku sviatkov – na Paschu trvá (podobne ako príprava na Božie narodenie) na Východe štyridsať dní. Číslovka 40 má vo Svätom písme zvláštne miesto. Štyridsať dní sa Ježiš Kristus postil pred svojím verejným účinkovaním (Mk 4,2), štyridsať dní pršalo a bola potopa (Gen 7,4-5), štyridsať dní bol Mojžiš na Sinaji (Ex 24,18), štyridsať rokov izraelský národ putoval po púšti (Joz 5, 6). Štyridsať dní a noc išiel Eliáš na vrch Horeb (1Kr 19,8). Prorok Jonáš prorokoval zničenie mesta Ninive za štyridsať dní (Jon 3,4) a Goliáš sa štyridsať dní vysmieval nad izraelským národom pokiaľ Dávid nezvítazil nad ním. Číslo „40“ ukazuje vo Svätom písme na obdobie prípravy, očistenia, pokánia.

V období príprav na štyridsaťdenný pôst Cirkev využíva, či lepšie vyjadrené používa tzv. *pôstnu triod'*, ktorá prechádza do *kvetnej triódy*.⁶ Podobne ako je to v prípade predsviatku (predprazdenstva) Bohozjavenia a iných veľkých sviatkov, i táto príprava na Paschu má vo svätej štyridsiatnici svoj hlboký duchovný význam. Toto obdobie nemá nič spoločné s heroickými výkonmi kresťanov a ich vytrvalosťou v bezduchom sebazapieraní sa prežívania príjemností tohto života. Aj keď zaiste táto forma má svoj zmysel, stáva sa nebezpečnou, pokiaľ je výhradným cieľom prežívania pôstu. Presne pred touto formou heroizmu varoval svojich poslucháčov Ježiš Kristus, poukazujúc na *podobnosť o mýtnikovi a farizejovi*. Mýtnik pred Pánom dokazoval, aký je dobrý a čo sa mu darí robiť – farizej práve naopak – ukazoval, že je človek hriešny a potrebuje Božie odpustenie. Ako píše známy teológ Ale-

⁶ Triod' (Trioda) je liturgická kniha v cirkvách byzantského obradu, ktorá obsahuje menlivé časti bohoslužieb na obdobie Veľkého pôstu a na obdobie Päťdesiatnice – 50 dní po Pasche. Názov je odvodený od toho, že väčšina kánonov v triodione má tri ódy (piesne). Triod' pôstna obsahuje texty na obdobie Veľkého pôstu a kvetná triod' obsahuje texty na obdobie po Pasche až po nedeľu všetkých svätých.

xander Schmemmann, človek, ktorý sa vydáva na cestu, musí vedieť, kam ide.⁷ Mýtnik dobre vedel, kam ide – do domu Otca, ktorý čaká s otvorenou náručou, aby pozdvihol svojho strateného, no milovaného syna. A veľký pôst je duchovnou cestou – cestou k Pasche, ktorá je viac než každoročné pripomínanie si dávnej udalosti. Pascha má úzky súvis s prechodom (premenou) človeka, kde koniec je zároveň začiatkom. Podobne, ako o tom píše sv. Pavol, ktorý hovorí o zániku starého a začiatku nového človeka (Rim 6, 2 – 5). V tomto vnímaní možno cestu pôstu nazvať cestou *asketizmu*. Kardinál Špidlík o ňom píše, že je to časť duchovného života, kde viac vyniká úsilie o očisťovanie a cvičenie v čnostiach. A asketický život nemá iný cieľ – píše sv. Bazil Veľký – než spasť dušu.⁸ Samotná etymológia slov *askeo*, *askesis*, *asketes* nie je celkom jasná, pretože má viacero významov najmä v umeleckej a remeselnej oblasti. Neskôr sa výraz používa i v oblastiach:

- telesného cvičenia – atletické alebo i vojenské
- cvičenia inteligencie a vôle v morálnej oblasti
- a kultu a náboženského života.

V kresťanskom slovníku sa tento výraz ustálil od doby sv. Klementa Alexandrijského a Origena, podľa ktorých sú asketmi tí, ktorí sa zasvätili dokonalému životu.⁹ Kde sa teda začína príprava na *Veľký pôst*?

V túžbe človeka, ktorá je obsahom liturgických textov počas Zechejovej nedele. Táto už skôr opisovaná príprava pred veľkými sviatkami súvisí s psychologickým pohľadom na ľudskú prirodzenosť. Človek je totiž náchylný k roztržitému životu, v ktorom sa ťažšie orientuje v prípade, že má byť viac sústredený, čo si pôstne obdobie vyžaduje. Cirkev v túto nedeľu využíva priestor pre vysvetlenie významu zachovávanía pôstu, čo má svoje pokračovanie v ďalších päť na sebe nadväzujúcich nedeliach. Obsah nedeľného evanjelia v tomto prípade predstavuje Zacheja, ktorý hoc je hmotne zabezpečený a má dostatok majetku, nosí v sebe túžbu zažiť čosi nové. Keď počuje o Kristovi, zvedavosť ho vyvádza na strom, pričom vykonáva námahu, pretože chce byť nad vecou a mať dobrý výhľad. Neoblíbený človek medzi Izraelitmi, práve pre svoje

⁷ SCHMEMANN, A.: *Veľký pôst. Cesta k Pasche*. PBF UPJŠ v Košiciach, 1996, s. 7.

⁸ ŠPIDLÍK, T.: *Pramene svetla*. Trnava : SSV, 2000, s. 17 – 22.

⁹ ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského východu*. Rím – Velehrad : Kresťanská akadémia, 1983, s. 212 – 213.

povolanie, zakusuje novú skúsenosť vo chvíli, keď ho Kristus oslovuje v zástupe tých, ktorí ho sprevádzali. V spomínanej udalosti sa neopisuje dopodrobna obsah rozhovoru medzi Kristom a Zachejom. Nevieime ani len povedať, či Kristus kládol Zachejovi nejaké podmienky pre jeho nasledovanie (ako to urobil v prípade človeka, ktorý chcel nasledovať Krista, no nedokázal sa zriecť svojho bohatstva). S istotou vieme ale povedať, že vrcholom spomínaného rozhovoru je skutočná zmena v zmýšľaní Zacheja. Boh prechádza životom Zacheja a má s ním plán – plán spásy. Spasenie, na ktoré myslí Kristus, znamená tiež záchranu a vyslobodenie. Zachej je zachránený a vyslobodený z predstavy, že mať majetok (hoc aj získaný podvodom), je zmyslom a cestou k šťastiu. Sám bol bohatý a predsa mu čosi chýbalo. Po stretnutí sa s Kristom zažíva naplnenie, pri ktorom koná proti ľudskému rozumu. Naplnenie života vidí v osobnom prijatí Krista a rozdávaní sa blížnemu.¹⁰

Druhý týždeň prípravy na pôst je spojený s pokorou, čoho vyobrazením je Nedeľa mýtnika a farizeja. Základná myšlienka bola opísaná už vyššie, no je vhodné doplniť, že sám Boh je pokorný! V čom tkvie táto pokora? V tom, že je dokonalý. Iba naša ľudská mentalita má sklon k tomu, že *slávu* a *pokoru* stavia proti sebe. Pokora je totiž pravda o sebe. A ako sa stať pokorným? Kontempláciou Krista, vtelenej Božskej pokory. K tomu nás pozýva i Kristus (*rabbúni* – Mk10,51), aby sme sa učili od neho (porov. Mt 11,29). Kajúci charakter je veľmi citeľne opísaný aj v stichirách večierne: *„Jediný vládca, dvaja predstúpili pred teba: farizej, pýchou vedený a mýtnik pokáním. Prvý sa chválil a odmenu stratil. Druhý pokorným mlčaním získal odpustenie. Kriste Bože, naplň ma jeho kajúcim duchom, lebo aj mňa miluješ.“*¹¹

Tretia prípravná nedeľa k prežívaniu Veľkého pôstu je Nedeľa márnotravného syna. Čas pokánia je tu spojený s návratom človeka z ďalekej krajiny. Ide o jedinečnú definíciu postavenia človeka, ktorý sa chce priblížiť k Bohu. Ak človeka pociťuje iba sentimentálnu predstavu toho, v čom všetkom zlyhal, a čo je potrebné urobiť, aby „napravil škodu,“ ktorej sa v živote dopustil, môže

¹⁰ TIRPÁK, P.: Katechéza detí a mládeže vo farskom a rodinnom spoločenstve. In: TIRPÁK, P. – PALA, G. (eds.): *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012, s. 76 – 77.

¹¹ REDEMPTORISTI: *Večiereň na nedele a sviatky*. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2010, s. 61.

ostať v nepríjemnej skúsenosti ďalšieho neúspechu duchovného napredovania. Pokánie nie je iba vymenovanie hriechov a priestupkov s aktom uznania viny. Je to reálne priznanie si osobného odcudzenia sa od Boha. Nie je ťažké vyznať sa, že som nedodrжал pôst v danom dni, príp. nemodlil som sa. Problém je v poznaní, že som poškvrnil a stratil svoju duchovnú krásu. Práve preto Cirkev pripomína, čo človek opúšťa a stráca: *„Veľkomyselný Otče, aj ja som sa vrátil ako márnotravný syn. Celý svoj život som prehýril d'aleko od teba. Premárnil som tvoje bohatstvo. Prijmi kajúcnika a zmiluj sa nado mnou.“*¹²

Blížiac sa k obdobiu Veľkého pôstu stojí pred nami obsah a odkaz Mäsopôstnej nedele, ktorá je tiež spomienkou na Kristov súd. Po tejto nedeli je Cirkvou predpísaný čiastočný pôst a to aj tým, že streda a piatok sa už rátaajú ako aliturgické dni, čo platí aj pre celý Veľký pôst. V predvečer tohto dňa sa Cirkev modlí za všetkých zosnulých s nádejou na vzkriesenie. Ide o zvláštny prejav lásky medzi sebou navzájom, čo sv. Ignác Antiochijský nazýva tiež „jednotou“. Modlitba za zosnulých je podstatným vyjadrením Cirkvi ako lásky. Pamätáme na nich preto, že ich milujeme. V Kristovi totiž niet rozdielu medzi živými a zosnulými, pretože v ňom sú všetci nažive. Evanjelium tejto nedele spomína Kristov súd, ktorého jediným kritériom je znova láska. Taká, ktorá nie je „humanitným záujmom“ o anonymného chudáka. Naopak! Má byť veľmi konkrétna a osobná, presne tak, ako je láska Boha k nám. V predvečer tejto nedele je na modlitbe veľkej večeri veriaci postavený pred zrkadlo svojej duše, pričom úpenlivo prosí: *„Plačem a nariekam, keď ja, úbohý červ, pomyslím na večný oheň, vonkajšiu tmú a smetisko, tiež na neustále škrípanie zubov, na bolesť, ktorá má bez miery trápiť hriešnikov, lebo rozhnevali teba, Predobry, zlým životom. Aj ja, biedny, som jeden z nich a prvý. Avšak ty, Sudca, spas ma svojím milosrdenstvom, lebo si veľmi dobrotivý.“*¹³

Posledný týždeň pred Veľkým pôstom sa slávi Syropôstna nedeľa. Tá znova skladá mozaiku nového človeka, ktorý sa pripravuje nastúpiť na cestu vlastného obrátenia. Ktorý chce „putovať“ štyridsať dní a vojsť do radosti Pána, ktorý odsúdil hriech na

¹² REDEMPTORISTI: *Večiereň na nedele a sviatky*. Michalovce: Vydavateľstvo Misionár, 2010, s. 62.

¹³ REDEMPTORISTI: *Večiereň na nedele a sviatky*. Michalovce: Vydavateľstvo Misionár, 2010, s. 64.

vlastnom tele a smrťou premohol smrť. Matúšovo evanjelium kladie dôraz na odpustenie, preto táto nedeľa má prívlastok ako Nedeľa odpustenia. Práve odpustenie je naozajstný vstup nebeského kráľovstva do hriešneho a padlého sveta. Ovocím hriechu je rozdelenie, protirečenie, izolácia a nenávisť. Človek, vstupujúci do pôstu, má pred sebou iné ovocie, ktoré chce s Božou pomocou dosiahnuť. Ide o ovocie Svätého Ducha, ktorým je „*láska, radosť, pokoj, zhovievavosť, láskavosť, dobrota, vernosť, miernosť, zdržanlivosť*“ (Gal 5,22-23). Duch je náš život. Čím viac sa zriekame seba samých, tým viac Duch pôsobí, aby sme podľa Ducha aj konali. Lebo Duch dáva navrátenie do raja, vstup do nebeského kráľovstva a návrat do stavu adoptovaných synov. Dáva nám odvahu volať Boha svojím Otcom, umožňuje nám mať účasť na Kristovej milosti, volať sa synmi svetla a mať podiel na večnej sláve“ (KKC 736).

Ako v predošlých textoch večierne i tu sa ospevuje veľkosť a dobrota Boha, ktorý je ochotný prehliadnuť ľudskú neposlušnosť, ak vidí človeka v kajúcom postavení: „*Adam, pre pokrm vyhnaný z raja, posadil sa pred rajskou bránou a bolestne nariekal: Čo som to urobil, ja nešťastník? Čože mi v raji chýbalo? Len jeden príkaz mi dal Pán. Ani ten som nezachoval. Vlastnou vinou stratil som všetky dobré. Ó, ty presvätý raj, pre mňa ťa Boh vysadil, ale vinou Evy som ťa stratil....A spasiteľ mu odpovedal: Nenechám zahynúť svoje stvorenie. Spasím ho a privediem k pravde. Lebo toho, kto prichádza ku mne, neodožením.*“¹⁴

Obsah tohto spevu nádherne opisuje, aké prisľúbenie v sebe prináša čas pôstu a aké duchovné bohatstvo ponúka. Tu človek naozaj chápe, že pôst je obdobím, v ktorom prichádzame k Bohu a sme pripravení poslúchať jeho hlas. Katechéza má pri tom odkrývať a vysvetľovať kerygmu, ktorej cieľom je budovať život pre vieru a z viery.

Ako bol vnímaný pôst v antike?

Od pôstu sa v antickom období očakával v prvom rade liečivý účinok tak pre telo, ako aj pre dušu. Mal chrániť človeka pred démonickými vplyvmi. Tento názor má svoje korene v primitívnom

¹⁴ REDEMPTORISTI: *Večiereň na nedele a sviatky*. Michalovce: Vydavateľstvo Misionár, 2010, s. 68.

zmýšľaní, podľa ktorého ak človek požíva určitú „zakázanú“ potravu, vpúšťa do seba démonické sily. V Antike sa určitým potravinám pripisoval démonický vplyv. Pytagorejci sa napr. domnievali, že človek v mäse zabitého zvieraťa do seba prijíma jeho démonickú silu. Preto zakazovali požívať mäso. Iné smery videli pôsobenie zlého iba v niektorých druhoch zvierat: V kozom mäse prebýva démon, čo spôsobuje epilepsiu, v bravčovom mäse je démon, čo spôsobuje kožné choroby a zvýšenú sexuálnu potenciu. Podľa nich zlé vplyvy na človeka majú aj niektoré rastliny: v bobuliach sídlia duše zosnulých, ktoré spôsobujú nekludné a trýznivé sny. V tomto prípade je jedným z dôvodov postenia *ochrana pred nakazením démona*. Pretože človek nechce byť nemocný, zdržiava sa jedla, v ktorom sídli démon nemoci.

Ďalším dôvodom pôstu v Antike bol posilňujúci účinok. Išlo najmä o názor v ľudovom liečiteľstve, no aj v magických rituáloch rôznych náboženských smerov. Pôst bol priestorom pre uzdravenie zápalových chorôb, reumy, kataru (zápal sliznice) a liečbe tých, čo majú ťažké sny. Grécky filozofovia očakávali od pôstu i očistu ducha, vnútornú spokojnosť, slobodu a šťastie. Cieľom *kynikov*¹⁵ bola sebestačnosť (ἐγκράτεια – zn. držanie, moc nad niečím alebo niekým iným) a schopnosť zriecť sa všetkého, čo nebolo nutné pre prežitie. Cestou k tomuto cieľu bol pôst.

Stoikom bola najväčším cieľom *eudaimonia* (εὐδαιμονία – zn. šťastie), ktoré spočívalo vo vnútornej slobode, v rozumnej životospráve. S takýmto stavom mal čo dočinenia taktiež stravovací návyk. V ňom videli cestu k slobode a životu podľa zdravého rozumu. Takýto postoj podľa stoikov napomáhal k víťazstvu nad afektami, ktoré stoja v ceste rozumného správania sa.

Jednoduchú životosprávu vyžadoval tiež epikurejský ideál nerušeného individuálneho klúdu duše. Pri antických filozofoch teda vždy išlo o celého človeka a dosiahnutie jeho konečného cieľa.

Od antiky k učeniu Otcov

V tradícii antických filozofických škôl zdôrazňujú kladné účinky pôstu na telo i na dušu i cirkevní Otcovia vo svojich spi-

¹⁵ *Kynizmus* – bol filozofický smer (4. stor. pred Kr.), ktorý rozvíjal Anistheténes (Sokratov žiak). Kynikovia opovrhovali konvenciami bežného života, pričom plne prežívali v skromnosti a jednoduchosti výrok Sokrata: „Na svete je toľko vecí, ktoré nepotrebujem!“

soch. Sv. Ján Zlatoústý v jednej zo svojich homílií hovorí o pôste ako o lieku, ktorý vymyslel náš „láskyplný Otec“.¹⁶ Pretože sa človek od prirodzenosti rád oddáva rozkoši a nevie pri tom zachovať mieru – tvrdí Ján Zlatoústý, musí sa vždy znova a znova postiť, aby sa vnútorne oslobodil od prehnaných starostí o veci tohto sveta a mohol sa tak lepšie venovať duchovným veciam. Na inom mieste, kde zdôrazňuje oproti antickému zmýšľaniu o zdržanlivosti jedla i zdržanlivosť srdca a rozumu, zasa píše: *„Hodnota pôstu nespočíva iba v zriekaní sa istých jedál. Tí, ktorí redukovujú pôst iba na pokrm, nevyužívajú tú obrovskú výhodu, ktorú v sebe nesie. Aby bol pôst skutočný, nemôže zahŕňať iba odriekanie jedla od úst; musíš sa postiť aj svojimi očami, ušami, nohami, rukami a celým svojím telom; celým svojím vnútrom i vonkajškom. Ústami sa postíš aj vtedy, keď nehovoríš nič, čo by niekomu inému mohlo uškodiť. Očami sa postíš, keď sa neďávaš na nečisté veci alebo keď iných nepozoruješ s úmyslom kritizovať ich. Ušami sa postíš, keď sa zriekneš počúvania vecí, ktoré iní vravia o tvojich bratoch a sestrách, klamstiev o ostatných, obzvlášť klebiet, povedačiek alebo tvrdých slov, ktoré iným škodia. Nohami sa postíš, keď si pohotový do lásky a služby. Rukami sa postíš, keď si ich uchovávaš čisté skrze nezištnú pomoc iným. Posti sa od všetkého, čo ohrozuje tvoju dušu a tvoju svätosť. Načo je dobré zriekať sa mäsa, ak sa pritom žerieš so svojím bratom?“*

Pokračovateľom pôstnych úvah bol aj žiak sv. Jána Zlatoústeho – sv. Ján Kassián.¹⁷ Podľa neho množstvo pokrmu otupuje srdce a *„keď duch stučnie zároveň s telom, poskytuje nebezpečné prostredie pre rozšírenie hriechu.“*¹⁸ Pre starých mníchov existuje úzka súvislosť medzi dušou a telom. Ak stučnie telo, stučnie i duša. Množstvo jedla umenšuje duchovnú bdelosť človeka. Telesné a duševné zdravie tvorí jednotu. S týmto poznatkom dnešnej psy-

¹⁶ CHRYSOSTOMUS, J.: Homilien zur Genezis. In: HEILMANN, A. (ed.): *Texte der Kirchenväter*. Kösel-Verlag. München, 1964, s. 281.

¹⁷ Sv. Ján Kassián sa narodil okolo r. 360 v Carihrade. V Betleheme vstúpil do kláštora. Okolo r. 400 sa vrátil do Carihradu, kde sa stal žiakom sv. Jána Zlatoústeho. Keď bol v r. 403 Zlatoústý zvrhnutý, poslalo ho carihradské duchovenstvo do Ríma, aby pápežovi odovzdal pravdivé informácie o udalostiach, ktoré sa tam stali. Tam bol pravdepodobne vysvätený za kňaza. Založil mužský i ženský kláštor, ktoré viedol. Pre mníchov napísal mnoho poučení, ktoré sa stali po Písme najviac čítanými.

¹⁸ CASSIANUS, J.: Von der Einrichtung der Klöster. In: BECK, C.H.: *Mönchtum, Orden, Klöster*. München : Beckreihe, 1993, s. 292.

chológie sa stretávame tak v mníšskom živote, ako aj v živote a učení cirkevných Otcov. Tak o tom píše aj sv. Atanáz – biskup a učiteľ Cirkvi: *„Pozri na to, čo spôsobuje pôst! Uzdravuje nemoc, vysušuje prekypujúce telesné šťavy, zaháňa zlých duchov, plaší zvrátené myšlienky, dodáva mysli väčšiu jasnosť, očisťuje srdce, posväcuje telo a postupne privádza človeka pred Boží trón... Veľkou silou je pôst a vedie k veľkým úspechom. Ako možno vnímať, Atanáz sa nezastavuje iba pri telesných účinkoch pôstu. Pôst vníma ako poníženie zlého ducha a ako jednotu tela a duše. Jasnosť myšlienok a zdravie tela úzko súvisia v jeho náuke. Ak teda chceš mať zdravé telo, musíš si strážiť svoje myšlienky. V ďalšom uvažovaní Atanázovho vnímania pôstu vidíme výrok o „posväcovaní tela“. Telo sa pôstom stáva chrámom Svätého Ducha, pretože človek patrí Pánovi nielen dušou, ale i telom. My telo nemáme – tvrdí Atanáz – my telom sme. A ak sa chceme otvoriť Bohu, musíme začať práve telom – teda odriekaním v pôste.*

Sv. Bazil Veľký vo svojom učení stále zdôrazňuje spásne účinky pôstu, ktoré sa prejavujú na tele i na duši. Pripomína, že lekári predpisujú nemocným pôst a že telo, ktoré sa uspokojí so skromnou a ľahkou stravou, unikne nemociam skôr ako telo, ktoré sa prepcháva lahôdkami, ktoré nemôže stráviť. Okrem toho sv. Bazil poukazuje na to, akým účinným liekom je pôst proti hriechu. Práve preto by sme sa mali radovať z pôstu a postiť sa s veselou tvárou, namiesto toho, aby sme sa ako herci zamaskovali a chceli vzbudiť dojem pre ľudí navôkol. *„Tak hraje väčšina ľudí vo svojom živote divadlo ako na javisku; v srdci sú totiž naladení inak, než za akých sa pred verejnosťou ukazujú. Neznetvoruj si teda tvár!“* – píše Bazil. *„Bud' taký, aký si! Netvár sa mrzuto a pochmúrne, aby si dosiahol slávu askétu! Vytrúbený dobrý skutok nič neprospieva a pôst založený na obdive neprináša žiaden zisk. Čím sa chválime, to neprinesie ovocie budúceho života, ale končí chválou ľudí. Radostne sa teda ponáhľaj k daru pôstu!“*¹⁹

V inej homílii oslavuje pôst ako zdroj mieru týmito slovami: *„Ak by všetky národy prijali radu postiť sa preto, žeby chceli vyriešiť svoje problémy, potom by už nič nebránilo tomu, aby na svete zavládol najhlbší mier; národy by už nepovstávali jeden proti druhému*

¹⁹ BASILIUS: 1. Homilie über das Festen. In: HEILMANN, A. (ed.): *Texte der Kirchenväter*. Kösel-Verlag, München, 1964, s. 285.

a vojská by sa nerozsekávali na kusy. Na odlahľých miestach by nečíhali lupiči, v mestách by bolo po udávaní sa a na mori by nebolo pirátov. Celý náš život by nebol toľko naplnený napätím a vzdychmi, ak by sa ľudia nechali viesť pôstom. Pôst by všetkých naučil vzdať sa lásky k peniazom, prebytočným veciam a všeobecnému sklonu k nepriateľstvu.

Na inom mieste zasa sv. Bazil poukazuje na pôvod pôstu, pričom upriamuje pozornosť na knihu počiatkov. Píše: „Myslíš si snád, že starobylosť pôstu odvodzujem zo Zákona?²⁰ Pôst je starší než Zákon. Ak budeš mať trošku trpezlivosti, uvidíš dôkaz pravdivosti tohto tvrdenia. Nemysli si, že deň zmierenia, ktorý bol pre Izrael nariadený v desiaty deň siedmeho mesiaca, je počiatkom pôstu. Chod' dejinami a pátraj po tom, aký je pôst starý! Nie je to vynález nového dáta, je to drahocenné dedičstvo našich otcov. Všetko, čo vyniká vysokým vekom, je úctyhodné. Maj preto pôst pre jeho starobylosť v úcte! Je rovnako starý ako ľudstvo. Pôst bol nariadený už v rajskej záhrade. Prvý príkaz, ktorý Adam dostal, znel: „Zo stromu poznania dobra a zla nesmiete jesť!“ Slová „nesmiete jesť!“ sú príkazom k pôstu a abstinencii. Ak by Eva nebola bývala okúsila zo stromu, nebol by pôst teraz potrebný. „Pretože lekára nepotrebujú zdraví, ale chorí.“ Skrze hriechy sme sa stali chorými, skrze pokánie musíme opäť vyzdraviť. Pokánie bez pôstu je však bezcenné.“

Sv. Ján Klimak pripisuje pôstu podobné účinky. Ako tvrdí, „...pôst stavia hrádzu prúdu reči, chráni poslušnosť, kludní spánok, uzdravuje telo a upokojuje dušu.“ Ako jeden z problému neschopnosti duchovného rastu (v obraze „kráčania po rebríku“) uvádza ctižiadosť, ktorá nahlodáva myseľ človeka a odoberá ho od myšlienky na Boha a jeho vôľu v našom živote. Sv. Ján vníma ctižiadosť ako:

1. zlodeja alebo obchodníka, čo sa hnuší Bohu,
2. modloslužbu,
3. faloš vo svojej podstate.

Ctižiadosť je zlodej a (alebo) obchodník, ktorý nás okráda o dobro, ktoré robíme. Vyprázdňuje našu dušu. A prázdna duša zomrie od hladu. Ako sa to deje? Ako nás okráda? Navrhujeme, aby sme sa stali vlastníckmi toho, čo robíme. Myslíme si falošne: „Keďže som to urobil, je to moje a mám na to vlastnícke právo.“ Ak som

²⁰ Myslí sa tu na Zákon, ktorý dostal Mojžiš od Boha na púšti.

však pyšný na to, čo robím dobre, tak pred Bohom už to moje dobré nemá cenu, je to dobro farizeja, ktorý sa sám chválil pred mýtnikom, ale Boh mu hriechy neodpustil. Všetka sláva patrí Bohu a my si nesmieme začať pripisovať zásluhy, ani nečakať, že Boh nám za našu námahu niečo „dlhuje“ alebo myslieť si, koľko lásky je nám dlžný, pretože to by bolo obchodovanie s láskou alebo ináč povedané „duchovná nevera“. Treba sa namáhať, no námahou dávame zrod ctižiadostivosti. *„Duch zúfalstva sa teší, keď vidí znásobenie hriechov a duch ctižiadostivosti sa teší, keď vidí znásobenie cností.“* (Lestvica 21,3) *„...dverami k duchu ctižiadostivosti je námaha.“* Lebo si vravíme: *„Keď som sa už toľko namáhal, tak mám nárok na odmenu od Boha.“*

Evanjelista Lukáš nás však upozorňuje, ako máme zmýšľať: *„Keď toto všetko urobíte, povedzte si, sme neužitoční sluhovia, urobili sme všetko, čo sme mali urobiť!“* (Lk17,10) Nemáme sa nikdy pozerat' na duchovný život cez paradigmu „práca - pláca“. Ak by sme takto robili, začali by sme v sebe hromadiť akési duchovné imanie a len ťažko by sme sa vyhli „obchodovaniu“ s Bohom. S ním je však všetko zadarmo, je to dar, na ktorý nemá nik žiadne nárokovateľné právo.

A ako nás ctižiadosť okráda? Sv. Ján Klimak hovorí takto: *„Čo z našich cností nevidíme, to je ako poklad. Ak nám však niekto otvorí oči (pochvalou), akoby to zmizlo. Na nič si tu vlastne nemôžeme robiť nárok. Ctižiadosť je v podstate neoprávnené zmocňovanie sa vecí, po ktorom si za výmenu žiadame od Boha pochvalu, česť, uznanie.“*

Ctižiadosť je modloslužba a faloš vo svojej podstate. Prečo je zlá? Lebo sa robí kvôli ľudskej chvále a nie kvôli Božej. Je to modloslužba, kde slúžime našej chvále, a nie na chválu Božiu. Ako pripomína sv. Ján: *„Ľudia s jednoduchým srdcom zvyčajne nie sú veľmi náchylní na otravu týmto jedom, pretože ctižiadosť, ktorá sa chová falošne, vyháňa jednoduchosť.“* (L 21,44) Okrem toho sv. Ján vysvetľuje, ako byť pokorný v týchto bodoch *Listvice* (t.z. rebríka, po ktorom treba v pôste kráčať):

L 21,17 – *„Ak chceme byť skutočne pokorní, máme milovať toho, kto nás ponizuje. Nedá sa však vykoreniť, vždy nám bude hroziť, vždy sa proti nej bude treba biť.“*

L 21,5 – *„Ctižiadosť sa teší všetkým cnostiam. Napríklad: keď sa postím, som ctižiadostivý, ale keď sa skončím postiť, aby som*

skryl pred ľuďmi svoju zdržanlivosť, považujem sa za múdreho a opäť som ctižiadostivý. Oblečiem sa do dobrých šiat, som premožený ctižiadostivosťou, oblečiem sa do chudobných šiat, tiež som ctižiadostivý. Začnem hovoriť, ctižiadostivosť zvíťazí nado mnou, zmĺknem a opäť som ňou premožený. Akokoľvek by som hodil tento štvorrožec, vždy bude jeden osteň hore.“ Môžeme však voči nej získať citlivosť a poznanie, a bojovať s ňou.“

L 21,23 – „Ctižiadosť z tých, ktorých si vážia, robí pyšných a z tých, ktorými opovrhujú, robí zlopamätlivých.“

L 21,24 – „To, že je necnosť, ukazuje sa tak, že jej žiaci sa hnevajú, ak sa im nedarí získať slávu a pochvalu. A tak stratia tvár a žnú ešte väčšiu hanbu“ (ktorá im je v konečnom dôsledku na úžitok).

L 21,30 – „Aj my ju môžeme okradnúť, nie len ona nás. Je zlodejka, ale aj ona sa dá okradnúť nami, ak zmeníme zmysľanie.“

Kríž – znak lásky, víťazstva a súčasť pôstnych katechéz

V teológii kresťanského Východu sa *srdce* vníma v dvojakom význame: je centrom ľudského bytia a je miestom stretnutia človeka s Bohom. Srdce je miestom, kde sa všetky schopnosti zjednocujú, v ktorom sa celý človek sústreďuje a zároveň presahuje. Srdce teda nie je iba niečím skrytým v človeku, čo napomáha fyziologickým potrebám. Je intímnou realitou človeka, v ktorej si môže dovoliť v akomkoľvek stave nanovo hľadať cestu k Bohu. Vtedy sa stáva miestom extázy človeka, ktorý prekonáva svoje sebeckto a egoizmus. Srdce je miesto, kde je človek povoláný v milosti premieňať obraz na podobu, ako aj svoj život na život Krista.²¹ Tu nejde o vedu a bádanie, ide tu o prijatie toho, čo mal Boh pre nás od vekov pripravené a dal nám to ako najvyšší prejav svojej lásky k nám, keď poslal svojho jednorodeného Syna, aby nás spasil. Práve on – Ježiš Kristus sa stáva človekom, ktorý berie na seba ľudskú prirodzenosť, aby nám cez nástroj hanby a potupy ukázal Božiu všemohúcnosť.

Kríž je odkazom lásky Boha pre súčasnosť. Preto môžeme tvrdiť, že kríž k nám rozpráva stále nanovo a jeho význam charakterizuje už ap. Pavol v jednom zo svojich listov: „*Lebo slovo kríža je*

²¹ CAMPATELLI, M.: Srdce – reлектúra Východu aj pre Západ. In: HOSPODÁR, M. – MOJZEŠ, M.. (eds.): *Prínos kardinála T. Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov : GTF, 2011. s. 31 – 32.

bláznovstvom pre tých, čo idú do záhuby, ale pre tých, čo sú na ceste spásy, teda pre nás, je Božou mocou.“ (1 Kor 1,18) Kríž ako symbol našej spásy sa v prvých storočiach kresťanstva pre pohoršenie, ktoré vyvolával, takmer nepoužíval a nemohol byť predmetom umeleckého stvárnenia. Preto sa nahradzoval inými symbolmi, ako napr. kotvou, rybou alebo dobrým pastierom. Až keď sa kresťanstvo za Konštantínovej vlády stalo oficiálnym náboženstvom, aj kríž sa mohol stať znakom Kristovho víťazstva. Tento znak sa stáva obrazom a námetom mnohých poučení východných Otcov, ktorí ospevujú kríž, ba dokonca vidia v ňom ochranu, ako to predstavuje Tropár sviatku a pamiatky Svätého Kríža: „Spas ľud svoj, Pane, a požehnaj svoje dedičstvo. Daruj svätej Cirkvi víťazstvo nad nepriateľmi a svoj ľud ochraňuj svätým Krížom.“

Kríž ako ochranu predstavuje aj sv. Efrém Sýrsky v reči o Kristovom kríži ako záchrane ľudského pokolenia: *„Smrť šliapla na nášho Pána a on ju za to pošliapal ako cestu. Sám sa podrobil smrti a dobrovoľne ju podstúpil, aby smrť proti jej vôli zničil. Lebo náš Pán vyšiel s krížom na pleciach, keď to smrť chcela, ale na kríži vykrikol a vyviedol mŕtvych z podsvetia, hoci to smrť nechcela. Smrť ho zabila prostredníctvom tela, ktoré vzal na seba, ale on tou istou zbraňou vyhral boj nad smrťou. Božská prirodzenosť sa skryla za ľudskú a priblížila sa k smrti, ktorá zabila a bola zabitá. Smrť zabila prirodzený život a ju zasa zabil život nadprirodzený.*

A pretože smrť ho nemohla pohltiť bez tela a ani podsvetie ho nemohlo prehltnúť bez tela, prišiel k Panne, aby si od nej vzal voz a zaviezol sa do podsvetia. V tele, ktoré si vzal, vošiel do podsvetia, vylámал jeho pokladnice a poklady rozmetal. Prišiel teda k Eve, matke všetkých žijúcich. Ona je vinicou, ktorej ohradu otvorila smrť vlastnými Evinými rukami, aby ochutnala jej ovocie. Preto sa Eva, matka všetkých žijúcich, stala prameňom smrti všetkým žijúcim.

Tu sa však rozvila Mária, nová ratolesť, lepšia než stará ratolesť Eva a v nej prebýval nový život – Kristus. A keď sa smrť vo svojej pažravosti priblížila so svojou zvyčajnou istotou k nemu, v smrteľnom plode bol skrytý život ničiaci smrť. A keď ho smrť, nič netušiac, prehltla, oslobodil život a s ním mnohých.

Vznešený tesárov syn vztýčil svoj kríž nad podsvetie, ktoré všetko pohlcovalo a preniesol aj ľudské pokolenie do domu života. A tak, ako skrze drevo rajskeho stromu padlo ľudské pokolenie na najnižšie miesto, na dreve kríža prešlo do domu života. Do stromu teda, do

ktorého bol naštepený trpký výhonok, bol naštepený výhonok sladký, aby sme poznali toho, ktorému sa nemôže vzoprieť nijaké stvorenie. Sláva ti, že si postavil svoj kríž ako most nad smrťou, aby po ňom prechádzali duše z krajiny smrti do krajiny života. Sláva ti, že si si obliekol telo smrteľného človeka a urobil si ho prameňom života pre všetkých smrteľníkov.

Ty samozrejme žiješ; ved' tvoji vrahovia sa zachovali k tvojmu životu ako roľníci: zasiali ho totiž hlboko ako pšenicu, aby odtiaľ vzišiel a vzkriesil so sebou mnohých. Pod'ťe, obetujme svoju lásku ako veľkú a všeobecnú obeť! Pozdvihnime bohaté chválospevy a modlitby k tomu, ktorý priniesol svoj kríž Bohu na obeť, aby sme z nej boli všetci bohatí!"²²

Významnou osobnosťou ranokresťanskej katechézy zo 4. storočia bol aj sv. Cyril Jeruzalemský, ktorý začal svoj duchovný život ako mních. Neskôr bol vysvätený za diakona a kňaza. Biskup sv. Maximus mu zveril katechumenov – teda tých, čo sa pripravovali na prijatie krstu počas Veľkej soboty pred slávením Paschy. Mnohé katechézy, ktoré pre nich napísal, sa zachovali dodnes. Veľmi pekne a presvedčivo písal o Božích veciach, čo naplno využil ako biskup. Ako píše Cyril Vasil', Jeruzalemského „*katechézy poskytujú ukážku osobitnej metódy, ktorá sa zakladá na živom, posluchácky prítlačlivom spôsobe slovného prejavu, ktorý sa prispôsobuje intelektuálnej, morálnej i psychologickej situácii svojich poslucháčov, s praktickými odporúčaniami pre ich každodenný život.*"²³ Toto tvrdenie, že sv. Cyril neprehliada život poslucháčov, jasne vidieť aj v jednej z jeho katechéz, kde vníma a ponúka kríž, ktorý má byť radosťou aj v čase prenasledovania. V tomto duchu píše: „*Každý Kristov čin je chválou Katolíckej cirkvi, ale chválou chvál je kríž. Pavol bol o tom presvedčený, a preto hovorí: „Ale ja sa nechcem chváliť ničím iným, iba krížom Krista.*"

„Obdivuhodné bolo aj to, že slepý od narodenia dostal v Siloe zrak, ale čo je to, keď bolo na svete toľko slepcov?! Veľkou a nadprirodzenou vecou bolo vzkriesenie Lazára mŕtveho štyri dni. Ale túto

²² Sv. Efrém Sýrsky: Sermo de Domino nostro, 3-4. 9: Opera edit. Lamy, 1, 152-158. 166-168.

²³ VASIL', C.: Vysielanie pre gréckokatolíkov: Pôstne katechézy sv. Cyrila Jeruzalemského. In: http://sk.radiovaticana.va/storico/2010/03/21/vysielanie_pre_gr%c3%a9ckokatol%c3%adkov_p%c3%b4stne_katech%c3%a9zy_sv_cyrila/slo-366180 (12.03.2018)

milosť obsiahol iba on jediný. Čo to však je, keď bolo po celom svete toľko mŕtvych hriechmi?! Je obdivuhodné, že päť chlebov stačilo ako prameň pokrmu pre päťtisíc ľudí. Ale čo je to, keď toľkých po celom svete trápil hlad nevedomosti?! Je iste obdivuhodné oslobodiť ženu, ktorú satan držal osemnásť rokov spútanú. Ale čo to je, ak pozrieš na nás všetkých, čo sme boli spútaní reťazami svojich hriechov?!

No sláva kríža osvietila aj tých, čo boli slepí nevedomosťou, oslobodila aj všetkých, čo boli v zajatí hriechu a vykúpila všetkých ľudí na svete. Preto sa nehanbíme za Spasiteľov kríž, ale chváľme sa ním. Lebo hoci je slovo kríža pre Židov pohoršením a pre pohanov bláznovstvom, pre nás je spásou. Aj pre tých, čo idú do záhuby, je bláznovstvom, ale pre nás, čo sme na ceste spásy, je Božou mocou. Ved' to nebol obyčajný človek, čo za nás zomrel, ale Boží Syn, Boh, ktorý sa stal človekom. Ak už ten baránok, čo bol zabitý z Mojžišovho nariadenia, ďaleko odvracal ničiteľa, neoslobodil by Boží Baránok, ktorý sníma hriech sveta, oveľa účinnejšie od hriechov? Ak zachraňovala krv nerozumnej ovce, nezachráni oveľa skôr krv Jednorodného?

Ne vzdal sa života z donútenia, ani nebol násilím zabitý, ale dobrovoľne. Počuj, čo hovorí: „Mám moc dať svoj život a mám moc zasa si ho vziať.“ Teda zo slobodného rozhodnutia ide v ústrety umučeniu, raduje sa z vynikajúceho diela, teší sa na veniec, blahoželá si k spásu ľudí. Nehanbil sa za kríž, lebo on daroval svetu spásu. Ved' to nebol obyčajný človek, čo trpel, ale vtelený Boh, ktorý bojoval o odmenu za poslušnosť.

Nech nie je kríž tvojou radosťou iba v pokojných časoch; ale aj v čase prenasledovania maj tú istú vieru, aby si nebol v čase pokoja Ježišovým priateľom a v čase bojov nepriateľom. Teraz prijímaš odpustenie svojich hriechov a štedré milosti duchovných darov od svojho kráľa. Keď sa strhne bitka, odhodlane bojuj za svojho kráľa. Ježiš bol za teba ukrižovaný, hoci sa ničím neprevinil. A ty by si nechcel byť ukrižovaný za toho, ktorý sa dal za teba pribiť na kríž? Nie ty jemu robíš milosť. Ved' si ju prv dostal. Ty vraciaš milosť, keď splácaš dlh tomu, ktorý bol za teba na Golgote ukrižovaný.“

Tak ako to bolo v časti o vnímaní a účinkoch pôstu u sv. Jána Zlatoústeho, aj teraz možno v učení tohto svätca nájsť mnohé inšpirácie v opise starého človeka – Adama a nového človeka Krista. Zároveň však ide o predstavenie ženy – Evy, ktorá pripravila ľudstvu záhuby a Márie – matky Krista, ktorá obnovuje spásu človeka

skrze svojho Syna. Sv. Ján píše takto: „*Videl si obdivuhodné víťazstvo? Videl si veľký čin na kríži? Môže byť niečo ešte obdivuhodnejšie? Budeš ešte viac žasnúť, keď si všimneš spôsob tohto víťazstva. Čím diabol zvíťazil, tým ho Kristus porazil. Vzal jeho vlastné zbrane a nimi ho premohol. Počúvaj, ako Panna, drevo a smrť boli znaky našej porážky. Panna bola Eva, lebo ešte nepoznala muža, drevo bol strom a smrť bol Adamov trest. A pozri, zasa Panna, drevo a smrť: znamenia porážky sa stali znakmi víťazstva. Namiesto Evy je Mária, namiesto stromu poznania dobra a zla strom kríža a namiesto Adamovej smrti Kristova smrť. Vidíš, čím zvíťazil, tým bol porazený!*

Pri strome diabol zničil Adama, na strome Kristus premohol diabla. To prvé drevo posielalo do podsvetia, toto druhé však odtiaľ vyvolalo tých, čo sa ta dostali. Ďalej, prvé drevo zahabilo oklamaného a nahého človeka, toto druhé všetkým vo výške ukázalo nahého víťaza. Prvá smrť odsúdila tých, čo sa po nej narodili, táto smrť zobudila aj tých, čo sa narodili pred ňou. „Kto vyrozpráva mocné skutky Pánove?“ Smrť nás urobila nesmrteľnými: toto je veľký čin kríža. Pochopil si toto víťazstvo? Rozumieš aj spôsobu tohto víťazstva? Teraz pozri, ako sa toto víťazstvo zrodilo bez našej námahy a bez nášho potu. My sme krvou nesfarbili zbrane, nestáli sme v šíku, neboli sme ranení, ani sme nevideli boj, a predsa sme zvíťazili; bojoval Pán, veniec sme dostali my. Keď sme teda zvíťazili, spievajme dnes radostným hlasom víťazné piesne ako vojaci; oslavujme Pána: „Smrť pohltilo víťazstvo. Smrť, kde je tvoje víťazstvo? Kdeže je tvoja osteň, podsvetie?“

Na kríži sa nám zrodili tieto slávne činy: kríž je víťazné znamenie proti diablu, meč proti hriechu, ktorým Kristus prebodol hada; kríž je Otcova vôľa, sláva jednorodeného, plesanie Ducha, hrdosť anjelov, istota Cirkvi, Pavlova chvála, ochrana svätých a svetlo celého sveta.

Zoznam použitej literatúry

- BASILIIUS: 1. Homilie über das Festen. In: HEILMANN, A. (ed.): *Texte der Kirchenväter*. Kösel-Verlag. München, 1964.
- CAMPATELLI, M.: Srdce – reлектúra Východu aj pre Západ. In: HOSPODÁR, M. – MOJZEŠ, M. (eds.): *Prínos kardinála T. Špidlíka k poznaniu teológie a spirituality kresťanského Východu*. Prešov : GTF, 2011.

- CASSIANUS, J.: Von der Einrichtung der Klöster. In: BECK, C.H.: *Mönchtum, Orden, Klöster*. München : Beckreihe, 1993.
- CHRYSOStOMUS, J.: Homilien zur Genezis. In: HEILMANN, A. (ed.): *Texte der Kirchenväter*. Kösel-Verlag. München, 1964.
- JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae (čl. 1)*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1993.
- POSVÄTNÁ KONGREGÁCIA PRE KLÉRUS: *Všeobecné katechetické direktórium*. Bratislava : Saleziánske katechetické stredisko, 1992.
- REDEMPTORISTI: *Večiereň na nedele a sviatky*. Michalovce : Vydavateľstvo Misionár, 2010.
- SCHMEMANN, A.: *Veľký pôst. Cesta k Pasche*. PBF UPJŠ v Košiciach, 1996.
- SV. EFRÉM SÝRSKY: Sermo de Domino nostro, 3-4. 9: Opera edit. Lamy, 1, 152-158. 166-168.
- ŠKOVIERA, A.: *Večiereň – modlitba Cirkvi*. In: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/klk/vecieren.html> (08.04.2017).
- ŠPIDLÍK, T.: *Spiritualita kresťanského východu*. Rím – Velehrad : Kresťanská akadémia, 1983.
- TIRPÁK, P.: Katechéza detí a mládeže vo farskom a rodinnom spoločenstve. In: TIRPÁK, P. – PAĽA, G. (eds.): *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012.
- TYMO, M.: Analýza prameňov byzantskej hymnografie ako kľúč k obrozeniu a rozvoju liturgickej modlitby Cirkvi. In: BOHÁČ, V. – MOJZEŠ, M. – FEJERČÁKOVÁ, O. – ANDREJČÁKOVÁ, P. – TKÁČ, M. (eds.): *Ad fontes liturgicos III. Liturgické hnutie ako dôsledok návratu k liturgickým prameňom*. Prešov : GTF PU, 2012.
- VASIĽ, C.: *Vysielanie pre gréckokatolíkov: Pôstne katechézy sv. Cyrila Jeruzalemského*. In: http://sk.radiovaticana.va/storico/2010/03/21/vysielanie_pre_gr%c3%a9ckokatol%c3%adkov_p%c3%b4stne_katech%c3%a9zy_sv_cyrila/slo-366180 (12.03.2018).

Moje vzory – rok výročí prešovskej arcieparchie (Praktická ukážka na II. stupni ZŠ a OGY)

Vlastimil Bajuzík

Abstrakt: Mladý človek dnešnej doby potrebuje príklad a vzor pre svoj život, nielen tu na zemi, ale hlavne pre večný život. Vyučovací proces nám ponúka priestor, ktorý je potrebné zodpovedne a aj zmysluplne využiť k tomuto vznešenému cieľu. Táto pripravená vzorová hodina dáva priestor k tomu, aby žiak pochopil pojem jedinečnosti, osobnosti a veľkosti človeka ako Božieho stvorenia. Spoznal a prijal odkaz života osobnosti v Cirkvi a spoločnosti, ktoré ako vzory, pozitívne ovplyvnili resp. ovplyvnia náš život a oboznámil sa s dielom, životom a odkazom osobnosti počas 200-ročnej existencie prešovského biskupstva.

KTúčové slová: Jedinečnosť. Osobnosť. Príklad. Vzor. Nasledovanie.

Abstract: Present young man needs an example and a pattern for his life, not only here on earth, but also for the eternal life. The learning process provides us with a space that we need to use responsibly and meaningfully to this noble goal. This prepared model lesson makes space for the student to understand the concept of uniqueness, character and the greatness of man as God's creation. He should also recognize and accept the heritage of the life of the personalities in the Church and the society, which as models, positively influenced, respectively will affect our lives and become familiar with the work, life and personalities linked to the Prešov Bishopric during its 200 years of existence.

Key words: Singularity. Personality. Example. Pattern. Succession.

Ukážka prípravy na vyučovaciu hodinu

Škola: Základná škola / Osemročné gymnázium

Trieda: 9/IV.

Predmet: Katolícke náboženstvo (Východný obrad)

Tematický celok: Zodpovednosť za seba

Téma: Moje vzory

Typ vyučovacej hodiny: kombinovaná (motivačná, výkladová)

Organizačná forma: skupinová

Vyučovacie metódy: rozhovor, obrázkový test, vysvetľovanie, výklad, praktické opakovanie

Medzipredmetové vzťahy: dejepis

Pomôcky: Učebnica str. 25-28, pracovný zošit, Sväté písmo, interaktívna tabuľa, dataprojektor, internetové pripojenie.

Priebeh hodiny

1. etapa (organizačná): 5. min

Modlitba

Zápis do triednej

Kontrola prítomnosti

Kontrola DÚ

Opakovanie učiva

2. etapa (expozičná): 10. min

Oznámenie novej témy – Moje vzory. Diskusia o tom, kde ich hľadáme, kde ich nájdeme, ktoré osobnosti obdivujeme, ktoré sme možno stretli. Na začiatku si musíme uvedomiť **svoju existenciu**. Žijem, to je dôkaz mojej existencie. Poznám deň svojho narodenia, adresu kde bývam, školu, ktorú navštevujem. Poznajú ma moji rodičia, súrodenci, spolužiaci, priatelia. Ja poznám a spoznávam ľudí v svojom okolí.

Pozorne prečítame text: *Nato Boh povedal: "Urobme človeka na náš obraz a podľa našej podoby! Nech vládne nad rybami mora i nad vtáctvom neba i nad dobytkom a divou zverou a nad všetkými plazmi, čo sa plazia po zemi!" A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na Boží obraz ho stvoril, muža a ženu ich stvoril. Potom Pán, Boh, povedal: "Nie je dobre byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná." Keď Pán, Boh utvoril z hlíny všetku poľnú zver a všetko nebeské vtáctvo, priviedol ho k Adamovi, aby videl, ako by ho nazval, lebo ako ho nazve, také bude jeho meno. A nazval Adam menom všetok dobytok, všetko nebeské vtáctvo a všetku poľnú zver. Ale pomoc, ktorá by mu bola podobná, nenašiel. Tu Pán, Boh, dopustil na Adama tvrdý spánok a keď zaspal, vybral mu jedno rebro a jeho miesto zaplnil mäsom. A z rebra, ktoré vybral Adamovi, utvoril Pán, Boh, ženu a priviedol ju k Adamovi. Vtedy Adam povedal: "Toto je teraz kosť z mojich kostí a mäso z môjho mäsa; preto sa bude volať mužena, lebo je vzatá z muža." Preto muž opustí svojho otca i svoju matku a prilipne k svojej manželke a budú jedným telom. A obaja, Adam i jeho žena, boli nahí a nehanbili sa jeden pred druhým.¹*

Boh nás stvoril z lásky, On nás nepotreboval – my potrebujeme Jeho. Každý z nás je jedinečný a neopakovateľný. Máme svoje

¹ Gn 1,26-27; Gn 2,18-25

koníčky, záľuby, schopnosti, talenty, životný štýl. Sme neopakovateľné obrazy Božej lásky a **sme pozvaní k zodpovednému formovaniu našej osobnosti** v kontexte viery v Boha.

Prezentácia „**Obrázky osobnosti**“ (*Za pomoci diaprojektora resp. interaktívnej tabule odprezentovať pripravené obrázky známych ľudí podľa vlastného výberu. (návrh podľa vlastného uváženia - vid' – „Výber osobnosti“, obr. 1 a „Výber osobnosti II. obr. 2)*

Otvorene diskutovať o prezentovaných ľuďoch na obrázkoch : kto to je a čím je výnimočný, čím sa preslávil, čo vykonal (*použil som podobizne umelcov, spevákov, zločincov, predstaviteľov Cirkvi, biskupov, kňazov, hrdinov.... – vybrať oblasti života, kde by sa dalo poukázať na pozitíva a negatíva jednotlivých vybratých osobnosti.*)

3. etapa (fixačná): 20. min

V diskusii sa snažiť o objavenie významu týchto osobností (pozitívny – negatívny). Ktoré svedectvo života predstavenej osoby nás oslovilo a čím ? Koho spoznáваме na obrázkoch, čo o nich môžeme povedať, aký asi boli vo svojej dobe v ktorej žili, ako tieto osoby, využili svoje schopnosti, talent, vieru, poslušnosť, trpezlivosť, oddanosť Cirkvi v službe lásky iným – nám ? Vzory nás ovplyvňujú od detstva ak by sme mohli, **kým by sme chceli byť**, alebo život koho sa nám páči , koho v svojom živote som sa snažil už napodobniť (boli to rodičia, spolužiaci, herci, speváci, športovci, celebrity) Má svedectvo ich života hodnotu pre náš život a tento svet ? Aké ? Je morálne dobré, zhoduje sa s kresťanskou morálkou , je to dobrý a Bohumilý život ? Našou úlohou je byť pre iných ikonou Krista a svoju originalitu žiť v nasledovaní Krista.

Pozorne prečítame text : ***Nech tak svieti vaše svetlo pred ľudmi, aby videli vaše dobré skutky a oslavovali vášho Otca, ktorý je na nebesiach.***²

Aj Boh nám poslať do cesty ľudí vydávajúcich svedectvo viery a dobrých skutkov³.

Pri príležitosti 200 – tého výročia vyhlásenia Prešovskej eparchie poukážeme aj na osobnosti, ktoré tvorili dejiny PE. Spoznávané osobnosti na prezentovaných obrázkoch, ktoré sú spojené s výročím Prešovskej archieparchie? Hovoria vám niečo tieto me-

² Mt. 5,16

³ YOUCAT, Bratislava, Karmelitánske nakladateľstvo, 2011, str.82

ná resp. počuli ste ich už niekedy : Gregor Tarkovič, Alexander Duchnovič, Mikuláš Rusznák, Ján Murín, Emil Korba, Nikefor Petraševič, Jozef Kniežo, ...

Je zodpovedné prehodnocovať ponuku kresťanských vzorov (*poukázat na svätých a blahoslavených našej Cirkvi, ako ovplyvnili tieto ľudia náš život , ako ovplyvnili tieto ľudia život v našej Cirkvi*). Za všetkým boli ľudia a všetci svojou schopnosťou prispeli k tomu, aby sme v dejinách našej Cirkvi videli ľudí, ktorí svojím životom vydali svedectvo viery.

4. etapa (diagnosticko-aplikačná): 7. min

Masmédia, reklama a aj tento svet nám predstavujú rôzne „vzory pre život“. Je dobré mať vzory, ale nie je dobre bezmyšlienkovito ich napodobňovať, lebo nie všetko osoží. V našej Cirkvi , ktorá oslavuje 200. výročie zriadenia aj dnes vidíme stopy a plody tých, ktorým bol Kristus vzorom, ochotne ho nasledovali a plnili Jeho vôľu. Mať vzor svätosti a nasledovať ho je zodpovedným prijatím svojej osobnej zodpovednosti.⁴

5. etapa (záverečná): 3. min

Domáca úloha: Odpovedaj na otázky v učebnici str. 28,
Predstavenie osobností na budúcej hodine – rok výročí Prešovskej archieparchie.
Modlitba

Zoznam použitej literatúry

BAJUŽIK V.: *Zodpovednosť človeka. Učebnica katolíckeho náboženstva pre 9. roč. ZŠ (Východný obrad)*. Trnava : SSV, 2017.

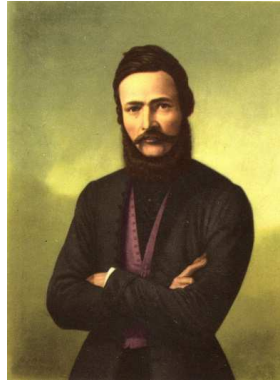
<http://www.wikipedia.org> (zdroj obrázkov v prílohe)

SVÁTE PÍSMO, Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.

YOUCAT, Bratislava : Karmelitánske nakladateľstvo, 2011.

⁴ BAJUŽIK V. : *Zodpovednosť človeka, Učebnica katolíckeho náboženstva pre 9. roč. ZŠ VO, Trnava, SSV, 2017, str. 27*

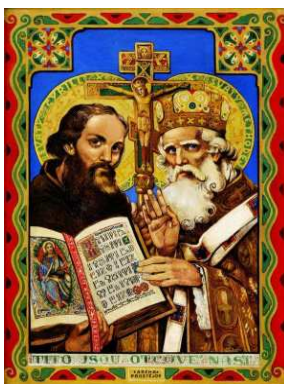
PRÍLOHA

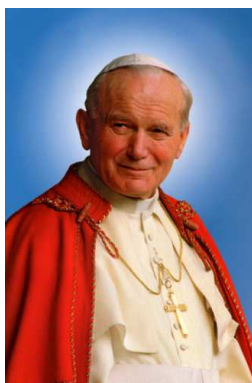

Príloha – Výber osobnosti I. : Obr. 1

Príloha- Výber osobnosti II. : Obr. 2

Przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej w wychowaniu religijnym Marii Montessori

Natalia Walkowiak

Abstrakt: Celem artykułu jest przybliżenie sposobu przygotowania dzieci do przyjęcia Pierwszej Komunii Świętej w systemie pedagogicznym Marii Montessori. Kluczowym elementem dla włoskiej pedagog stało się odkrycie przez nią nowego dziecka, co pozwoliło na zbudowanie nowego systemu, w którym zawarta została idea zaspokojenia wszystkich potrzeb wychowanka niezbędnych do prawidłowego rozwoju. Mimo iż sama M. Montessori nie opracowała w całości wychowania religijnego, jej ogólna wizja została rozszerzona przez Sofię Cavalletti i nazwana Katechezą Dobrego Pasterza. Sposób pracy dzieci z materiałami katechetycznymi podczas przygotowania dalszego i bliższego do sakramentów w owym systemie, przyczynia się do lepszego przyswajania wiedzy i przeżywania usłyszanych treści.

Słowa kluczowe: Maria Montessori. Sofia Cavalletti. Wychowanie religijne. Pierwsza Komunia Święta.

Abstract: The aim of the paper is the analysis of the method of preparing children for the First Holy Communion in Maria Montessori's pedagogical system. A key element for the Italian educator was the discovery of a new child, that allowed her to build a new system where the idea of satisfying all the needs necessary for the pupil's proper development was included. Although M. Montessori did not elaborate the entire religious education system, her general vision was extended by Sofia Cavalletti and called Catechesis of the Good Shepherd. The idea of children activities experimenting with catechetical materials during the indirect and direct sacramental preparation contributes to the better acquisition of knowledge and experiencing the verbal content.

Key words: Maria Montessori, Sofia Cavalletti, religious education, First Holy Communion.

Postać Marii Montessori jest znana w wielu krajach świata. Jej myśl pedagogiczna została wyróżniona także przez licznych papieży. Jan Paweł II, podczas swojego przemówienia zatytułowanego *Kultura potrzebuje kobiecego geniuszu* w 1995 roku, przypomniał, że dokonane przez włoską pedagog odkrycie *nowego dziecka* pozwoliło na stworzenie oryginalnego systemu wychowawczego

przez co „Montessori doskonale reprezentuje liczne kobiety, które wniosły ważny wkład w postęp kultury”¹.

Celem artykułu jest próba przedstawienia sposobu przygotowania dzieci do Pierwszej Komunii Świętej w placówkach montessoriańskich. W niniejszym opracowaniu zostanie ukazana najpierw wizja *nowego dziecka* Marii Montessori, następnie charakterystyka wychowania religijnego w ramach jej pedagogiki. Na końcu nastąpi zaprezentowanie przygotowania dalszego i bliższego do przyjęcia sakramentów: pokuty i pojednania oraz Eucharystii w owym systemie.

Nowe dziecko M. Montessori

M. Montessori uważała, że dziecko całkowicie różni się od człowieka dorosłego, ma inne potrzeby, cele działania, inne właściwości umysłu, inny jest rytm i tempo jego rozwoju. By mogło się właściwie rozwijać potrzebuje odpowiednio zorganizowanego otoczenia, a także ciszy rozumianej jako zmateriałizowane abstrakcje².

Włoska pedagog wyróżniała cztery etapy rozwoju człowieka, gdzie każdy z nich posiada wrażliwe fazy rozwoju. Najistotniejszym okresem w biografii jednostki jest dzieciństwo, ponieważ zachodzą w nim wszystkie podstawowe procesy twórcze nadające kształt osobowości. Następuje istotny wzrost i postęp zarówno w sferze ciała, jak i ducha. Stadium pierwsze według M. Montessori obejmuje dzieci od urodzenia do 6. roku życia. Jest to okres chłonnego umysłu, budowania charakteru i inteligencji. Ze względu na zachodzące w nim gwałtowne zmiany, badaczka wyróżniła w nim nieświadomą percepcję wrażeń (do 3. roku życia) oraz świadome gromadzenie doświadczeń (od 3. do 6. roku życia). Drugi podokres stanowi fundamentalne znaczenie. Występuje w nim polaryzacja uwagi umożliwiająca skoncentrowanie się na wykonywanym działaniu. Następnie cykl aktywności, na który składa się przygotowanie, praca główna oraz kontemplacja. Te trzy elementy pozwalają dziecku kolejno na wybór odpowiedniego przedmiotu

¹ “The name of Montessori is clearly representative of all women who have made important contributions to cultural progress”, JAN PAWEŁ II, *Culture needs women’s genius*, 6 sierpnia 1995 r., [w:] <http://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/JP950806.htm> (01.03.2018).

² Por. MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, Łódź: Palatum 2014, s. 251.

zainteresowania, skupieniu na nim swojej uwagi oraz dokonywaniu odkryć i poszukiwaniu związków między wiedzą posiadaną a zdobytą. Kolejny czynnik rozwoju w okresie świadomej percepcji wrażeń stanowi normalizacja. Jest to stan satysfakcji z wykonanego bez zakłóceń działania. Wyzwała on w zachowaniu dziecka radość oraz prowadzi do wyciszenia. W okresie chłonnego umysłu występuje także wrażliwa faza na język ojczysty, naukę czytania i pisanie, nabywania koordynacji ruchowej, oraz doskonalenia zmysłów³. Następne stadium, w którym zachodzą zasadnicze zmiany w rozwoju, występuje między 6. a 12 rokiem życia. Zdaniem włoskiej pedagog nie są one już tak gwałtowne jak w poprzedniej fazie, dlatego dzieci cechuje na tym etapie stabilność, odporność, wytrwałość i pewność siebie. Ten czas charakteryzuje się zmniejszoną ilością wrażeń zmysłowych, natomiast pojawia się szczególne zainteresowanie kulturą, rozumianą jako całokształt dorobku ludzkiego. Młody człowiek pragnie odkrywać świat, a potem dokładnie go zbadać i dowiedzieć się, jakie ma w nim swoje miejsce. Uaktywnia się jego wyobraźnia, myślenie abstrakcyjne, a koncentracja skierowana jest w stronę uczuć i norm moralnych, rozróżniania dobra i zła oraz poczucia sprawiedliwości⁴. Czas transformacji i dynamicznej fazy rozwoju stanowi przedostatnie stadium obejmujące wiek od 12. do 18. roku życia. Odznacza się poszukiwaniem własnej tożsamości, uwrażliwieniem na godność osobistą, stopniowego uniezależnienia się od rodziców, rozwojem seksualności, świadomości o własnym istnieniu oraz poczuciem odpowiedzialności za siebie i drugiego. Młodzież w tym okresie nazwana jest *dziećmi Ziemi* ze względu na zaangażowanie w świat i społeczeństwo. M. Montessori podkreślała, że nauka i wychowanie powinny być związane z pracą w bliskości z naturą. Kontakt z wiejskim otoczeniem, uprawa ziemi czy sprzedaż wytworzonych produktów stanowi drogę do zrozumienia mechanizmów rozwoju cywilizacji oraz umożliwia sprawdzenie własnych uzdolnień i siły.

³ Por. BEDNARCZUK B., *Dziecko w klasie Montessori. Odniesienia teoretyczne i praktyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 17n; GUZ S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole. Kształcenie i osiągnięcia dzieci*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2005, s. 21n.

⁴ Por. MONTESSORI M., *To Educate the Human Potential*, Amsterdam: Montessori-Pierson Publishing Company 2015, s. 4, BEDNARCZUK B., *Dziecko w klasie Montessori...*, dz. cyt., s. 23n.

Natomiast czwarte stadium przypadające na wiek od 18. do 24. roku życia to okres przygotowania do pracy zawodowej, nabywania dojrzałości społecznej oraz moralnej, a także czas ekonomicznej niezależności i wolności w kontaktach społecznych⁵.

M. Montessori była przekonana, że postęp w dziedzinie wychowania może nastąpić w skutek zmiany sposobu patrzenia na dziecko oraz stworzenia mu odpowiednich warunków do rozwoju. Jej zdaniem należy przygotować otoczenie, które będzie stanowić odzwierciedlenie Wszechświata w mikroświecie. Ma ono zostać tak skonstruowane, by spełniało rolę wychowawczą, a w której skład wejdą pomoce rozwojowe, zasady dotyczące sposobu tworzenia otoczenia i pracy z materiałami dydaktycznymi, oraz nauczyciel i zróżnicowana wiekowo grupa uczniów⁶.

Przygotowane otoczenie powinno być pomocne i odpowiadać potrzebom dzieci. Jego zorganizowanie ma pobudzać do działania i odpowiadać okresom szczególnej wrażliwości. Przejrzystość jego przestrzeni przejawia się poprzez wydzielenie w sali miejsc na materiały edukacyjne dotyczące różnych obszarów zajęć. Pierwotnie włoska pedagog dzieliła pomoce na kształtujące zmysły oraz abstrakcje. Ostatecznie zostały one posortowane na pięć grup: praktycznego życia, sensorycznego, językowego, matematycznego oraz wychowania kosmicznego. Każdy pomoc rozwojowa powinna uwzględniać pewne zasady. Zadaniem materiałów jest przyciąganie uwagi ucznia. Ich estetyka ma wzbudzać w wychowankach chęć sięgnięcia po nie i wykonanie danej aktywności. Ponadto mają być one ilościowo ograniczone, a więc występować w jednym egzemplarzu: „niesłusznie sądzi się, że najlepiej może się rozwijać dziecko mające jak najwięcej zabawek i środków pomocniczych. Wręcz przeciwnie, nieuporządkowana mnogość przedmiotów na nowo obciąża duszę chaosem i przygnębia ją poczuciem zniechęcenia”⁷. Ta zasada ma na celu również zachowanie ładu oraz możliwości doświadczenia niepowtarzalności przedmiotów.

⁵ Por. MONTESSORI M., *The Absorbent Mind*, Oxford: Clio Press 1992, s. 16, MIKSZA M., *Zrozumieć Montessori*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2014, s. 32–34.

⁶ Por. MIKSZA M., *Zrozumieć Montessori*, dz. cyt., s. 45n., 66.

⁷ MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, dz. cyt., s. 96.

Ważnym komponentem w odpowiednio przygotowanym otoczeniu jest umiejętność dokonywania samodzielnego wyboru aktywności przez młodego człowieka. Materiał dydaktyczny winny zajmować stałe miejsce w sali, skąd uczeń ma możliwość sięgnięcia po niego sam. Ponadto każda pomoc rozwojowa umożliwia samodzielne kontrolowanie błędów oraz uwzględnia izolację i stopniowanie trudności. Wybór zadania stosownie do swoich zdolności oraz możliwość przejścia od łatwiejszego do trudniejszego etapu, wyzwala w dziecku umiejętność obserwacji, analizy i oceny własnych dokonań, a także dzięki mechanizmowi samodzielnego korygowania błędów, bez pomocy nauczyciela, buduje w nim poczucie własnej wartości i odkrywania swoim słabych i mocnych stron⁸.

Ostatnimi elementami tworzącymi otoczenie są nauczyciel i jedna grupa dzieci składająca się z trzech roczników. Zdaniem autorki różnica wieku przypomina bardziej naturalne środowisko oraz wyzwala w uczniach chęć wzajemnej pomocy i współpracy, a ponadto sprzyja uczeniu się zgodnie z pojawiającymi się Wrażliwymi fazami rozwoju⁹. Natomiast nauczyciel nie jest głównym ogniwem wychowania, ale stanowi pewną składową: „dzieło wychowania podzielone jest między osobę dorosłą i otoczenie. Nauczyciela uczącego według starych metod zastąpiono sumą wielu złożonych czynników. Oznacza to, że wraz z nauczycielem współlistnieje wiele materiałów rozwojowych, które współpracują w kształceniu dziecka”¹⁰. Dlatego najważniejszym działaniem dorosłego w systemie Montessori winno być doprowadzenie wszystkich uczniów do normalizacji, a więc sytuacji, w której każdy z nich będzie potrafił wybrać taką pomoc rozwojową, by odpowiadała jego aktualnym potrzebom. Ponadto zadaniem wychowawcy jest przygotowanie i dbanie o otoczenie, pilnowanie by materiały zostały odłożone na swoje miejsce. Do niego należy przedstawienie sposobu pracy, pobudzenie ciekawości ucznia oraz zachęcanie do podejmowania aktywności. Nauczyciel przeprowadza indywidualne lekcje słowne, podczas których wychowanek poznaje nazwy i potrafi powiązać je z konkretnym przedmiotem oraz zapamiętać. Dodatkowo prowadzone są ćwiczenia ciszy, mające na celu wyp-

⁸ Por. GUZ S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole...*, dz. cyt., s. 24–30.

⁹ Por. MIKSZA M., *Zrozumieć Montessori*, dz. cyt., s. 84.

¹⁰ MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, dz. cyt., s. 132.

racowanie w dzieciach postawę wewnętrznego wyciszenia, koncentracji i uporządkowania. Dzięki nim następuje wyeliminowanie zbędnej aktywności, a także doskonalenie opanowywania emocji oraz ruchów przy wykonywaniu różnych czynności, tak by nie powodować hałasu. Kolejnym zadaniem spoczywającym na nauczycielu jest dogłębna obserwacja poczynañ uczniów oraz dokumentowanie ich. Dodatkowo ma on czuć nad samodzielną pracą i udzielać tylko niezbędnej pomocy. Ponadto powinien odznaczać się szacunkiem, być pokornym, cierpliwym oraz wyzbyć się wyniosłości i uprzedzeń wobec podopiecznych¹¹.

M. Montessori podkreślała, że otoczenie oraz wrażliwe fazy rozwoju mają istotne znaczenie dla właściwego budowania osobowości człowieka. Jeśli dziecko będzie wykonywać zadanie we właściwym, czasie przy pomocy odpowiednich materiałów rozwojowych, to osiągnie bardzo szybko postępy, których nie byłoby w stanie nadrobić, gdyby okres wrażliwy został przeoczony – dane ćwiczenie stałoby się już dla niego zbyt trudne lub nie przyniosłoby takiego entuzjazmu oraz pełni twórczości jak wcześniej.

Wychowanie religijne w systemie pedagogicznym M. Montessori

Głównym celem wychowania w pedagogice M. Montessori jest przygotowanie do życia, dlatego jego całościowe podejście powinno uwzględniać sferę religijną. Włoszka uważała, że religia tak samo jak język wypływa z natury ludzkiej i należy się ich uczyć podobną metodą, nie tylko przez poznawanie zasad, ale przede wszystkim dzięki przebywaniu w odpowiednim środowisku społeczno–kulturowym¹². Przeprowadzony w Barcelonie w 1915 roku eksperyment utwierdził ją w tym przekonaniu, kiedy zaobserwowała u dzieci potrzebę relacji z transcendencją: „ta mała istota, uważana za niemalże niezdolną do zrozumienia pojęć ponadnaturalnych, pokonuje tę przeszkodę, kiedy może poczuć się dzieckiem Bożym ugoszczonym z miłością w domu wielkiego Ojca

¹¹ Por. TAMŻE, s. 132–139, GUZ S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole...*, dz. cyt., s. 71–76, JORDAN J., *Cisza jako wartość*, [w:] *Edukacja w systemie Marii Montessori – wychowaniem do wartości*, red. M. Miksza, Łódź: Palatum 2014, s. 112.

¹² Por. SURMA B., *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2017, s. 81n.

Niebieskiego”¹³. Doświadczenie to spowodowało wzbogacenie jej koncepcji o wychowanie religijne. Nie podjęła się ona jednak całościowego jego opracowania. Skupiła się głównie na przygotowaniu odpowiedniego otoczenia oraz na wprowadzeniu dzieci w liturgię. Jej wizja stanowi fundament formacji religijnej, która została w późniejszym czasie rozwinięta i dopracowana przez Sofię Cavalletti i nazwana *Katechezą Dobrego Pasterza*.

M. Montessori uważała, że najlepszym miejscem do wzrastania w życiu duchowym jest kościół. Dziecko, by mogło skorzystać z pełnego bogactwa zawartego w nim, powinno poznać słownictwo, zrozumieć różne postawy, gest i symbole religijne. To przygotowanie do uczestnictwa w kościele miało odbywać się w szczególnym otoczeniu, nazwanym atrium. Wszystko w tym pokoju miało mieć wpływ na życie duchowe dziecka, gdzie uczucia religijne mogą się rodzić, być pielęgnowane, a wykonywane czynności i działania skoncentrowane na życiu oraz osobie Jezusa Chrystusa. Istotne w pracy było również wykorzystanie *lekcji ciszy* stosowanej powszechnie w montessoriańskich *Case dei bambini*. Włoska pedagog podkreślała, że cisza w atrium powoduje skupienie wewnętrzne, by pozostać w Domu Bożym i stanowi wprowadzenie do modlitwy i medytacji. Ponadto, uważała liturgię za fundament wychowania religijnego i dlatego należy uczynić ją dostępną dla dzieci poprzez objaśnianie znaków zawartych w obrzędach liturgicznych i sakramentach. Skupiła się ona głównie na mszy świętej, chrzcie i przygotowaniem do spowiedzi, co było związane z dekretem Piusa X dotyczącym udzielania wczesnej komunii świętej¹⁴.

Sofia Cavalletti podkreślała, że *Katecheza Dobrego Pasterza* opiera się na pedagogicznych założeniach M. Montessori, natomiast program i metoda prowadzenia wychowania religijnego zostały przez nią rozpatrzone i poszerzone w świetle badań własnych. Miała ona możliwość pracy z dziećmi i rozwijania owej koncepcji od 1954 do 2011 roku. Zgadzała się ze swoją poprzedniczką, że edukacja religijna powinna rozpocząć się już we wczesnym

¹³ MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, dz. cyt., s. 249.

¹⁴ Por. MONTESSORI M., *The Atrium or Children's Chapel*, [w:] *The Child in the Church*, red. E. M. Standing, Lake Ariel: Hillside Education 2017, s. 42–47, TAŻ, *I bambini viventi nella Chiesa, Note di educazione religiosa*, Neapol: Alberto Morano Editore 1922, s. 8.

dzieciństwie, i że do jej właściwego przebiegu potrzebne jest odpowiednie otoczenie. Wskazówki oraz materiały pozostawione przez M. Montessori związane z wychowaniem liturgicznym, m. in. miniaturowe przedmioty i stroje używane podczas sprawowania sakramentów, karty pracy stosowane do zapoznania z przebiegiem, gestami i modlitwami mszy świętej czy plansze dotyczące roku kościelnego, zostały przez nią dopracowane i zmodyfikowane ze względu na reformę posoborową. Niezmienna została wizja wprowadzania dzieci w rozumienie gestów i obrzędów liturgicznych¹⁵. Novum u S. Cavalletti było połączenie nauczania biblijnego z liturgią oraz opracowania szeregu materiałów rozwojowych związanych z Pismem Świętym, jak teksty Nowego Testamentu dotyczące bezpośrednio osoby Jezusa Chrystusa, wybranych przypowieści o królestwie Bożym, Dobrym Pasterzu wraz z zrekonstruowanymi małymi scenkami oraz figurkami przedstawiającymi poszczególne postacie umożliwiającymi samodzielne przepracowanie usłyszanego fragmentu, refleksji nad tekstami ze Starego Testamentu oraz taśm przedstawiających rozwój historii zbawienia¹⁶. Całe nauczanie katechetyczne S. Cavalletti zostało ugruntowane na metodzie znaków i przypowieści, której celem jest wychowanie do *przymierza* z Bogiem poprzez głoszenie Dobrej Nowiny oraz dzielenie się doświadczeniem religijnym. Dzięki temu dziecko ma możliwość przeżywania swojej relacji z Bogiem w atmosferze miłości i radości¹⁷.

Przygotowanie do przyjęcia sakramentów pokuty i pojednania oraz Eucharystii w systemie pedagogicznym M. Montessori.

M. Montessori oraz S. Cavalletti były przekonane, że wszelkie doświadczenie i formacja religijna we wczesnym dzieciństwie przyczyniają się do harmonijnego rozwoju na późniejszym etapie,

¹⁵ Por. TAŻ, *The Atrium or Children's Chapel*, dz. cyt., s. 51, CAVALLETTI S., *Materiali Montessori e materiali della catechesis*, [w:] TAŻ, *La catechesi del Buon Pastore. Antologia di testi scelti a cura di Francesca e Patrizia Cocchini*, Frascati: EDB 2015, s. 80n.

¹⁶ Por. CAVALLETTI S., *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2001, s. 80, 138, 184–186, TAŻ, *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 6 do 12 lat*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2003, s. 54–56.

¹⁷ Por. TAŻ, *La catechesi come „avventura”*, [w:] TAŻ, *La catechesi del Buon Pastore...*, dz. cyt, s. 47n.

dlatego też każda praca ucznia od początku jego przebywania w atrium stanowi już pośrednie przygotowanie do Pierwszej Komunii Świętej¹⁸. Jednym z najważniejszych materiałów katechetycznych w owej koncepcji stanowi model ołtarza. Zadaniem nauczyciela jest zaprezentowanie dzieciom w jakim sposób pracować z pomocą oraz przeprowadzenie lekcji słownej. Młody człowiek, który widzi takie same przedmioty jakie używane są podczas mszy świętej, tylko że w miniaturze, uczy się jak ustawiać je na małym ołtarzu, poznaje ich nazw i przeznaczenie. Podczas samodzielnej aktywności może dopasowywać do trójwymiarowych obiektów ich obrazki i napisy. Dodatkowo w osobnych prezentacjach dotyczących samych gestów liturgicznych, zaznajamia się z nimi wraz z ich modlitwami, przez co pogłębia swoją wiedzę na temat obrzędów liturgii. Kolejnym materiałem dydaktycznym jest kalendarz roku kościelnego. Korzystając z niego dzieci zdobywają informacje na temat jego okresów oraz głównych świąt: Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zesłania Ducha Świętego, a także uczą się kolorów liturgicznych przy pomocy miniaturowych ornatów dopasowując do nich nazwy¹⁹. Dodatkowym miejscem w atrium, pomagającym w spotkaniu z liturgią jest kącik chrzcielny, w którym młody człowiek wprowadzany jest w rozumienie i odczytywanie znaków i symboli związanych z tym sakramentem, a podczas pracy własnej ma możliwość zapalenia swojej świeczki od wielkiej świecy symbolizującej paschał i wsłuchania się w formułę chrztu świętego²⁰. Ostatnią prezentacją dotyczącą wychowania do liturgii jest synteza mszy świętej. Jej głównym celem jest skupienie uwagi na najważniejszych elementach związanych z Eucharystią oraz uzmysłowienie dzieciom, że są one ułożone według określonego porządku i stanowią modlitwę dziękczynienia za obecność Jezusa pod postaciami chleba i wina. Do zadań uczniów należy m.in. układanie kart według odpowiedniej kolejności oraz wyko-

¹⁸ Por. TAŻ, *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat*, dz. cyt., s. 197–199, MONTESSORI M., *I bambini viventi nella Chiesa...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁹ Por. MONTESSORI M., *La vie en Jésus-Christ*, [w:] TAŻ, *L' éducation religieuse. La vie en Jésus-Christ*, Paryż: Desclée de Brouwer 1956, s. 72n, 122n, CAVALLETTI S., COULTER P., ROJCEWICZ R., *The Eucharist Meeting the Good Shepherd*, [w:] *The Good Shepherd and the Child*, red; S. Cavalletti, P. Coulter, G Gobbi, S. Q. Montanaro, R. Rojcewicz, Chicago: Liturgy Training Publications 2013, s. 67–72.

²⁰ Por. CAVALLETTI S., *The Development of the Catechesis of the Good Shepherd*, Chicago: Liturgy Training Publications 2014, s. 18–20.

nanie własnego *mszału* poprzez odkalkowanie tekstów modlitw i obrazków, co ma prowadzić do usystematyzowania zdobytej wiedzy²¹.

Od samego początku opracowywania wychowania religijnego w montessoriańskim systemie edukacji, nauczanie liturgiczne zajmowało kluczowe miejsce. S. Cavalletti, dzięki swojej wieloletniej pracy z dziećmi, połączyła je ze Słowem Bożym przygotowując nie tylko szereg materiałów dydaktycznych, ale także tworząc metodę pracy stosowaną w przekazie treści biblijnych. Za centralne opowiadanie przyjęła ona przypowieść o Dobrym Pasterzu, gdzie motywem przewodnim jest ukazanie relacji miłości między Jezusem, a każdym człowiekiem. Dzieciom w pierwszej kolejności czytana jest perykopa, po której następuje wspólna medytacja nad usłyszonym fragmentem. Uczniowie zachęcani są do dialogu i odpowiedzenia na pytanie kim są owce. Po niej dokonywany jest pokaz materiału do indywidualnej pracy. Za jego pomocą dziecko może nie tylko przeczytać dany fragment Pisma Świętego, ale także opowiedzieć go własnymi słowami, korzystając z makiety owczarni i drewnianych figurek – Dobrego Pasterza i owiec, przez co samodzielne powtarza elementy przypowieści, które trafiają do niego różnymi kanałami sensorycznymi²². Istotny związek Biblii z liturgią udało się uchwycić S. Cavalletti przy użyciu dwóch prezentacji: *obecności eucharystycznej Dobrego Pasterza* oraz *Wieczernika*. Ten pierwszy materiał oddziałujący na zmysły ukazuje mały ołtarz, wokół którego stawiane są figurki owiec z poprzedniej pomocy dydaktycznej. Są one stopniowo zamieniane na postaci przedstawiające ludzi, a miejsce Dobrego Pasterza na stole pokrytym obrusem modelami pateny i kielicha. Zadaniem tej prezentacji jest zobrazowanie mszy świętej jako miejsca i czasu szczególnego spotkania z Jezusem pod postaciami chleba i wina, które zostaje później uzupełnione o perykopę dotyczącą Ostatniej Wieczerzy, a dzieci będą miały możliwość pracy z makietą wieczernika oraz figurkami Jezusa i dwunastu apostołów²³.

²¹ Por. MONTESSORI M., *La Sainte Messe*, [w:] TAŻ., *L' éducation religieuse...*, dz. cyt., s. 142–172, CAVALLETTI S., *Materiali Montessori e materiali catechesis*, dz. cyt., s. 80.

²² Por. CAVALLETTI S., *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat*, dz. cyt., s. 77–81.

²³ Por. Tamże, s. 97–99.

Kształtowanie postawy moralności w *Katechezie Dobrego Pasterza* odbywa się poprzez przedstawianie szeregu norm. W pierwszej kolejności, zdaniem S. Cavalletti powinno opierać się ono na przypowieściach o parenetycznym charakterze, m.in. miłosierdnym Samarytaninie, siewcy, czy uczty. Dopiero po samodzielnym ich przepracowaniu przez dzieci, następuje wprowadzenie uczniów w przykazanie miłości Boga i bliźniego, perykopę Kazania na Górze oraz Dekalog²⁴. Natomiast ostatnią istotną składową przygotowania pośredniego do sakramentów pokuty i pojednania oraz Eucharystii jest przedstawienie historii zbawienia, której główny cel stanowi podkreślenie trzech najważniejszy etapów w Bożym planie: stworzenia, odkupienia i paruzji. Ponadto zadaniem dzieci jest odkrycie prawdy o Bogu zapraszającym każdą osobę ludzką do współpracy, gdzie historia Królestwa Niebieskiego jawi się jako dzieje każdego człowieka. Stosowana pomoc dydaktyczna w postaci pięćdziesięciometrowej wstęgi pochodząca ze zbiorów M. Montessori została przekształcona i wzbogacona przez S. Cavalletti o wymiar eschatologiczny. Jej rozwijanie, któremu towarzyszy biblijne opowiadanie o stworzeniu świata, wraz z przedstawieniem perykop o narodzinach, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa oraz fragmentu z Apokalipsy świętego Jana dotyczącego powtórnego przyjścia Chrystusa, ma nie tylko wspomagać wyobraźnię dziecka na temat czasu i planu Boga, ale skłonić do refleksji i pocucia wdzięczności i radości za otrzymany dar bożego życia, a także odpowiedzialności za współtworzenie historii zbawienia²⁵.

Idea montessoriańskiego wychowaniu religijnym nie jest oparta na przekazie definicji, ale na zaoferowaniu dziecku impulsów do refleksji, medytacji oraz samodzielnego dochodzenia do prawd wiary. Gdy młody człowiek zda sobie sprawę, że przebywając i pracując w atrium zdobywa nie tylko wiedzę religijną, ale buduje swoją relację z Chrystusem i żyje w Kościele, następuje przejście do bezpośredniego przygotowania do I Komunii Świętej. Poprzedzone jest ono podjęciem odpowiedniej decyzji przez księdza, katechetę wraz z rodzicami o gotowości dziecka do przystąpienia

²⁴ Por. TAŻ, *The "Maria Montessori" School of Religion (Rome)*, [w:] MONTESSORI M., *The Child in the Church*, dz. cyt., s. 175, MONTESSORI M., *The Atrium or Children's Chapel*, dz. cyt., s. 54n.

²⁵ Por. CAVALLETTI S., *Cercando nei ricordi*, [w:] TAŻ, *La catechesi del Buon Pastore...*, dz. cyt., s. 72.

do sakramentów. Następnym elementem jest uroczysta deklaracja uczniów oraz wręczenie im egzemplarza Pisma Świętego. Spowiedź i msza pierwszokomunijna odbywają się podczas specjalnie zorganizowanych rekolekcji, które zostają poprzedzone pięcioma dodatkowymi spotkaniami. Pierwotnie dotyczyły one refleksji nad wyznaniem wiary, przykazaniami oraz sakramentami chrztu, pokuty i Eucharystii, i miały pełnić funkcję podsumowania pracy w atrium. Natomiast S. Cavalletti przeniosła ich elementy na czas rekolekcji, a spotkania przekształciła w rozważania nad poszczególnymi tekstami biblijnymi, gdzie motywem przewodnim jest przypowieść o krzewie winnym²⁶. Podczas pierwszych zajęć dzieci dowiadują się, że sam Jezus jest krzewem winnym, a wszyscy ludzie latoroślami. Katecheta skupia uwagę uczniów na pozytywnych aspektach przypowieści, co oznacza trwać w Chrystusie i przynosić owoce. Centralnym elementem jest ukazanie soku krzewu winnego jako źródła życia, które pochodzi od Chrystusa. Następnie akcent przeniesiony zostaje na negatywny wymiar perykopy, jak zwiędnięte liście oraz brak owoców, spowodowany przez grzech stanowiący zator, blokujący przepływ życiodajnego soku. Na kolejnych spotkaniach prezentowane są przypowieści o zagubionej owcy, drachmie i miłosiernym Ojcu. Dzięki nim uczniowie mogą odkryć dar przebaczenia i Bożego miłosierdzia, a także zachętę do nawrócenia. Wszystkie powyższe fragmenty stanowią podprowadzenie do rachunku sumienia, po którym omawiany jest obrzęd sakramentu pokuty i pojednania. Przy pomocy kart pracy dzieci poznają postawę, gesty oraz formułę rozgrzeszenia²⁷. Ostatnie spotkanie dotyczy perykopy o setniku z Kafarnaum, gdzie rozważana jest postawa *bycia błogosławionym* poprzez zaproszenie na ucztę przez Pana Jezusa²⁸. To bezpośrednie przygotowanie do sakramentów ma mieć wyjątkowy charakter. Podczas prowadzonych spotkań nie ma praktycznie miejsca na indywidualną pracę, natomiast jest to pora przeznaczona w

²⁶ Por. CAVALLETTI S., COULTER P., *Ways to Nature the Relationship with God*, Chicago: Liturgy Training Publications 2010, s. 89.

²⁷ Por. CAVALLETTI S., GOBBI G., *Io sono il buon Pastore. Guida per il Catechista. III anno*, Todi: Tau Editrice 2007, s. 51–56, TEŽ, *Io sono il buon Pastore. Guida per il Catechista. IV anno*, Todi: Tau Editrice 2009, s. 49–53.

²⁸ Por. CAVALLETTI S., *O Taste and See*, [w:] „Journals of the Catechesis of the Good Shepherd 1984–1997”, Chicago: Liturgy Training Publications 1998, s. 234n.

dużej mierze na refleksje i pogłębione medytacje nad usłyszonym Słowem Bożym.

Czas rekolekcji wychowankowie spędzają na wyciszeniu się oraz aktywności własnej. Każdego dnia uczniowie wybierają teksty czytane podczas codziennej mszy świętej, dekorują świece, wykonują kolaże oraz mają możliwość ponownej styczności z poznanymi wcześniej materiałami w atrium. Dzień przed pierwszą komunią odbywa się indywidualna spowiedź oraz odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Następuje przekazanie światła oraz białej szaty – alby, w której dziecko będzie przystępować na następny dzień do Eucharystii²⁹. Po celebracji Mszy Pierwszej Komunii Świętej jest wspólne świętowanie oraz moment wyciszenia i dziękczynienia za otrzymany dar. Sofia Cavalletti podkreślała, że czas uroczystości końcowych nie powinien być szczegółowo zaplanowany. Należy dać wychowankom przestrzeń na spontaniczność i możliwość rozkoszowania się tym wielkim wydarzeniem³⁰.

Przedstawiony sposób przygotowania dzieci do sakramentu pokuty i pojednania oraz Eucharystii stanowi ciekawą propozycję nie tylko dla montessoriańskich szkół, w których nauczanie religii prowadzone jest metodą *Katechezy Dobrego Pasterza*. Jej elementy mogą zostać wykorzystane podczas spotkań przy parafii oraz w tradycyjnym systemie edukacji. Taki sposób przedstawiania treści, gdzie uczeń może nie tylko usłyszeć ją, ale także doświadczyć różnymi zmysłami, ułatwia odkrywanie i zrozumienie przekazywanych wiadomości religijnych oraz ich przeżywanie. M. Montessori była świadoma, że jej koncepcja wychowania religijnego nie została dopracowana, mimo tego, doświadczenie które miała pozwoliło jej na zanotowanie spostrzeżenia: „Małe dzieci, którym nasza metoda pozwoliła być religijnymi i wolnymi w działaniach intelektualnych oraz pracy, pokazują, że są silnymi duszami, nad wyraz twardymi [...]. Są świadectwem tego, jak bardzo są swobodne i naturalne, odważne, jak wiele wiedzą, jaką mają wiarę w Boga – autora i kustosza życia”³¹. Dzięki późniejszemu zaangażowaniu S. Cavalletti w wychowanie religijne najmłodszych, ten

²⁹ Por. TAŻ, *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 6 do 12 lat*, dz. cyt., s. 161, TAŻ, *The Development of the Catechesis...*, dz. cyt., s. 50n.

³⁰ Por. TAŻ, *O Taste and See*, dz. cyt., s. 37n.

³¹ MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, dz. cyt., s. 252.

sposób przekazu wiary został rozbudowany i zachowany, a dla dzisiejszych katechetów może stanowić źródło wielu inspiracji.

Bibliografia

- BEDNARCZUK B., *Dziecko w klasie Montessori. Odniesienia teoretyczne i praktyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007.
- CAVALLETTI S., *Cercando nei ricordi*, [w:] CAVALLETTI S., *La catechesi del Buon Pastore. Antologia di testi scelti a cura di Francesca e Patrizia Cocchini*, Frascati: EDB 2015, s. 65–74.
- CAVALLETTI S., COULTER P., ROJCEWICZ R., *The Eucharist Meeting the Good Shepherd*, [w:] *The Good Shepherd and the Child*, red; S. Cavalletti, P. Coulter, G. Gobbi, S. Q. Montanaro, R. Rojcewicz, Chicago: Liturgy Training Publications 2013, s. 63–72.
- CAVALLETTI S., COULTER P., *Ways to Nature the Relationship with God*, Chicago: Liturgy Training Publications 2010.
- CAVALLETTI S., GOBBI G., *Io sono il buon Pastore. Guida per il Catechista. III anno*, Todi: Tau Editrice 2007.
- CAVALLETTI S., GOBBI G., *Io sono il buon Pastore. Guida per il Catechista. IV anno*, Todi: Tau Editrice 2009.
- CAVALLETTI S., *La catechesi come „avventura”*, [w:] CAVALLETTI S., *La catechesi del Buon Pastore. Antologia di testi scelti a cura di Francesca e Patrizia Cocchini*, Frascati: EDB 2015, s. 41–48.
- CAVALLETTI S., *Materiali Montessori e materiali della catechesis*, [w:] CAVALLETTI S., *La catechesi del Buon Pastore. Antologia di testi scelti a cura di Francesca e Patrizia Cocchini*, Frascati: EDB 2015, s. 79–83.
- CAVALLETTI S., *O Taste and See*, [w:] „Journals of the Catechesis of the Good Shepherd 1984–1997”, Chicago: Liturgy Training Publications 1998, s. 234–238.
- CAVALLETTI S., *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 3 do 6 lat*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2001.
- CAVALLETTI S., *Potencjał duchowy dziecka w wieku od 6 do 12 lat*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2003.
- CAVALLETTI S., *The Development of the Catechesis of the Good Shepherd*, Chicago: Liturgy Training Publications 2014.
- CAVALLETTI S., *The “Maria Montessori” School of Religion (Rome)*, [w:] MONTESSORI M., *The Child in the Church*, red. E. M. Standing, Lake Ariel: Hillside Education 2017, s. 167–178.

- GUZ S., *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole. Kształcenie i osiągnięcia dzieci*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2005.
- JAN PAWEŁ II, *Culture needs women's genius*, 6 sierpnia 1995 r., [w:] <http://www.ewtn.com/library/PAPALDOC/JP950806.htm> (01.03.2018).
- JORDAN J., *Cisza jako wartość*, [w:] *Edukacja w systemie Marii Montessori – wychowaniem do wartości*, red. M. Miksza, Łódź: Palatum 2014, s. 111–133.
- MIKSZA M., *Zrozumieć Montessori*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2014.
- MONTESSORI M., *I bambini viventi nella Chiesa. Note di educazione religiosa*, Neapol: Alberto Morano Editore 1922.
- MONTESSORI M., *La Sainte Messe*, [w:] MONTESSORI M., *L' éducation religieuse. La vie en Jésus-Christ*, Paryż: Desclée de Brouwer 1956, s. 129–200.
- MONTESSORI M., *La vie en Jésus-Christ*, [w:] MONTESSORI M., *L' éducation religieuse. La vie en Jésus-Christ*, Paryż: Desclée de Brouwer 1956, s. 59–125.
- MONTESSORI M., *Odkrycie dziecka*, Łódź: Palatum 2014.
- MONTESSORI M., *The Absorbent Mind*, Oxford: Clio Press 1992.
- MONTESSORI M., *The Atrium or Children's Chapel*, [w:] *The Child in the Church*, red. E. M. Standing, Lake Ariel: Hillside Education 2017, s. 41–57.
- MONTESSORI M., *To Educate the Human Potential*, Amsterdam: Montessori–Pierson Publishing Company 2015.
- SURMA B., *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2017.

Moje ruky pre druhého - spoločné dobro (Príprava vyučovacej hodiny pre I. ročník stredných škôl)

Stanislav Maloš

Abstrakt: Pôsobenie učiteľa náboženskej výchovy je veľmi potrebné a osožné, zvlášť v tejto dobe, keďže celý svet je zmodernizovaný. Na základe mojej praxe sa v dnešnej dobe ľudskosť vytráca, nielen medzi dospelými ale aj medzi deťmi. Každý jeden človek dostal dar od Boha, svojím spôsobom je jedinečný originál, má tu svoje miesto a spoluangažovanosť na vytváraní spoločného dobra. Vo svojej ukážke vyučovacej hodiny chcem poukázať na stálu aktuálnosť biblických skutkov milosrdenstva prostredníctvom delenia sa s ostatnými. DELIŤ SA neznamená dať z toho, čo mám navyše, ale znamená to, rozdeliť sa s tým, čo mám – aj s málom. Najväčším pokladom sú naše ruky, nimi dokážeme pomáhať aj vtedy, keď nemáme nič. Na koho ruky nezabudneme v Cirkvi? Kto nám ukazoval správny smer pri budovaní spoločného dobra v našej eparchii? Gréckokatolícka cirkev zažila neraz kalich horkosti, zvládla to s Božou pomocou a vďaka takým služobníkom Ježiša Krista, akými boli a sú biskupi prešovského biskupstva. Ich obetavosťou a zásluhou v dnešnej dobe je rok 2018 jubilejným rokom 200. výročia prešovského arcibiskupstva.

Kľúčové slová: Príprava na vyučovaciu hodinu. Dobro jednotlivca a dobro spoločnosti. Boháč a Lazár. Skutky milosrdenstva. Delenie sa. Ruky pre iného. Obetavosť našich biskupov. 200. výročie prešovského arcibiskupstva.

Abstract: The work of a Religion teacher is very necessary and desirable, particularly at this time, as the whole world is modernized. Based on my practice, humanity is now disappearing not only among adults but also among children. Every single person has received gifts from God, in their own way they are a unique original, they have their place and co-engagement to create a common good. In my teaching lesson, I want to point to the always current biblical deeds of mercy through sharing with others. Sharing does not mean to give away what I have extra, but it means to share what I have - even with little. The greatest treasure is our hands, we can help with them even when we have nothing. Whose hands did we not forget about in the Church? Who showed us the right direction in building the common good in our eparchy? The Greek-Catholic Church has experienced many times the cup of strife, yet has overcome with God's help, and thanks to those ministers of Jesus Christ who were and are bishops of the diocese of Prešov. Their dedication and merit is this year, 2018, the 200th anniversary of the Archdiocese of Prešov.

Key words: Preparation for teaching lessons. The good of the individual and of the society. The rich and Lazarus. Deeds of mercy. Sharing. Hands for another. The sacrifice of our bishops. 200th anniversary of the archdiocese of Prešov.

Príprava na vyučovaciu hodinu

Škola: Stredná škola

Trieda: 1.ročník

Tematický celok: Ľudskosť

Téma vyučovacej hodiny: Moje ruky pre druhého. Salus communis - spoločné dobro

Cieľ hodiny :

Kognitívny: Konkretizovať formy angažovanosti jednotlivca, spoločnosti, štátu, medzinárodnú angažovanosť v spoločnom dobre

Afektívny: Zhodnotiť a oceniť potrebu a dôležitosť podieľania sa človeka na spoločnom dobre. Uvedomiť si význam delenia sa.

Psychomotorický: Formovať postoj osobnej zodpovednosti za spoločné dobro. Osvojovať si konkrétne spôsoby podieľania sa na spoločnom dobre. Formovať postoj delenia sa s inými.

Pomôcky: pojmová mapa, pracovný zošit, skutky milosrdenstva, Sväté Písmo, prezentácia na USB.

Metódy: zamyslenie, pojmová mapa, rozhovor, práca s pracovným zošitom, tvorba plagátu, práca s biblickým textom

Stratégia vyučovacej hodiny: vysvetľujúca, problémová, praktická, kombinovaná, expozičná.

Úvod

Učiteľ uvedie príbeh zo života otcov púšte, vysvetlí súvis s témou spoločného dobra. Istý vinár priniesol sv. Makariovi zrelé hrozno. Starec ho chcel ochutnať, ale spomenul si na mnícha, ktorý neďaleko ťažko pracoval, preto mu ho radšej poslal. Ten však daroval hrozno nemocnému mníchovi, a ten ho zasa inému. Nakoniec sa hrozno vrátilo opäť k Makariovi. Ten zaplakal a d'akoval Bohu, že medzi mníchmi trvá stále bratská láska. Človek nemá pozeráť len na seba, ale ma mať srdce otvorene pre iných.

Väčšina z nás vie viac o vlastnení ako o bytí. Vlastnenie sa vzťahuje na veci a veci sú opísateľné, pevné. Bytie sa týka skúseností a ľudská skúsenosť je v princípe neopísateľná. Nedokážeme verne opísať výraz záujmu, nadšenia, lásky, nenávisti či egoizmu. Podstatným znakom bytia je schopnosť rásť, rozkvitať, milovať, vystúpiť zo seba, zaujímať sa, vidieť, načúvať a dávať.

A. Motivácia - pojmová mapa, učiteľ má pripravenú na USB, interaktívna tabuľa, žiaci odpovedajú na dané otázky formou diskusie:

Aký vplyv má spoločné dobro na jednotlivca? Čo patrí do spoločného dobra? Čoho sa to týka? Kto sa podieľa na vytváraní spoločného dobra? Kto je zodpovedný za vytváranie spoločného dobra? Ako sa prejavuje vytváranie spoločného dobra v rodine a v spoločnosti?

Prečo výchova v rodine a v spoločnosti prostredníctvom školy hovorí o potrebe účasti jednotlivca na vytváraní spoločného dobra? Čo je viac dobro jednotlivca, či dobro spoločnosti? Aký je medzi nimi vzťah? Aká je hierarchia hodnôt medzi dobrom jednotlivca a dobrom spoločnosti?

Prečo sa krajiny spájajú a vytvárajú systém spoločného dobra v Európe a v celom svete?

Čo hovorí o spoločnom dobre Cirkev? Ako sa Cirkev podieľa na vytváraní spoločného dobra?

Spoločné dobro – charakteristika vo všeobecnosti – učiteľ

Základným princípom, ktorému sa dnes chceme venovať je princíp spoločného dobra. Tento princíp zahŕňa v sebe širokú škálu požiadaviek, ktoré sú nasmerované pre dobro každej ľudskej osoby.

Základnú definíciu spoločného dobra môžeme prebrať z náučky Druhého vatikánskeho koncilu, ktorý vyhlasuje, že ide o „súhrn tých podmienok spoločenského života, ktoré tak spoločenským, ako aj jednotlivým členom umožňujú plnšie a ľahšie dosiahnuť vlastnú dokonalosť“.

Dnes by sme mohli vidieť realizáciu princípu spoločného dobra predovšetkým v rešpektovaní a uskutočňovaní základných ľudských práv. V tomto zmysle musí podčiarknuť skutočnosť, že pre dosiahnutie spoločného dobra nestačí angažovanosť niektorých, ale je nevyhnutná participácia všetkých ľudí.

Ústavou zabezpečené ľudské práva: sloboda slova, vierovyznania, právo na život, osobnú slobodu a bezpečnosť, slobodu prejavu, svedomia, spoločovania, právo zhromažďovania a iné.

B. Rozhovor – Učiteľ položí žiakom otázky a nakreslí na tabuľu siluetu človeka, šípky smerujúce od postavy predstavujú, čím

človek prispieva k spoločnému dobru, žiaci vo dvojiciach uvádzajú príklady angažovanosti jednotlivca v spoločnom dobre.

Čo je angažovanosť človeka voči človeku v núdzi? Pomoc ľudí dobrej vôle, empatia, almužna, milosrdenstvo, sociálna starostlivosť, sociálna politika, zákonná povinnosť, ľudskosť, sociálne cítenie, pomoc v núdzi, dobré skutky, charita, ľudská zrelosť, prosociálnosť, vcítenie sa do potrieb druhého, zľutovanie, humanita, solidarita a dobrovoľná angažovanosť.

Čo všetko čerpáme zo spoločného dobra? Od narodenia po starobu, čo čerpá dieťa, rodina dospelý človek, starý človek? Šípky smerujúce k postave predstavujú, čo človek čerpá zo spoločného dobra.

Angažovanosť spoločnosti: zdravotníctvo, sociálne dávky pre starých, chorých, invalidov, starostlivosť o telesne a mentálne, duševne postihnutých, ústavou zabezpečené ľudské práva, sloboda slova, vierovyznania, ochrana pitných zdrojov v krajine, pracovné príležitosti, vzdelanie, podpora v nezamestnanosti, starostlivosť o rodinu, rodičovský príspevok, rodinné prídavky, posmrtná pieta k mŕtvemu telu, pochovávanie mŕtvych, bezdomovcov, cudzincov, cintoríny a krematóriá.

Medzinárodná angažovanosť: lekári bez hraníc, misijné stanice cirkvi, ochrana turistov, cudzincov, utečencov, pôvodného obyvateľstva, ochrana väzňov svedomia, polit. väzňov, vrátenie studní v rozvojových krajinách, rozvoj chudobných krajín, vzdelanie domáceho obyvateľstva - školy, sirotince, vysielanie učiteľov, zmierňovanie hladomoru, humanitárne konvoje, prevoz ostatkov do domoviny, vojenské cintoríny.

HLAVNÁ ČASŤ

1. Práca s textom (Mt 25,31-46; Skutky milosrdenstva)

Čím ty prispievaš k spoločnému dobru? Prečo je človek schopný deliť sa?

Zákon lásky - zákon milosrdenstva – nie je pre kresťanov povinnosťou, ale pozvaním objaviť v sebe lásku, ktorú do nášho srdca vložil Boh, keď nás stvoril na svoj obraz. Kresťan sa na svojej životnej ceste učí vidieť v každom človeku Krista, aby sme v sebe objavili lásku, ktorá dáva nášmu životu zmysel a nádej.

Tradícia cirkvi pozná skutky telesného milosrdenstva (*hladných kŕmiť, smädných napájať, nahých odievať, pocestných sa ujať, väzňov vykupovať, chorých navštevovať, mŕtvych pochovávať*)

a duchovného milosrdenstva (*hriešnikov napomínať, nevedomých vyučovať, pochybujúcim dobre radiť, zarmútených tešiť, krivdu trpezlivo znášať, ubližujúcim odpúšťať, za živých a mŕtvych sa modliť*). Nestačí len človeku dať rybu, ale je potrebné naučiť ho ju uloviť. Nestačí človeka len občas nasýtiť, ale je potrebné dať mu prácu, vzdelávať ho, aby si vedel zabezpečiť obživu. A na túto povinnosť nás upozorňujú skutky duchovného milosrdenstva. To naučila Cirkev celú Európu. To, čo v minulosti vykonávala Cirkev (zakladala školy, sirotince, chudobince, ústavy, misijné cesty), to dnes zabezpečuje spoločnosť – štát - sociálnou a medzinárodnou politikou OSN. Môžeme povedať, že kresťanstvo humanizovalo celú Európu aj celý svet.

PREHLBUJÚCA PODTÉMA: Moje ruky pre druhého

Kľúčové pojmy: boháč, Lazár, delenie sa, ruky pre iného

Cieľ hodiny:

Kognitívny: analyzovať podobenstvo Boháč a Lazár, poukázať na vývoj prešovského biskupstva

Afektívny: uvedomiť si význam delenia sa a obetavosť našich biskupov

Psychomotorický: formovať postoj delenia sa s inými, formovať postoj osobnej zodpovednosti voči Bohu skrze následníkov Ježiša Krista - biskupov

Metódy: rozprávanie, analýza podobenstva, výklad, tvorba plagátu biskupov, riadený dialóg

Stratégia vyučovacej hodiny: kombinovaná

2. Práca s textom (Lk 16,19-31)

Aj Sväté písmo nám kritizuje slepé bohatstvo v Evanjeliu podľa Lukáša - podobenstvo o boháčovi a Lazárovi (Lk 16,19 – 31). Žiaci prečítajú text, jeden nahlas a pouvažujú nad jeho posolstvom a odpovedajú na otázky.

Bol boháč zlý preto, že mal veľké bohatstvo? Aké posolstvo v sebe ukrýva toto podobenstvo? Bohatí sú zlí a budú potrestaní za svoje bohatstvo a všetci chudobní sú dobrí a budú odmenení za svoju chudobu? Prečo sa dostal boháč po smrti do pekla a Lazár do neba? Čo v podobenstve Ježiš kritizuje? Čo má spoločné s týmto podobenstvom silueta človeka z predchádzajúcej úlohy?

Analyza udalosti zo Svätého písma (formou riadeného dialógu)

Bol bohatý človek zlý?

Môžeme povedať, že všetci bohatí ľudia sú zlí a všetci chudobní ľudia sú dobrí? Prečo áno, alebo prečo nie?

Prečo sa dostal boháč po smrti do pekla a Lazár do neba? Aké ponaučenie vyplýva z tohto príbehu.

Výklad udalosti:

Boháč nevyužil svoje bohatstvo na pomoc iným ľuďom, bol lakomý, sebecký, myslel len na seba, závidel. Nevedel správne zaobchádzať so svojím bohatstvom, len túžil hromadiť majetok. Nevyužil ho na dobrú vec. Preto sa dostal po smrti do pekla.

Lazár neobviňoval zo svojej choroby iných, nezávidel, pokorne znášal svoje utrpenie, preto sa po smrti dostal do neba.

Analógia: Úlohou žiakov je nájsť podobnosť medzi svojím správaním a správaním boháča a Lazára – zamyslenie sa:

Komu sa viac podobám - boháčovi či Lazárovi?

Kedy sa správam ako boháč?

Ako využívam svoje dary, svoje bohatstvo?

Viem sa podeliť s tým, čo mám?

Očakávam, že je povinnosťou druhých pomáhať mi a ja nemúsím?

DELIŤ SA neznamená dať z toho, čo mám navyše, ale znamená to, rozdeliť sa s tým, čo mám – aj s málom.

3. Najväčším pokladom sú naše ruky, nimi dokážeme pomáhať aj vtedy, keď nemáme nič

Každý žiak podá ruku svojmu susedovi a pouvažuje a zamyslí sa nad otázkou:

Čo znamená mať ruky pre druhého?

Čo dokážu urobiť naše ruky pre druhého človeka?

Čo môžem urobiť pre svojho kamaráta alebo súrodenca?

Ruky dokážu: pracovať, podeliť sa s tým, čo mám, pohľadiť druhého, hrať sa s druhým, natrhať kvety, modliť sa za iných, napísať list, pohľadnicu, nakresliť obrázok pre radosť, podať ruku

4. Na koho ruky nezabudneme v Cirkvi? Kto nám ukazuje a ukazuje správny smer pri budovaní spoločného dobra v našej archieparchii / eparchii?

Kto je mojím arcibiskupom? Kde má sídlo biskupský úrad, v ktorom meste a ako sa nazýva?

Čo si myslíte, pred koľkými rokmi vznikol tento úrad, kto je jeho zakladateľom?

Vedel by mi niekto približne povedať, koľké výročie prešovského biskupstva budeme sláviť v roku 2018?

PREŠOVSKÉ BISKUPSTVO - 200 ROKOV

Prešovské biskupstvo sa vyčlenilo z Mukačevskej eparchie bulou Pia VII. Relata Semper dňa 22. septembra 1818 (resp. rozhodnutím cisára Františka I. 3. novembra 1815). Prvým biskupom sa stal Gregor Tarkovič, ktorý začal s budovaním eparchie (biskupstva).

Mons. Ján Babjak SJ

Arcibiskup prešovskej archieparchie a najvyšší hierarcha – metropolita Gréckokatolíckej cirkvi.

11. decembra 2002 – menovaný do úradu prešovského eparchu (Ján Pavol II.)

6. januára 2003 – biskupská konsekrácia v Bazilike sv. Petra v Ríme (Ján Pavol II.)

18. januára 2003 – intronizácia v Prešove

30. januára 2008 – vymenovaný za prvého prešovského arcibiskupa a metropolitu v súvislosti s novým kánonickým usporiadaním Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku (Benedikt XVI.)

Mons. Milan Lach SJ

19. apríla 2013 - pomocný biskup pre Prešovskú archieparchiu (František I.)

1. júna 2013 – chirotonia v Lutine

24. júna 2017 - menovaný za apoštolského administrátora Eparchie Parma pre Ruténov v USA.

Mons. Milan Chatur CSsR

Bol v rokoch 1992 – 1997 pomocným biskupom Prešovskej eparchie. V roku 1997 bol vymenovaný za exarchu Košického exarchátu. Od roku 2008 je eparchom (biskupom) v Košiciach.

5. Tvorba plagátu

Podľa poradia pôsobenia, ukážka na interaktívnej tabuli - učiteľ rozdá žiakom fotografie, vytvoria sa 4 skupiny - 4 plagáty, ku

každému biskupovi za domácu úlohu napísať krátku charakteristiku, v strede bude fotografia prešovského arcibiskupstva.

Arcibiskup a metropolita:

Ján Babjak SJ 2008 – doteraz

Eparchiálni biskupi:

Ján Babjak 2002 – 2008

Ján Hirka 1990 – 2002

bl. Pavol Peter Gojdič OSBM 1927 – 1960

Štefan Novák 1913 – 1918

Ján Vályi 1882 – 1911

Mikuláš Tóth 1876 – 1882

Jozef Gaganec 1843 – 1875

Gregor Tarkovič 1818 – 1841

Pomocní biskupi

Milan Lach 2013 – 2017

Milan Chautur 1992 – 1997

bl. Vasil' Hopko 1947 – 1976

6. Ježišove ruky

Ježiš sa počas pozemského života dotýkal ľudí, svojím dotykom ich uzdravoval, no dotýkal sa aj ich srdca, ktoré uzdravoval od hriechu, pokušení, bolesti a beznádeje. Aj tvoj život môže zmeniť, keď mu to dovoľíš. Nezabudni v tomto pôstnom období, neobetoval len svoje ruky za teba, ale obetoval svoj pozemský život.

Ježišove ruky čo v tebe vyvolávajú? (láskavosť, ochotu, blízkosť, pomoc, zmiernenie bolesti a utrpenia, nádej). Boh obdaroval človeka rukami. Ježiš nás pozýva mať otvorené ruky pre druhého človeka.

ZÁVER

Hoci Gréckokatolícka cirkev zažila neraz kalich horkosti, zvládla to s Božou pomocou a vďaka takým služobníkom Ježiša Krista, akými boli a sú biskupi prešovského biskupstva. Ich obetavosťou a zásluhou v dnešnej dobe je rok 2018 jubilejným rokom 200. výročia prešovského arcibiskupstva. Aj my tým, že sme pokrstení, že sme členmi rodiny - cirkvi, máme mať v sebe odhodlanie mať v každej chvíli ruky pre druhého, pre budovanie a vytváranie spoločného dobra, lebo ako jedinec, každý sme dôležitý

a potrebný. Týmto biskupom, zvlášť bl. P. P. Gojdičovi a bl. V. Hopkovi, patrí úcta, vďaka za našu Cirkev. Nech ich Pán zachová v blaženom pokoji a vo večnej pamäti.

Domáca úloha: Pomodliť sa za biskupov a všetkých, ktorí sa podieľali na záchrane a obnove Gréckokatolíckej cirkvi a na záchrane prešovského biskupstva.

Zoznam použitej literatúry

HRABLAYOVÁ, L. - DOBRENKOVÁ, L. - GEMBALOVÁ, A. - HURAJTOVÁ, J.: *Metodická príručka katolíckeho náboženstva*, 2011.
DIECÉZNY KATECHETICKÝ ÚRAD PREŠOVskej ARCHIEPARCHIE:
Prezentácia „Hrdinovia - grkat. mučeníci v rokoch neslobody 1939-1989. In: <http://www.dku.grkatpo.sk/>
SVÄTÉ PÍSMO. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2011.

Aplikácia modelu blízkej prípravy snúbencov na manželstvo v rámci farskej katechézy v popradskom dekanáte

Roman Vitko

Abstrakt: Predkladaný príspevok popisuje základný model realizovanej prípravy snúbencov na prijatie sviatosti manželstva v dekanáte mesta Poprad. Vychádza z metodiky Kurzov prípravy na manželstvo. Pastoračný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku /2013/ uvádza potrebu zlepšenia prípravy na manželstvo formou kurzov v období blízkej prípravy a všeobecne ich charakterizuje v pastoračnom programe. Tieto potreby sa snažíme realizovať a ich krátku analýzu predstavuje práve táto štúdia.

Kľúčové slová: Manželstvo. Snúbenci. Rodina. Cirkev.

Abstract: The submitted contribution describes the basic model of the preparation of married couples for the adoption of the marriage celebration in the dean of Poprad. It is based on the Marriage Preparation Course Methodology. The pastoral plan of the Catholic Church in Slovakia (2013) indicates the need to improve marriage preparation in the form of courses in the period of close training and is generally characterized in the pastoral program. We are trying to realize these needs, and their short analysis is just this study.

Keywords: Marriage. Engaged couple. Family. Church.

Sviatosť manželstva

Manželstvo je dôležitou inštitúciou spoločenského života. Nie je len niečím citovým, ale má aj svoju sebe vlastnú štruktúru, ktorá má partnerom pomáhať, aby žili správne. Táto ich zmluva je verejná. Jednou z potrieb tých, ktorí sa milujú, je môcť svoju lásku verejne ukázať. Táto zmluva ich vzájomne spája. Manželstvo súvisí aj s pojmom „pravý, úprimný, nefalšovaný.“ Ide o to, aby sme žili úprimne a autenticky. Manželstvo sa vydarí len vtedy, ak sú manželia k sebe úprimní a ak si navzájom nič nepredstierajú.¹ Aby sa to podarilo, nutne musíme načrieť do tajomstva manželstva v jednote s Božím stvoriteľským zámerom. Už v Starom zákone mali Izraeliti manželstvo a rodinu vždy vo veľkej úcte a vážnosti.

¹ GRUN, A.: *Sviatosti - manželstvo*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 9-10.

Manželstvo a rodinu chápu ako zväzok muža a ženy, stvorených na Boží obraz, ako Boží zámer. Tento Boží zámer odhaľujeme už v úvodných kapitolách Knihy Genezis, keď Boh hovorí: „Nie je dobre byť človeku samému. Urobím mu pomoc, ktorá mu bude podobná“. (Gn 2,18). Príslušníci židovského náboženstva vždy verili, že pôvod manželstva a rodiny je v Bohu, a preto je Bohom požehnané. Verili, že prostredníctvom manželstva a rodiny Boh zachováva ich národ i potomstvo a požehnáva svoj ľud.²

Cirkev odvodila svoje chápanie manželstva z výpovedí v Biblii. V Matúšovom evanjeliu je jedno dôležité miesto (Mt 19, 3-12), v ktorom na prvý pohľad ide predovšetkým o problematiku rozvodu. No v tomto rozhovore s farizejmi Ježiš odhaľuje predovšetkým to, v čom vidí podstatu manželstva. Partnerov v rozhovore odkazuje na to, čo je napísané: „Nečítali ste, že Stvoriteľ ich od počiatku ako muža a ženu stvoril a povedal: Preto muž opustí otca a matku a pripúta sa k svojej manželke a budú dvaja v jednom tele? A tak už nie sú dvaja, ale jedno telo. Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje.“ (Mt 19, 4-6). Urobil tak tri dôležité výpovede o podstate manželstva. Prvá hovorí o predpoklade a základe manželstva: že Boh stvoril ľudí ako muža a ženu. Manželstvo zodpovedá vôli Stvoriteľa. Muž a žena boli stvorení jeden pre druhého a spoločne, vo svojej vzájomnej odkázanosti, sú obrazom Boha. Boh, ktorý je vo svojej podstate láskou, vzťahom, sa v tomto svete najjasnejšie odzrkadľuje prostredníctvom vzťahu muža a ženy. Z druhej výpovede vyplýva: aby sa manželstvo vydarilo, musí muž opustiť otca matku. Mnohé manželstvá stroskotajú, lebo muž je stále synom svojej matky, pretože ju navonok ani vnútorne nikdy neopustil. A preto sa k svojej žene nemôže neoddeliteľne pripútať. Tretia výpoveď udáva manželstvu cieľ: muž a žena budú jedno telo. V manželstve sa dualita končí a túžba po jednote sa naplňa. Dejiny nám dosvedčujú, že často dochádzalo k neustálemu boju. Muži zo strachu proti žene bojovali a ponížili ju. A ženy vyvinuli stratégie, aby muža prinútili k poddajnosti. Ale tento boj vedie len k zraneniam a strachu. Cieľom ich polarity je vzájomné oplodnenie a zakúsenie jednoty. Najvyššou formou jednoty je sexuálne zjednotenie. V ňom sa naplňa túžba človeka po jednote.³

² GALLOVÁ, I.: *Toto tajomstvo je veľké*. Svit : KBD, 2011, s. 17-18.

³ GRUN, A.: *Sviatosť - manželstvo*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 21-22.

Dôležitým atribútom manželstva je tak jeho jednota a nerozlučiteľnosť. Problém nerozlučiteľnosti manželstva bol aj kameňom sváru už v diskusióch Ježiša s farizejmi. Svätý apoštol Pavol v duchu Evanjelia podáva nový pohľad na nerozlučiteľnosť manželstva.⁴ Toto Ježišovo konštatovanie naháňa v súčasnosti mnohým budúcim manželom strach. Nerozlučiteľnosť sa im zdá niečím absolútnym. Kto vstúpi do manželstva, dáva tým svojmu partnerovi sľub, že pri ňom navždy zostane. Ale súčasne vie, že mu túto vernosť nemôže garantovať. Podľa Ježiša nerozlučiteľnosť manželstva zodpovedá pôvodnej Božej vôli, a tým aj podstate manželského vzťahu medzi mužom a ženou. Ale súčasne Ježiš vie, že človek nebude môcť tento ideál vždy naplniť (Mt 19, 9). Pripútanie sa k niekomu nesmie byť spojené s výhradou, že sa rozídu, akonáhle nastanú ťažkosti. K tomu druhému sa môžem pripútať len v dôvere, že Boh moje manželstvo požehná a že oboch partnerov uschopní k tomu, aby zostali verní. Manželstvo nepochádza len z vôle človeka, ako sviatosť poukazuje na milosť Boha, z ktorej ako z jedinej je trvalé spolužitie možné.⁵

Vzhľadom k vyššie uvedenému je nutné poznamenať, že dnešní mladí sú konfrontovaní s rôznymi smermi, ktoré k nám prúdia a sú predkladané ako možnosť slobodného rozhodnutia sa pre svoju orientáciu. Týmto popierajú Boží Stvoriteľský plán s človekom a tým popierajú význam manželstva a rodiny. Zaiste si každý všíma, že spoločnosť sa nachádza v procese rýchlych zmien. To sa prejavuje najmä na narastajúcej destabilizácii manželstva a rodiny a hodnôt, ktoré tieto inštitúcie prinášajú. Vo „*Všeobecnej deklarácii ľudských práv*“ z roku 1948 bolo zakotvené:

„Rodina je prirodzenou základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu.“ (článok 16,3)

Vo väčšine národných ústav je tento postulát zakotvený rovnakým spôsobom. Rodina je založená na vernom vzťahu muža a ženy v manželstve, ktorí dávajú život deťom a vynakladajú svoje úsilie, aby s nich vychovali zdravé a výkonné jedince. Toto všetko je však spochybňované novým pohľadom na človeka, na pohlavnú

⁴ GALLOVÁ, I.: *Toto tajomstvo je veľké*. Svit : KBD, 2011, s. 41.

⁵ GRUN, A.: *Sviatosť - manželstvo*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 23-24.

identitu muža a ženy a normu sexuálneho chovania. Kľúčovým pojmom tejto revolúcie je „gender“.⁶

Od symbolického dátumu roku 1968, keď sa zverejnila encyklika *Humanae vitae*, bola kresťanská, ale aj ľudsky prirodzená a rozumná koncepcia manželstva a rodina pod čoraz agresívnejším, radikálnejším a násilnejším náporom. Počas dvadsiatich piatich rokov od vydania exhortácie *Familiaris consortio* sa potom zavŕšil proces dekonštruovania inštitúcie manželstva, ktorý má korene v správne označenom „duchovnom kolapse“ západného človeka – duchovné napätie prudko kleslo v dôsledku roztrhnutia pôvodného puta medzi slobodou a pravdou v hĺbke ľudského svedomia.⁷ Túžbu po radosť v stretnutí s druhým nahradilo vyhľadávanie bezprostrednej a povrchnej rozkoše. Kultúrna dynamika, ktorá popiera podstatnú väzbu dimenzia plodenia s dimenziou spojenia, je v úplnom súlade so zrovnoprávnením homosexuality s heterosexualitou. Túžbu po nekonečne v láske medzi mužom a ženou jej plodivá dimenzia umožňuje zachovať a otvoriť mimo dvojicu milujúcich sa. Ak sa táto popiera, je donútená stiahnuť sa do seba v narcizme, ktorý vyhľadáva slasť nezávisle od radosť v stretnutí s druhou osobou, odlišnou od seba.⁸ A tu korení gender.

Vidíme, že odborná časť s jej teoretickým východiskom je veľmi dôležitým momentom pre pochopenie významu sviatosti manželstva. Táto vyššie popísaná skutočnosť len máličko odzrkadľuje dôležitosť vedomia kresťanského chápania manželstva, ale aj pôsobenie Zlého ducha v rôznych liberálnych smeroch napádania tejto základnej bunky spoločnosti, ktorá z manželstva plynie. A tou je rodina.

Kurz prípravy na manželstvo v Poprade

Pramení z dokumentov Katolíckej cirkvi a to pápežských dokumentov a koncilových dokumentov, ktoré sa dotýkajú danej

⁶ KUBY, G.: *Gender. Nová ideologie ničí rodinu*. Brno : Kartuziánské nakladatelství, 2014, s. 5.

⁷ Porov. CAFFARRA, C.: *Familiaris consortio – Istituto Giovanni Paolo II e attuale situazione del matrimonio e della famiglia*. In: *Anthropotes* XVII/2 (2001), s. 207-221. Roztrhnutie tohto puta medzi slobodou a pravdou odsúdila encyklika *Veritatis splendor*, č.4.

⁸ MELINA, L.: *Kultúra rodiny, reč lásky*. Bratislava : Don Bosco, 2014, s. 88-89.

problematiky. Základným prameňom je dokument Pápežskej rady pre rodinu *Príprava na sviatosť manželstva*, z roku 1996, ktorý rozvíja myšlienky apoštolskej exhortácie *Familiaris consortio* z roku 1984. Tieto sú obsiahnuté v príručke, ktorú vydala Konferencia biskupov Slovenska. Texty, metodické príručky, odporúčania a formy priebehu kurzov, sú prevzaté z tejto metodiky.

Vieme, že ešte aj dnes v prevažnej väčšine farností na Slovensku prebieha príprava na sviatosť manželstva formou náuk – troch stretnutí snúbencov s kňazom. Ich obsahom je vierouka, mravouka a sviatostnosť. V niektorých farnostiach sa príprava rozšírila o stretnutia s manželmi. My sme sa v roku 2015 s príchodom nového dekana odhodlali nastúpiť na túto novú, ponúkanú cestu /v jednote s diecéznym kňazom, ktorý je zodpovedný za pastoračiu rodín/ prípravy snúbencov na sviatosť manželstva a dnes môžeme konštatovať, že každý jeden kurz je obsadený a mnoho náhradníkov čaká, kedy sa uvoľnia miesta aj pre nich. Kurz realizujeme v spolupráci s pánom farárom vo Vysokých Tatrách v Novom Smokovci, pretože práve prostredie farského úradu je nám v tomto čase prípravy k dispozícii.

Všetci zúčastnení tak majú vedomie, že nejde o náš výmysel, ale ide o projekt Konferencie biskupov Slovenska. Táto príprava v časovom rozvrhnutí zahŕňa blízku prípravu snúbencov na manželstvo. Odlišuje sa od pôvodných troch stretnutí s témou vierouky, mravouky a sviatosti a lektormi sú: kňaz, manželia a odborníci. V našom prípade lekárka – gynekologička. Tieto stretnutia s manželmi a odborníkom je veľmi obohacujúce, snúbenci ich hodnotia ako autentické. Prítomnosť kňaza je nenahraditeľná, témy viery a vysluhovanie sviatostí sú rezervované práve jemu.

Formy a priebeh víkendového kurzu bez ubytovania

Lektori prednášajú deväť tém, ktorých trvanie je naplánované na 90 minút. Spoločný obed a slávenie eucharistie, vysluhovanie sviatostí a možnosť spoločného zdieľania, ale i osobného stretnutia naplňa voľný čas a aktivitu snúbencov. Každý má priestor a čas pre seba. Dôležitým prvkom je zapojenie snúbencov do liturgie formou čítania lekcie, prinášania obetných darov, či spevu žalmov.

Obsah kurzu:

Povolanie k manželstvu, predpoklady dobrého manželstva
Ľudská pohlavnosť, rozdielnosť a doplnkovosť muža a ženy

Manželská láska
Komunikácia v manželstve a riešenie konfliktov
Kresťanská viera
Kresťanská mravnosť a kresťanský životný štýl
Zodpovedné rodičovstvo, prirodzené metódy plánovania rodičovstva
Príprava na rodičovstvo a výchova detí
Sviatosti, sviatosť manželstva

Ciel' kurzov:

Sprostredkovať pohľad
Ponúknuť svedectvo
Umožniť rozhovor
Vzájomne sa hlbšie poznať
Vytvorenie priateľstiev
Oboznámenie sa s prorodinnými programami
Príprava účastníkov na zapojenie sa do farského spoločenstva
Pravidlá dialógu
Presnosť = ohľaduplnosť
Právo na vlastný názor
Rešpektovanie jeden druhého
Pravidlo zachovania dôvery
Diskrétnosť

Výhody

Svedectvo života manželov
Neformálne rozhovory
Posilnenie vzťahu k sebe, Bohu, Cirkvi
Spoločenstvo

Na konci každého kurzu dostanú snúbenci osvedčenie o jeho absolvovaní s úradnou pečiatkou a podpisom kňaza a taktiež s podpisom animátorských párov a lektorského tímu.

Veľmi dôležitým momentom je príprava a formácia tímu. Ak chce človek odovzdávať, musí najskôr prijať. Členmi popradského tímu sú väčšinou Popradčania, ktorí sa snažia aktívnym spôsobom zapájať do života farnosti a ktorí sú ochotní pomôcť s farskou katechézou. Animátori sa pravidelne tri krát za rok stretávajú na svojich stretnutiach. Jeden krát z toho so všetkými lektormi zo

Spišskej diecézy pod vedením otca Róberta Neupavera, ktorý je poverený pastoračiou rodín. Toto stretnutie sa organizovalo v pastoračnom centre Žilinskej diecézy v Rodinkove.

Rozdelenie zodpovednosti a príprava víkendového kurzu je nasledovné:

Kňaz: vedie stretnutia, teologické témy, vysluhuje sviatosti

Manželia: animátorsky, lektorsky par, animácia a organizácia kurzu

Odborníci: psychológ, pedagóg, lekár

Okrem týchto stretnutí v rámci teambuildingu sa lektorský tím stretáva spolu s celou rodinou na duchovnej formácii, púti na rôznych miestach, ale i aktivitách pre rozvoj ich zručností a lektorských schopností.

A. Grun spomína, že skala, na ktorej môžeme budovať naše manželstvo, je triezve hodnotenie reality. Toho druhého nesmieme vidieť ani cez optiku našich hodnotení, ale ani našich projekcií. Často toho druhého nevidíme, takého akým v skutočnosti je, ale akým by sme ho chceli mať. Preto vedíme našich snúbencov k pochopeniu dôstojnosti každého jednotlivca. Seba prijatie a prijatie partnera s jeho osobitosťami je nutným predpokladom dobrého vzťahu a úprimnosti v nastávajúcom spoločnom živote.

Zoznam použitej literatúry

CAFFARRA, C.: *Familiaris consortio – Istituto Giovanni Paolo II e attuale situazione del matrimonio e della famiglia*. In: *Anthropotes* XVII/2 (2001).

GALLOVÁ, I.: *Toto tajomstvo je veľké*. Svit : KBD, 2011

GRUN, A.: *Sviatosti - manželstvo*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004.

KUBY, G.: *Gender. Nová ideologie ničí rodinu*. Brno : Kartuziánské nakladatelství, 2014.

Kurz prípravy na manželstvo. Stará Ľubovňa : Kumran, 2011.

MELINA, L.: *Kultúra rodiny, reč lásky*. Bratislava : Don Bosco, 2014.

SVĚTÉ PÍSMO. Trnava : SSV, 2012.

Milujúci Otec stvoril všetko **(Praktická ukážka prípravy na vyučovaciu hodinu v SZŠ)**

Mária Molnárová

Abstrakt: V náboženskej pedagogike má dôležité miesto nadobúdanie nových poznatkov a vedomostí cez zážitkové učenie. V tomto príspevku ponúkame také formy a metódy, ktoré sú významnou súčasťou moderného výchovno-vzdelávacieho procesu náboženského vyučovania na špeciálnych základných školách, ktoré dokážu žiakov so zdravotným znevýhodnením zaujať, formovať a viesť k prehĺbeniu vzťahu s Bohom. Sprostredkujú a približujú vieru v Boha hlavne cez zážitok a vlastnú skúsenosť. Predkladáme praktickú ukážku vyučovacej hodiny pri vzdelávaní týchto žiakov s použitím tvorivých metód, ktoré pomáhajú rozvíjať ich kreativitu, myslenie a celú osobnosť. Téma je zameraná na spoznávanie Boha ako starostlivého a milujúceho Otca.

Kľúčové slová: Stvorenie. Boh. Príroda. Božie diela.

Abstract: Acquiring new skills and knowledges has an important place in religious pedagogy through the learning with experience. In this contribution we offer forms and methods, which are an important part of the modern educational process. This process of teaching religious in special primary schools is able to attract, form and lead to deeper relationship between God and the schoolchildren with health disabilities. Belief in God is mediated and approached mainly through own experiences. We present a practical example of lesson in educating. Education of these schoolchildren is using creative methods, which will help to develop their creativity, thinking and the whole personality. This theme focuses on recognizing God as a caring and loving Father.

Key words: Creation. God. Nature. God's works.

Úvod

V náboženskej pedagogike žiakov so zdravotným znevýhodnením má dôležité miesto nadobúdanie nových poznatkov a vedomostí prostredníctvom tvorivých metód cez zážitok. Zážitkové vyučovanie je významnou súčasťou moderného výchovno-vzdelávacieho procesu. Pri takejto tvorivej výučbe vykonávajú väčšinu práce sami žiaci, bez toho, aby si to uvedomovali. Aktívna výučba má spád, je zábavná a poskytuje priestor pre individuálnu podporu každého žiaka. „Čo sme počuli, čo sme na vlastné oči videli, na čo sme hľadeli a čoho sa naše ruky dotýkali, to zvestujeme: Slovo živo-

ta.“ (1Jn 1,1). Tieto Janove slová vystihujú podstatu využitia tvorivých metód cez zážitok vo vyučovaní náboženskej výchovy.

Metódy tvorivej práce s využitím rozličných techník a materiálov sú v súčasnej dobe oveľa účinnejšie ako klasické, čo potvrdzuje aj niekoľkoročná skúsenosť pri ich uplatňovaní na špeciálnych základných školách. Je psychologicky podložené, že to, na čom sa žiak aktívne podieľa a čo sám vytvorí, zanechá v ňom silnejšie citové zážitky a trvalejšie poznatky. V jednej čínskej múdrosti sa hovorí: „*Čo mi povieš, to zabudnem, čo mi ukážeš, to zopakujem, čo mi dáš urobiť, to si zapamätám.*“

U žiakov so zdravotným znevýhodnením kladieme dôraz na jednoduchú tvorivosť, ktorá sa môže prejaviť v každej činnosti a dá sa systematicky rozvíjať. Pre podporu tvorivosti u týchto žiakov je dôležité to, že ukazovateľom originality a hodnoty je učiteľ, ktorý by sa mal riadiť podľa vzoru Krista. On sám bol geniálnym učiteľom a vychovávateľom. Používal rôzne metódy, uplatňoval rozhovor, dialóg, osobné svedectvo, obrazné rozprávania v podobenstvách a názorné príklady. Vychovával osobným príkladom, nie cez poučky. Prostredníctvom tvorivých metód cez zážitok pomáha učiteľ vzbudiť aj u takýchto žiakov záujem a prispieť tak k hlbšiemu poznávaniu Boha cez ich vlastné pocity. Podľa Zelinovej sa hranice tvorivosti u žiakov nekladú. Tvorivosť zvyšujeme rozvojom ich vnímania a myslenia, rozvojom ich vlastnosti osobnosti, ktoré podporujú tvorivosť cez zážitok.¹

Praktická ukážka prípravy na vyučovaciu hodinu v Špeciálnej základnej škole

Stvorenie je prirodzenou cestou k spoznávaniu Boha. Táto téma je zameraná na spoznávanie Boha ako starostlivého a milujúceho Otca, ktorý nás ma rád a stará sa o nás. Dal nám do užívania krásny svet a k tomu veľa možností, ako ho môžeme ďalej skrásľovať a chrániť. Žiakov vedieme k pozorovaniu a vnímaniu okolitého sveta. Učia sa rozlišovať veci stvorené Bohom a veci vytvorené človekom. Prostredníctvom tvorivej práce v skupine rozvíjame vzťah voči milujúcemu Otcovi a oslavujeme ho. Osobná skúsenosť a bezprostredné prežívanie je cestou kučeniu sa,

¹ Porov. ZELINOVÁ, M. *Hry pro rozvoj emocí a komunikace. Koncepce a model tvořivé-humanistické výchovy*. Praha : Portál, 2007, s. 92.

k vytváraníu návyku prežehnania sa, k osvojovaniu si modlitby a k budovaniu vzťahu s milujúcim Otcom. Ide o postupy a metódy, s ktorými sa žiaci so zdravotným znevýhodnením dokážu stotožniť. Forma musí byť preto jednoduchá, nenásilná a upevňujúca. Preferuje sa individuálny prístup ku každému žiakovi podľa jeho schopností, možností, zručností a výdrže.

Tematický celok: Milujúci Otec k nám hovorí cez dielo stvorenia

Téma: Svet je Božím dielom

Cieľová skupina: tretí ročník (žiaci s viacnásobným postihnutím/stredný až ťažký stupeň mentálneho postihnutia)

Kľúčové pojmy: stvorenie, Boh, príroda, Božie diela

Ciele vyučovacej hodiny:

Kognitívny: pomocou učiteľa a prostredníctvom obrázkov správne pomenovať, čo stvoril Boh a čo vytvoril človek.

Afektívny: pomocou obrázkov stvorených vecí objavovať lásku Boha v diele jeho stvorenia.

Psychomotorický: pomocou učiteľa tvorivo pracovať v skupine s prírodnými materiálmi, vytvoriť v triede kúsok živej prírody.

Učebné zdroje a pomôcky: obrázky stvorených vecí, maketa slnka, srdca a postavy človeka, farebné papiere A3, štruktúrovaný pracovný zošit, košík s prírodninami.

Metódy: rozhovor, hra, rozprávanie, expozícia, práca s obrázkami, s vykladacím materiálom a s prírodninami, praktická činnosť.

Model obsahovej línie: antropologicko-kerygmatický

Stratégia vyučovacej hodiny: expozičná

Priebeh vyučovacej hodiny

ÚVOD

Rozhovor, modlitba

Učiteľ usadí žiakov do kruhu na stoličky, každého pozdraví po mene. Slovmi a gestami vedie žiakov k stíšeni. Spoločne sa prežehnajú. Pomocou rozhovoru učiteľ zapája postupne všetkých žiakov do modlitby.

Motivácia

Možnosť A

Hra na slnko: Učiteľ drží v ruke maketu slnka (viď obr. 1). *Som slniečko. Svojimi lúčmi zohrievam celú zem. Boh ma stvoril tak, že dávam zemi teplo a svetlo. Moje lúče jemne hladia a hrejú. Žiaci sa pohladkajú po tvári, usmejú sa na seba. Potom (s pomocou učiteľa) kreslia slnko prstom vo vzduchu.*

Možnosť B

Hra na stromy v záhrade: každý strom je iný a má svoje miesto v záhrade. Žiaci stoja a predstavujú stromy. Jeden je vysoký, druhý je tenký, a pod. Každý strom má konáre a na nich lístie. Žiaci zdvihnú ruky hore a jemne sa kolíšu, prstami znázorňujú pohyb lístia.

HLAVNÁ ČASŤ

Práca s vykladacím materiálom, expozícia, rozprávanie

Čo tvorí svet okolo nás? Učiteľ ukazuje žiakom zvieratá, kame-
ne, vetvičky konárov, šípky, šušky, suché listy, gaštany, stromy,
kvety, ľudí, slnko, vodu. *Všetko, čo sme si ukázali patrí do prírody. Prírodu pre nás stvoril Boh z ničoho, lebo nás má rád. Pán Boh je dobrý a milujúci, daroval nám prírodu a stále sa o ňu stará, takže slnko svieti, prší dážď, rastú kvety.*

Čo dokáže vytvoriť človek? Učiteľ ukazuje žiakom rôzne pred-
mety v triede (lavica, počítač, auto, bábika, kniha). *Tieto veci doká-
žeme urobiť, lebo sme dostali od Boha rozum a šikovné ruky.* Učiteľ
rozloží na zem veľké farebné papiere (v hornej časti svetlomodrý,
v strede zelený a dole hnedý a tmavomodrý). Okolo rozloží obráz-
ky stvorených vecí, ako stromy, kvety, zvieratá, ryby, slnko, člove-
ka, a pod. Žiaci vyberajú obrázky, pomocou učiteľa ich ukladajú na
príslušný farebný papier (napr. oblaky na oblohu, ryby do vody,
kvety na lúku). Postupne vytvoria obraz Bohom stvorených vecí
(viď obr. 2).

Dobrý Boh nám dal všetky tieto krásne veci z lásky. (Žiaci vedia
ukázať/nakresliť na sebe symbol srdca, keď chcú vyjadriť, že ma-
jú niekoho radi, alebo že ich niekto ľúbi). Žiaci pomocou učiteľa
znova vymenujú všetko, čo vytvorili a správne roztriedia veci
stvorené Bohom (uložia tam srdce, pretože Boh nám prírodu da-

roval z lásky) a veci vyrobené človekom (uložia okolo postavy človeka podľa pokynov učiteľa, viď obr. 3).

Praktická činnosť, maľovanie

Možnosť A. Nedokončená kresba: žiaci dostanú nedokončenú kresbu, jednoduché obrázky z prírody. Ich úlohou je danú kresbu dokresliť. Obmena – žiaci dokončia kresbu tak, že použijú prírodný materiál, ktorý majú k dispozícii.

Možnosť B. Vymaľuj si obrázok: žiaci dostanú výkres s predkreslenými symbolmi stvorených vecí (strom, slnko, hviezdu, mesiac, kvet, rybu, oblak, motýľa a tvár človeka). Jednotlivé obrázky vymaľujú a s pomocou učiteľa vystrihnú. Hotovými obrázkami si vyzdobia triedu.

Zhrnutie obsahov hodiny + generalizácia

Príroda, a všetko čo je v nej, je krásnym darom od Boha. Človek si tieto veci nedokáže vytvoriť sám, preto si zem a prírodu má chrániť a byť za ňu Bohu vďačný.

Počúvame pieseň, v ktorej sa hovorí o stvorení (Kto stvoril...). Počas piesne ukazujú žiaci jednotlivé diela stvorenia podľa pokynov učiteľa (hviezdy, more, lietajúce vtáčky, slona a mňa).

ZÁVER

Zadanie úlohy. *Cestou domov alebo na prechádzke sa okolo seba dobre pozerajte a všimnite si, čo pekné nám Boh daroval. Z prírody môžete priniesť niečo, čo sa vám páčilo, do školy. V triede si z toho spoločne vytvoríme obraz živej prírody.*

Modlitba. *Spoločne Bohu ďakujeme za stvorené veci, i za naše ruky, ktoré dokázali vytvoriť obraz prírody.*

Zhrnutie cieľov učiva. Živú prírodu nám v triede pripomína vytvorený obraz prírody, ktorý sa ešte dotvorí na nasledujúcej hodine prinesenými prírodninami. (Učiteľ sa nespolieha len na žiakov, sám prinesie dostatočné množstvo prírodnín a spolu so žiakmi obraz prírody naaranžuje.) Obraz živej prírody sa využije aj na ďalších vyučovacích hodinách (Boh má rád zvieratká – z plastelíny sa spoločne vymodelujú zvieratká, Boh stvoril aj mňa

– každý žiak vymaľuje svoju postavu, Dary prírody – ochutnávka rôznych druhov ovocia a zeleniny z rajskej záhrady). V závere každej nasledujúcej vyučovacej hodiny sa niečo doplní do obrazu živej prírody (zvieratká, postavy, košík s ovocím a zeleninou a pod.).

Záver

Na záver tejto práce je potrebné si uvedomiť, že podľa učenia Cirkvi netreba zanedbávať ohlasovanie posolstva evanjelia pri odovzdávaní viery vo svetle Božej pedagogiky. Vcelku všetky metódy a prvky, ktoré nie sú v rozpore s evanjeliom, dáva do jeho služby (porov. VDK 148). Každá metóda je v službách zjavenia a obrátenia (porov. CT 52), a preto je potrebné jej využitie ako prostriedku na prehlbovanie a upevňovanie vzťahu s Bohom. Rôznorodosť tvorivých a aktivizačných metód je nenahraditeľnou súčasťou vo výchovno-vzdelávacom procese. Našou úlohou je využívať a aplikovať tieto tvorivé metódy v praxi aj u žiakov so zdravotným znevýhodnením prostredníctvom zážitku. Tým, že žiak vníma tieto tvorivé činnosti a plne sa ich zúčastňuje, rozvíja svoju osobnosť a zároveň koriguje nežiaduce negatívne vlastnosti a postoje. Učiteľ je priamym sprostredkovateľom, ktorý odovzdáva vedomosti, dokáže nadchnúť, motivovať a formovať svojich žiakov. Dôležitú úlohu zohráva jeho osobný príklad a jeho viera. Je to práve on, kto zabezpečuje vhodný výber a použitie nezvyčajných tvorivých metód. „*Robte to, čo ste sa naučili, prijali, počuli a videli na mne!*“ (Flp 4,9)

Zoznam použitej literatúry

- JÁN PAVOL II.: *Catechesi tradendae. Apoštolská exhortácia o katechéze v našej dobe.* [online]. Vydalo Saleziánske katechetické stredisko, 1993. [cit. 2012.09.26] Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/?cid=1116938659./obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/catechesi-tradendae>.
- MOLNÁROVÁ, M.: *Tvorivá dramatika v edukačnom procese náboženskej výchovy.* Levoča : 2014. 49 s. Atestačná práca
- SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2003. 2623 s. ISBN 80-7162-420-9.

VŠEOBECNÉ DIREKTÓRIUM PRE KATECHIZÁCIU. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1999. 326 s. ISBN 80-7162-264-8.

ZELINOVÁ, M.: *Hry pro rozvoj emocí a komunikace. Koncepce a model tvořivé-humanistické výchovy.* Praha : Portál, 2007. 139 s. ISBN 978-80-7367-197-6.

PRÍLOHA

Obr. 1 – maketa slnka

Obr. 2 – Čo stvoril Boh

Obr. 3 – Čo vytvoril človek

Zoznam autorov

Mons. doc. ThDr. Ľubomír Petrík, PhD.

Mgr. Jaromíra Sedláková

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
P. P. Gojdiča 2, 080 01 Prešov
lubomir.petrik@unipo.sk
jaromira.sedlakova@smail.unipo.sk

PaedDr. Peter Cap

Diecézny katechetický úrad
Prešovskej archieparchie
Hlavná 1, P.O.BOX 135
081 35 Prešov
p.cap@greckokat.sk

Ks. dr Andrzej Kielian

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny,
ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków
andrzej.kielian@upjp2.edu.pl

PaedDr. Ľubomíra Pružinská, PhD.

Gréckokatolícka cirkev, farnosť Ubl'a
Ubl'a 175, 067 73
luba.pruzin@gmail.com

doc. ThDr. PaedDr. Gabriel Paľa, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
P. P. Gojdiča 2, 080 01 Prešov
gabriel.pala@unipo.sk

doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove
Gréckokatolícka teologická fakulta
P. P. Gojdiča 2, 080 01 Prešov
peter.tirpak@unipo.sk

ThDr. Vlastimil Bajuzík, PhD.

Osemročné gymnázium
ul. Ľudovíta Štúra 26, Michalovce
fuzalu@gmail.com

mgr lic. Natalia Walkowiak

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w
Krakowie
Wydział Teologiczny,
ul. Kanonicza 9, 31-002 Kraków
n.a.walkowiak@gmail.com

PaedDr. Stanislav Maloš

Základná škola Banské
Banské 239
094 12 Vranov nad Topľou
maloss@centrum.sk

Mgr. Roman Vitko, PhD.

KPKC, n.o., Bottova 15, 054 01 Levoča
vitko.roman@gmail.com

PaedDr. Mária Molnárová

Spojená škola Jána Vojaššáka
internátna
Kláštorská 24/a, 05401 Levoča
marikamol26@gmail.com